

อักษรย่อบอกนามคัมภีร์

อง□.	อฏ□ฐก.	อง□คฺต□ตรนิกาย	อฏ□ฐกนิปาต
อง□.	จตุก□ก.	"	จตุก□กนิปาต
อง□.	ฉก□ก.	"	ฉก□กนิปาต
อง□.	ติก.	"	ติกนิปาต
อง□.	ทสก.	"	ทสกนิปาต
อง□.	ปญ□จก.	"	ปญ□จกนิปาต
อง□.	สต□ตก.	"	สต□ตกนิปาต
ขุ.	อิติ.	ขุท□ทกนิกาย	อิติวุต□ตก
ขุ.	อุ.	"	อุทาน
ขุ.	ขุ.	"	ขุท□ทกปาฐ
ขุ.	จริยา.	"	จริยาปิฎก
ขุ.	จฺ.	"	จฺลนิต□เทส
ขุ.	ชา.	อฏ□ฐก.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	อฏ□ฐกนิปาต
ขุ.	ชา.	อสีติ.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	อสีตินิปาต
ขุ.	ชา.	เอก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	เอกนิปาต
ขุ.	ชา.	จต□ตาศีล.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	จต□ตาศีลนิปาต
ขุ.	ชา.	จตุก.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	จตุก□กนิปาต
ขุ.	ชา.	ฉก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ฉก□กนิปาต
ขุ.	ชา.	ตีล. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ตีลนิปาต
ขุ.	ชา.	ติก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ติกนิปาต
ขุ.	ชา.	เตรส. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	เตรสนิปาต
ขุ.	ชา.	ท□วาทส.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ท□วาทสนิปาต
ขุ.	ชา.	ทสก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ทสกนิปาต
ขุ.	ชา.	ทุก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ทุกนิปาต
ขุ.	ชา.	ทุก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ทุกนิปาต
ขุ.	ชา.	นวก. ขุท□ทกนิกาย ชาตก	นวกนิปาต
ขุ.	ชา.	ปภิณ□ณก.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ปภิณ□ณกนิปาต
ขุ.	ชา.	ปญ□จก.ขุท□ทกนิกาย ชาตก	ปญ□จกนิปาต

ขุ.	ชา.	ปญ □ ญาส.ขุท □ ทกนิกาย ชาตก	ปญ □ ญาสนิปาต
ขุ.	ชา.	มหา. ขุท □ ทกนิกาย ชาตก	มหานิปาต
ขุ.	ชา.	วีส. ขุท □ ทกนิกาย ชาตก	วีสตินิปาต
ขุ.	ชา.	สฎ □ ฐิ.ขุท □ ทกนิกาย ชาตก	สฎ □ ฐินิปาต
ขุ.	ชา.	สต □ ตก.ขุท □ ทกนิกาย ชาตก	สต □ ตกนิปาต
ขุ.	ชา.	สต □ ตติ.ขุท □ ทกนิกาย ชาตก	สต □ ตตินิปาต
ขุ.	เถร.	ขุท □ ทกนิกาย	เถรคาถา
ขุ.	เถรี.	“	เถรีคาถา
ขุ.	ธ.	“	ธม □ มปทคาถา
ขุ.	ปฎิ.	“	ปฎิสม □ ภิทามค □ ค
ขุ.	พุ.	“	พุท □ ฐวส
ขุ.	มหา.	“	มหานิท □ เทส
ขุ.	สุ.	ขุท □ ทกนิกาย	สุต □ ตนิปาต
ที.	ปาฎิ.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวค □ ค
ที.	มหา.	“	มหาวค □ ค
ม.	อุป.	มช □ ฌิมนิกาย	อุปริปณ □ ฌาสก
ม.	ม.	“	มช □ ฌิมปณ □ ฌาสก
ล.	นิ.	ลยต □ ตนิกาย	นิทานวค □ ค
ล.	มหา.	"	มหาวารวค □ ค
ล.	ส.	"	สคาถวค □ ค
ล.	สพี.	ลยต □ ตนิกาย	สพายตวค □ ค
ล.	ม.	สวดมนต์ฉบับหลวง	(พิมพ์ครั้งที่ ๕)
- / -		เลขหน้าขีดบอกเล่ม	เลขหลังขีดบอกหน้า

เมื่อคนโง่มีปัญญาทึบ ทำกรรมชั่วอยู่ก็ไม่รู้สึก เขาเดือดร้อน
เพราะกรรมของตน เหมือนถูกไฟไหม้

(พุท ธ)

ช. ๖. ๒๕ / ๓๓.

๖. ยาทิส วปะเต พืช ดาทิส ลปะเต ผล
กลุยานการี กลุยานิ ปาปะการี จ ปาปะกั
บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี
ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว

(พุท ธ)

ส. ๑๕ / ๓๓๓.

๗. โย ปุพเพ กตกลยาโณ กตตโธ นาวพุชฌติ
อตถา ตสฺส ปุชฺชนติ เย โหนติ อภิปัตติตา
ผู้ใด อันผู้อื่นทำความดี ทำประโยชน์ให้ในกาลก่อน แต่ไม่รู้จัก
(คุณของเขา) ประโยชน์ที่ผู้อื่นปรารถนาย่อมฉิบหาย

(ทฬ รม มโพธิสต ต)

ช. ๖. ๒๗ / ๒๒๘ .

๘. โย ปุพเพ กตกลยาโณ กตตโธ มนุพุชฌติ
อตถา ตสฺส ปวพฺพนติ เย โหนติ อภิปัตติตา
ผู้ใด อันผู้อื่นทำความดี ทำประโยชน์ให้ในกาลก่อน ย่อมสำนึก
(คุณของเขา) ได้ ประโยชน์ที่ผู้อื่นปรารถนาย่อมเจริญ

(ทฬ รม มโพธิสต ต)

ช. ๖. ๒๗ / ๒๒๘ .

๙. โย ปุพเพ กรณีนยานิ ปจฺจมา โส กาทุมิจฺจติ
วรฺุณกฺกฺขฺมฺมํ ภณฺโงว ส ปจฺจมา อนฺุตปฺปติ
ผู้ใด ปรารถนาทำกิจที่ควรทำก่อนในภายหลัง ผู้นั้น ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง
ตุจมาณพ (ผู้ประมาทแล้วรีบ) หักไม้กุ่มจะนั้น

(โพธิสต ต)

ช. ๖. ๒๗ / ๒๓.

๑๐. สเจ ปุพฺพเพทตเหตุ สุขทุกฺขํ นิคจฺจติ
ไปราณกํ กตํ ปาปํ ตเมโส มุญฺจเต อិณฺ
ถ้าประสพสุขทุกฺขํ เพราะบุญบาปที่ทําก่อนเป็นเหตุ
ชื่อว่าเปลื้องบาปเก่าที่ทําก็ได้ ดุจเปลื้องหนี้ฉะนั้น
(โพรธิต ต) ชุ. ชา.ปญฺ ญส. ๒๘ /

๒๕.

๑๑. สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน วิหีสติ
อตฺตโน สุขเมสํสาโน เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ
สัตว์ทั้งหลายย่อมต้องการความสุข ผู้ใดแสวงหาสุขเพื่อตน
เบียดเบียนเขาด้วยอาชญา ผู้นั้นละไปแล้ว ย่อมไม่ได้สุข
(พุท ฐ) ชุ. ฐ. ๒๕ / ๓๒

๑๒. สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺ เฑน น วิหีสติ
อตฺตโน สุขเมสํสาโน เปจฺจ โส ลภเต สุขํ
สัตว์ทั้งหลายย่อมต้องการความสุข ผู้ใดแสวงหาสุขเพื่อตน
ไม่เบียดเบียนเขาด้วยอาชญา ผู้นั้นละไปแล้ว ย่อมได้สุข
(พุท ฐ) ชุ. ฐ. ๒๕ / ๓๒

๕. ขันติวรรค คือ หมวดอดทน

๑๓. อตฺตโนปิ ปเรสญฺจ อตฺถาวโท ว ขนฺติโก
สคฺคโมกฺขคมํ มคฺคํ อารุฬฺโห โหติ ขนฺติโก
ผู้มีขันติ ซึ่งว่านำประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น
ผู้ที่มิขันติซึ่งว่าเป็นผู้ขึ้นสู่ทางไปสวรรค์และนิพพาน
ส. ม. ๒๒๒.

๑๔. เกวลานปิ ปาปานํ ขนฺติ มฺลํ นิกนฺตติ
ครหกลหาทีนํ มฺลํ ขนฺติ ขน ติโก
ขันติ ย่อมตัดรากแห่งบาปทั้งสิ้น ผู้มีขันติซึ่งว่าย่อมขุดรากแห่งความติเตียน
และการทะเลาะกันเป็นต้นได้

(มหาภป □ ปินเถร)

ขุ. เถร. ๒๖/๓๕๐.

๒๐. ปณณว พุทธิสมปนโน

วิธานวิธิโกวิท

กาลณญ สมยณญ จ

ส ราชวสตี วเส

ในราชการได้

ผู้มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดการงานรู้จักและรู้สัจยเขาฟังอยู่

(พุท □ ธ)

ขุ. ชา. มหา. ๒๘ / ๓๓๙.

๒๑. ปณ □ ญา หิ เสฎฐา กุสลา วหนติ

นกุชตตราชาวิว ตารกาน

สีล สิริ จาปิ สตมจ ธมโม

อนุวยิกา ปณญวโต ภวนติ

คนฉลาดกล่าวว่า ปัญญาประเสริฐ เหมือนพระจันทร์ประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย
แม้ศีลสิริและธรรมของสัตบุรุษย่อมนำไปตามผู้มีปัญญา

(สรภง □ คโพธิส □ ต)

ขุ. ชา. จต □ ตาฬีส. ๒๗ / ๕๔๑.

๒๒. มตตาสุขปริจจาคา

ปสเส เจ วิปุล สุก

จเช มตตาสุก ธีโร

สมปสส วิปุล สุก

ถ้าพึงเห็นสุขอันไพบุลย์ เพราะยอมเสียสละสุขส่วนน้อย ผู้มีปัญญาถึงเห็นสุขอัน
ไพบุลย์ ก็ควรสละสุขส่วนน้อยเสีย

(พุท □ ธ)

ขุ. ธ. ๒๕ / ๕๓.

๒๓. ยส ลทธาน ทุมเมโธ

อนตถ จรติ อตตโน

อตตโน จ ปเรสญ จ

หีสาย ปฏิปชชติ

คนมีปัญญาทราวม ได้ยศแล้วยอมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ย่อม
ปฏิบัติเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น

(หต □ ภาจริย)

ขุ. ชา. เอก. ๒๗ / ๔๐.

๒๔. ยาวเทว อนตถาย

ญตต พาลสส ชายติ

หนุติ พาลสุส สุภักส์ มุฑั อสุส วิปาทย์
ความรู้เกิดแก่คนพาล ก็เพียงเพื่อความฉิบหาย มันทำสมองของเขาให้เขว ย่อม
ฆ่าส่วนที่ขาวของคนพาลเสีย

(พุท □ ธ)

ขุ. ฐ. ๒๕ / ๒๔.

๒๕. โย จ วส □ สสตํ ชีเว ทุปรปญญ อสมาทิต
เอกาหํ ชีวิตํ เสยโย ปญญวตสุส ฉายิโน
ผู้ใดมีปัญญาทราวม มีใจไม่มั่นคง ฟังเป็นอยู่ตั้งร้อยปี ส่วนผู้มีปัญญาเพ่งพินิจ
มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ดีกว่า

(พุท □ ธ)

ขุ. ฐ. ๒๕ / ๒๙.

๕. เสวนาวรรค คือ หมวดคบหา

๒๖. อสนเต นุปเสเวยย สนเต เสเวยย ปณฺทิตโต
อสนโต นิริยํ เนหฺติ สนโต ปาเปนฺติ สุคตํ
บัณฑิตไม่ฟังคบอัสตบุรุษ ฟังคบัสตบุรุษ เพราะอัสตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก
อัสตบุรุษยอมให้ถึงสุคติ

(โภทิสต □ ต)

ขุ. ชา. วิส. ๒๗ / ๔๓๗.

๒๗. ตครํ ว ปลาเสน โย นโร อุปนยฺหติ
ปตฺตาปี สุรภี วายนฺติ เอวํ ธีรฺูปเสวนา
คนห่อกษณาด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ก็หอมไปด้วยฉันใด การคบกับนักปราชญ์ ก็
ฉันนั้น

(โภทิสต □ ต)

ขุ. ชา. วิส. ๒๙ / ๔๓๗.

๒๘. น ปาปชนสํเสวี อจฺจนฺตสุขเมธติ
โคธากุลํ กกณฺฎาว กสิ ปาเปติ อตฺตณํ
ผู้คบคนชั่ว ย่อมถึงความสุขโดยส่วนเดียวไม่ได้ เขาย่อมยังตนให้ประสบโทษ
เหมือนงิ้งก่าเข้าฝูงเหี้ยฉะนั้น

(โภทิสต □ ต)

ขุ. ชา. เอก. ๒๗ / ๔๖.

๒๙. ปาปมิตเต วิวชเชตวา ภาชยยุตตมบุคคล

โอวาเท จสฺส ติฏฺฐุญฺญย ปตฺถเนโต อจลํ สุขํ

ผู้ปรารถนาความสุขที่มั่นคง พึงเว้นมิตรชั่วเสีย คบแต่บุคคลสูงสุด และพึงตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน

(วิมลเถร)

ชฺ. เถร. ๒๖ / ๓๐๙.

๓๐. ปุตฺติมจฺจนํ กุสฺสกุเคน โย นโร อุปนฺนยฺหติ

กุสฺสปี ปุติ วายนฺติ เอวํ พาลูปเสวนา

คนห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม่หญ้าคาก็พลอยเหม็นเน่าไปด้วยฉันใด การคบกับคนพาลก็ฉันนั้น

(ราชธิดา)

ชฺ. ชา. มหา. ๒๘ / ๓๐๓.

๓๑. ยาทิสฺสํ กุรุเต มิตฺตํ ยาทิสฺสญฺจูปเสวติ,

โสปี ตาทิสฺสโก โหติ สหฺวาโส ทิ ตาทิสฺส

คบคนเช่นใดเป็นมิตร และสมคบคนเช่นใด เขาก็เป็นคนเช่นนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมเป็นเช่นนั้น

(โพธิสฺต)

ชฺ. ชา. วิส. ๒๗ / ๔๓๗.

๓๒. สทฺธเชน จ เปสฺเลน จ

ปญฺญวตา พหุสฺสฺเตน จ

สขิตํ ทิ กเรยฺย ปณฺตฺตีโต

ภทฺโท สปฺปริเสหิ สงฺคโม

บัณฑิต พึงทำความเป็นเพื่อนกับคนมีศรัทธา มีศีลเป็นที่รัก มีปัญญาและเป็นพหุสูต เพราะการสมาคมกับคนดี เป็นความเจริญ

(อานน)

ชฺ. เถร. ๒๖ / ๔๐๔.

..... “

ทุกกะ คือ หมวด ๒

กัมมัฏฐาน ๒

สมถกัมมัฏฐาน

กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

กัมมัฏฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา

อง □. ทุก. ๒๐/๗๗

อธิบาย : กัมมัฏฐานเนื่องด้วยบริการม อันเป็นอุบายทำให้สงบ ไม่เกี่ยวกับปัญญา จัดเป็นสมถกัมมัฏฐาน. กัมมัฏฐานเนื่องด้วยทัศนะทางใจในคติของธรรมดา ปรรวมภาวธรรม และสามัญญลักษณะ จัดเป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภาวนา ๒ ก็เรียก

กาม ๒

กิเลสกาม

กิเลสเป็นเหตุใคร่

วัตถุกาม

ผัสตอันน่าใคร่.

ช. มหา. ๒๙/๑

อธิบาย : กิเลสกาม ได้แก่กิเลสให้ใคร่ คือ ราคะ โภคะ คือความอยากได้ อิสสา คือความริษยาหรือความหึง อรติ ความไม่ยินดีด้วย อลันตุภูลิ ความไม่สันโดษ เป็นต้น วัตถุกาม ได้แก่กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่น่าปรารถนารักใคร่ ชอบใจ

บุชา ๒

อามิสบุชา

บุชาด้วยอามิส (คือสิ่งของ)

ปฏิบัติบุชา

บุชาด้วยปฏิบัติตาม.

อง □. ทุก. ๒๐/๑๑๗

ปฏิสันถาร ๒

อามิสปฏิสันถาร

ปฏิสันถารด้วยอามิส (คือสิ่งของ)

ธัมมปฏิสันถาร

ปฏิสันถารโดยธรรม

อง□. ทุก. ๒๐/๑๑๖

อธิบาย : ปฏิสันถาร ได้แก่ การต้อนรับแขกผู้มาถึงถิ่น อามิสปฏิสันถารได้แก่ต้อนรับด้วยสิ่งของ เช่น ให้น้ำร้อนหมากพลู อาหารเป็นต้น ธัมมปฏิสันถาร แก้กัณเภาว่า กล่าวธรรมให้ฟังหรือแนะนำกันในทางธรรม ข้าพเจ้าเห็นไม่ใช่อาการรับแขก มติของข้าพเจ้า ได้แก่ต้อนรับโดยควรแก่ฐานะของแขกผู้มา ควรลูกรับกราบไหว้ก็ทำ ไม่ควรทำอย่างนั้น ก็ทำความเอื้อเฟื้อด้วยประการอื่น แม้เจ้าถิ่นมีปรารถนาดี แต่ทำไม่ควรแก่ฐานะของแขก การปฏิสันถารนั้นอาจเสีย เช่น แขกเป็นคนชั้นสูง เจ้าถิ่นทำการต้อนรับอย่างคนสามัญ ดูเป็นไม่สำคัญในแขกผู้ชั้นสูง อีกฝ่ายหนึ่ง แขกเป็นคนสามัญ เจ้าถิ่นต้อนรับแข็งแรง อย่างทำแก่แขกชั้นสูง ดูเป็นที่หรือเซอะไป ธัมมปฏิสันถาร หมายถึงการต้อนรับที่ทำพอดีสมแก่ฐานะของแขก

สุข ๒

กายิกสุข

สุขทางกาย (สุขเกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส)

เจตสิกสุข

สุขทางใจ. (สุขเกิดจากการปฏิบัติธรรม)

อง□. ทุก. ๒๐/๑๐๑

อธิบาย

ติกะ หมวด ๓

อกุศลวิตก ๓

กามวิตก	ความตรีนในทางกาม
พยาบาทวิตก	ความตรีนในทางพยาบาท
วิหิงสาวิตก	ความตรีนในทางเบียดเบียน
	อง□. จก□ก. ๒๒/๔๓๖.

อธิบาย : ความตรีนประกอบด้วยกามราคะ เช่นคิดแล้ไปในการทำกามเมสุมิจฉาจร และทำทุราจารผิดประเพณี และประกอบด้วยอกิขฉมา เช่นคิดแล้ไปในทางทาลาภอันไม่ชอบธรรม จัดเป็นกามวิตก ความตรีนประกอบด้วยพยาบาท มีโหสะเป็นมูล คือคิดทำลายหรือต้ตรอนผู้อื่น จัดเป็นพยาบาทวิตก ความตรีนประกอบด้วยเจตนาเป็นเหตุทำความลำบากให้แก่ผู้อื่น มีโมหะเป็น มูล เช่นใช้คนหรือสัตว์พาหะเกินพอดี ไม่ปราณีไม่คิดถึงความลำบากของเขา ของมัน หรือ แสวงหาความสนุกเพื่อตนเองในทางลำบากของผู้อื่น จัดเป็นวิหิงสาวิตก

กุศลวิตก ๓

เนกขัมมวิตก	ความตรีนในทางพรากจากกาม
อพยาบาทวิตก	ความตรีนในทางไม่พยาบาท
อวิหิงสาวิตก	ความตรีนในทางไม่เบียดเบียน

อธิบาย : ความตรีนเป็นไปเพื่อทำใจไม่ให้ลู่อำนาจแก่กิเลสกามและไม่ติดอยู่ในวัตฎุกาม จัดเป็นเนกขัมมวิตก แต่เนกขัมมคัพพ์นี้ทำนหมายเอาออกบวช เพราะความมุ่งหมายของผู้บวช ย่อมเป็นไปในทางนั้น ความตรีนเป็นไปด้วยอำนาจเมตตาในผู้อื่น บรรารณาความดีความงามเพื่อเขา จัดเป็น อพยาบาทวิตก ความตรีนเป็นไปด้วยอำนาจกรุณาในผู้อื่น จะทำอะไร ๆ เนื่องด้วยผู้อื่น เป็นต้นว่าจะใช้คนหรือสัตว์ มีปราณีคิดถึงความลำบากของเขาของมัน ไม่ใช่ตรากตรำ ไม่ทำความลำบากให้แก่เขาแก่มันโดยไม่จำเป็น จัดเป็นอวิหิงสาวิตก

อัคคี (ไฟ) ๓

วาคัคคี	ไฟคือวาคะ
โกลัคคี	ไฟคือโกละ
โมหัคคี	ไฟคือโมหะ.

ขุ. อุ. ๒๕/๓๐๑.

อธิบาย : กิเลส ๓ ประเภทนี้ จัดเป็นอัคคี เพราะเป็นสภาพเผาผลาญสันดานให้ร้อน.

อธิปเตยยะ ๓

อัตตาริปเตยยะ	ความมีตนเป็นใหญ่
โลการิปเตยยะ	ความมีโลกเป็นใหญ่
ธัมมาริปเตยยะ	ความมีธรรมเป็นใหญ่.

อง. ติก. ๒๐/๑๐๑.

อธิบาย : อัตตาริปเตยยะนั้น พึงเห็นเช่นคนจะทำบุญ บรรณาภาวะของตนผู้เป็นอิสระ ทำด้วยมุ่งให้สภาวะของตน ผู้ทำมุ่งผลอันจะได้แก่ตน หรือมุ่งความสะดวกแห่งตนก็เช่นนั้น โลการิปเตยยะนั้น พึงเห็นเช่นผู้นั้นทำบุญ ด้วยมุ่งจะให้ผู้อื่นสรรเสริญ หรือไม่ทำ เกรงเขาจะนิินทา หรือทำตามความนิยมของเขาทั้งหลายธัมมาริปเตยยะนั้น พึงเห็นเช่นผู้ทำไม่มุ่งอย่างอื่น เป็นแต่เห็นสมควรเห็นว่าถูกก็ทำหรือทำด้วยอำนาจเมตตากฎนาเป็นอาทิ

ญาณ ๓

ลัจจญาณ	ปรีชาหยั่งรู้ร้อยลัจ
กิจจญาณ	ปรีชาหยั่งรู้กิจอันควรทำ
กตญาณ	ปรีชาหยั่งรู้กิจอันทำแล้ว.

ลั มหา. ๑๙/๕๓๐

อธิบาย : ปรีชาหยั่งรู้ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา จัดเป็นลัจจญาณ ปรีชาหยั่งรู้ว่า ทุกข์เป็นธรรมชาติที่ควรกำหนดรู้ ทุกข์สมุทัย เป็นสภาพที่ควรละเสีย

ทุกชนิดโรธ เป็นสภาพที่ควรทำให้แจ้ง ทุกชนิดโรธคามินีปฏิปทา เป็นธรรมชาติที่ควรทำให้เกิด
จัดเป็นกิจจญาณ ปรีชาหยั่งรู้อิจ ๔ อย่าง นั้นว่าทำสำเร็จแล้ว จัดเป็นกตญาณ ญาณ ๓ นี้
เป็นไปในสัจจะ ๔ อย่างละ ๓ จึงเป็น ๑๒ เรียกว่าอริยสังฆมัยอาการ ๑๒

ตัณหา ๓

กามตัณหา	ตัณหาในกาม
ภวตัณหา	ตัณหาในภพ
วิภวตัณหา	ตัณหาในปราศจากภพ.

องฺ ฦกฺก. ๒๒/๔๙๔.

อธิบาย : ความอยากได้ออยากพ้นอย่างแรง ที่เรียกว่าทะยาน ว่าดิ้นรน จัดเป็น
ตัณหา ความอยากได้วัตถุกามอันยังไม่ได้ และความหมกมุ่นอยู่ในวัตถุกามอันได้แล้ว จัดเป็น
กามตัณหา ความอยากเป็นอยู่ในภพที่เกิดด้วยอำนาจความอาลัย และความอยากเกิดในภพที่
ปรารถนาต่อไป จัดเป็นภวตัณหา ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ สงเคราะห์เข้าไปในประเภทนี้ด้วย
ความอยากไม่เป็นอยู่ในภพที่เกิด คือความอยากตายเสีย ด้วยอำนาจความเบื่อหน่ายและความ
อยากดับสูญไม่เกิดในภพนั้น ๆ อีก จัดเป็นวิภวตัณหา ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ สงเคราะห์
เข้าไปในประเภทนี้ด้วย

ปาฏิหาริยะ ๓

อิทธิปาฏิหาริยะ	ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์
อาเทศนาปาฏิหาริยะ	ดักใจเป็นอัศจรรย์
อนุสาสนีปาฏิหาริยะ	คำสอนเป็นอัศจรรย์.

ที. ลี. ๒/๒๗๓.

อธิบาย : การแสดงฤทธิ์ได้พ้นวิสัยของสามัญมนุษย์ เช่นนิรมิตตัวได้ต่าง ๆ ล่อง หน
ได้ ดำดินได้ เดินน้ำได้ เทาะได้ ท่านจัดเป็นปาฏิหาริยะอย่างหนึ่ง แต่หมายเอาการแสดงฤทธิ์
โต้ง ๆ อย่างนี้ หรือหมายเอาการแสดงฤทธิ์เป็นธรรมาธิษฐาน เปรียบด้วยบุคคลาธิษฐาน ขอฝาก
ปราชญ์ไว้เพื่อสันนิษฐาน. การดักใจหายใจคนได้ ท่านจัดเป็นปาฏิหาริยะอย่างหนึ่ง. คำสั่งสอนอัน

อาจจูงใจคนให้นิยมไปตาม ท่านจัดเป็นปาฏิหาริยะอย่างหนึ่ง. ปาฏิหาริยะ ๓ นี้ ท่านว่ามีใน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า และยกย่องอนุศาสน์ปาฏิหาริยะว่า เป็นอัศจรรย์ยิ่งกว่า ๒ อย่าง ข้างต้น

ปิฎก ๓

พระวินัยปิฎก	หมวดพระวินัย
พระสุตตันตปิฎก	หมวดพระสุตตันตตะ (หรือพระสูตร)
พระอภิธรรมปิฎก	หมวดพระอภิธรรม.

วิ. ปรีวาร. ๘/๑๒๔.

อธิบาย : ศัพท์ว่าปิฎก เป็นชื่อแห่งกระจัดหรือตระกร้า เอามาใช้ในที่นี้ ด้วยหมายเอาความเป็นหมวดที่รวบรวม ดุจกระจัดเป็นที่รวมสิ่งของต่าง ๆ มีฝักต่าง ๆ ที่ชื่อมาจากตลาด เป็นต้น. ปาพจน์ในที่นี้ท่านแบ่งเป็น ๓ พระวินัยคงที่ พระธรรมแบ่งออกเป็น ๒ หมวด ที่แสดงโดยบุคคลาธิษฐาน หรือเจ็ดด้วยบุคคลาธิษฐาน จัดเป็นพระสุตตันตตะ ๑ หมวดที่แสดงโดยธรรมาธิษฐานล้วน จัดเป็นพระอภิธรรม ๑ ทั้ง ๓ นี้ เป็นหมวดหนึ่ง ๆ ที่รวบรวมปกรณ์มีประเภทเดียวกัน จึงจัดเป็นปิฎกหนึ่ง ๆ

พุทธจริยา ๓

โลกัตถจริยา	ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก
ญัตตัตถจริยา	ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติ หรือโดยฐานเป็นพระญาติ
พุทฺธัตถจริยา	ทรงประพฤติประโยชน์ โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า.

มโน. ปุ. ปฐม. ๑๐๔.

อธิบาย : โลกัตถจริยานั้น ได้แก่ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่มหาชนที่นับว่าสัตว์โลกทั่วไป เช่นทรงแผ่พระญาณถึงดวงสัตว์โลกทุกเข้าค้ำ ผู้ใดปรากฏในข่ายพระญาณ เสด็จไปโปรดผู้นั้น กล่าวสั้นทรงสงเคราะห์คนทั้งหลายโดยฐานเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน นับเข้าในข้อนี้

ญาติตถจริยา ได้แก่ทรงสงเคราะห์พระญาติโดยฐานเป็นพระญาติ เช่นทรงพระอนุญาติให้พวกศากยะผู้เป็นพระญาติและเป็นเดียรถีย์ จะเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ไม่ต้องอยู่ติดตี่ยปริวาส ๔ เดือนก่อน เหมือนพวกเดียรถีย์อื่น นี่เป็นญาติตถจริยาโดยเฉพาะ เมื่อเพ่งถึงพระพุทธจริยาอันเป็นไปเพื่อสงเคราะห์พระญาติ การเสด็จไปเทศนาโปรดพระญาติ ณ นครกบิลพัสดุ์ก็ดี การเสด็จไปห้ามพระญาติฝ่ายศากยะและโกถิยะผู้วิวาทกันด้วยแย่งน้ำเข้านาก็ดี จัดเข้าในข้อนี้ก็ไ้

พุทธตถจริยานั้น ได้แก่พระพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนโดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า เช่นทรงบัญญัติสิกขาบท อันเป็นอาทิพรหมจรรย์บ้าง อันเป็นอภิสมจารบั้งเพื่อนิคคหะ พวกภิกษุหน้าด่านไม่ละอาย ซึ่งเรียกว่าทุมมังกุผู้เก้อยาก คือผู้ไม่ค่อยรู้จักอายบ้าง เรียกว่าอัสซี ผู้ไม่มีมายอายบ้าง และเพื่อวางระเบียบบนำความประพฤติแห่งพวกภิกษุผู้รักดีรักงาม ซึ่งเรียกว่าเปสละบั้ง ผู้มีอายเรียกว่าลัสซีบั้ง และทรงแสดงธรรมประกาศพระศาสนา ให้บริษัททั้งคฤหัสถ์บรรพชิตรู้ทั่วถึงธรรม ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบมา กล่าวสั้น ทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า นับเข้าในข้อนี้

วิญญะ (วน) ๓

กิเลสวิญญะ	วนคือกิเลส
กัมมวิญญะ	วนคือกรรม
วิปากวิญญะ	วนคือวิปาก.
	อมิ. สง. ๔๖.

อธิบาย : สภาพ ๓ นี้ ได้ชื่อว่า วน เพราะหมุนเวียนกันไป คือกิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม ครั้นทำกรรมแล้ว ย่อมได้รับวิปากแห่งกรรม เมื่อได้รับวิปาก กิเลสเกิดขึ้นอีก วนกันไปอย่างนี้ จนกว่าพระอรหัตตมรรคจะตัดให้ขาดลง ทั้ง ๓ นี้เรียกว่า ไตรวิญญะ

สิกขา ๓

อธิลลสิกขา	สิกขาคือลลยั้ง
อธิจิตตสิกขา	สิกขาคือจิตยั้ง

อธิปัญญาสิกขา

สิกขาคือปัญญายิ่ง.

อง. ติก. ๒๐/๒๙๔.

อธิบาย : ปฏิบัติที่ตั้งไว้เพื่อศึกษา คือฝึกหัดไตรทวารไปตามชื่อว่าสิกขา. ในเบื้องต้นควรหัดปฏิบัติรักษามารยาทกายวาจาให้เรียบร้อยปราศจากโทษสมควรแก่หมู่ก่อน นี่จัดเป็นศีลสิกขา. ในลำดับนั้น ควรหัดรักษาจิตให้อยู่ในอำนาจ อาจทำให้แน่แนวควรแก่การทำงานในคราวต้องการนี้จัดเป็นจิตตสิกขา ในที่สุด ควรหัดใช้ปัญญา ให้อบรมรู้สภาวะธรรม อันเป็นไปด้วยความเป็นเหตุและผลแห่งกันและกัน จัดเป็นปัญญาสิกขา. เพ่งธรรมอันอุกฤษฏ์ เรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

จตุกกะ หมวด ๔

อบาย ๔

นिरยะ

นรก

ติรัจฉานโยนิ

กำเนิดติรัจฉาน

ปีตติวิสัย

ภูมิแห่งเปรต

อสุรกาย

พวกอสุระ

ขุ. อิติ. ๒๕/๓๐๑.

อธิบาย : ภูมิกำเนิด หรือพวกอันหาความเจริญมิได้ จัดเป็นอบายนिरยะ ท่านว่าเป็นภูมิที่ลงโทษคนผู้ทำบาปตายแล้วไปเกิดขึ้น ณ ที่นั้น มีนายนिरยบาลเป็นผู้ทำกรรมกรต่าง ๆ ให้ความเดือดร้อน แสดงโดยบุคลาธิษฐานด้วยถูกไฟลวกและถูกประหารดูความเข้าใจของพวกพราหมณ์ครั้งเวทิกสมัย คือยุคถือลัทธิตามพระเวทว่า คนบาปตายไปแล้วถูกพระยมชำระแล้วลงโทษให้ตกนรก และต้องเสวยกรรมกรณ์ต่าง ๆ แต่ในปูนหลังกล่าวเพียงนรกและคนทำบาปไปเกิดเองในภูมินั้น การถูกเพลิงลวกหรือถูกประหารก็เป็นอยู่ในภูมินั้นเอง ไม่กล่าวถึงนายนिरยบาลเป็นกลเม็ดอยู่ กำเนิดติรัจฉานที่ไม่มีภูมิเป็นที่ต่างหาก ต้องอาศัยมนุษยโลก ปราภฏแล้วนอกจากนี้ยังมีนาคและครุฑมีพิภพเป็นที่อยู่ มีพระราชานในพวกกันเอง เป็นสัตว์ผู้บริบูรณ์ แม้อย่างนั้น ท่านก็จัดเป็นอบายเพราะไม่เป็นภัพบุคคลเหมือนมนุษย์ คัพทว่า เปรต แปลว่า ผู้ละไปแล้ว หมายถึงผู้เคยเป็นมนุษย์มาก่อนยังไม่ได้ถือกำเนิดอื่น ได้ในศัพท์สัมภเวสี ผู้แสวงหาที่

เกิดในเมตตสูตร ภายหลังหมายเหตุเฉพาะจำพวกทำบาปมีโทษไม่ถึงตกนรก แต่มีรูปร่างทรุดทง ไม่สมประกอบ ตกยาก ได้ความอดอยากเป็นอันเหลือ เดือดร้อนไปในทางเป็นอยู่ของตนเอง พวกเปรตนี้ ดูเหมือนอาศัยมนุษยโลกก็มี พึงเห็นอย่างพวกเปรตพระญาติเก่าของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งกล่าวถึงในติโรกฐตสูตร และในอรรถกถาแห่งสูตรนั้น ดูเหมือนมีภูมิสำหรับเปรตเหล่านั้นก็มี พึงเห็นอย่างพวกเปรตซึ่งกล่าวถึงในชาตุนุสโสถสูตร นอกจากนี้ ยังมีเปรตอีกจำพวกหนึ่ง อยู่ปลีก ตามลำพังในมนุษยโลก ได้เสวยสุขเสวยทุกข์ปนกัน มีวิมานอยู่ มีสมบัติ ได้เสวยสุขในวิมาน ตลอดกลางวัน ครั้นค่ำลง ต้องออกจากวิมานไปรับกรรมกรเหมือนสัตว์นรกตลอดกลางคืน พอสว่างก็กลับวิมานได้อีก

อสุรกาย ในบาลีไม่กล่าวถึงเลย ในอรรถกถาก็ได้พบเพียงสักว่าชื่อ ในปทานุกรมสังกฤต แก้อสุรศัพท์ว่าผู้เป็นอยู่ อธิบายว่า ได้แก่ผีเป็นอทิสสมานกาย ประเภทที่ชั่ว ตรงกับผีไม่มีชื่อผู้เที่ยวหลอกมนุษย์ให้ตกใจกลัว ผีแปลกจากเปรตเพราะเที่ยวหลอก เปรตไม่หลอก เป็นแต่คนไปพบเข้าเอง หรือเมื่อจะร้องทุกข์แก่คน ก็แสดงตัวให้เห็นเป็นอทิสสมานกายหรือไม่ ไม่ชัดเจน แต่กล่าวถึงทั้ง ๒ อย่าง อาหารของสัตว์นรก ท่านกล่าวว่ากรรม อาหารของสัตว์ดิรัจฉาน เป็นตามประเภทของมัน ที่เป็นส่วนใหญ่ ของเกิดในสรีระแห่งสัตว์ด้วยกันเป็นต้นว่า เนื้อและเลือดก็มีของนับเข้าในภุตคาม เป็นต้นว่า หมูและไก่ไม่มีก็มี อาหารของเปรต ท่านกล่าวว่ากรรมด้วย ผลทานอันญาติมิตรผู้ยังเป็นอยู่ในมนุษยโลกบริจาคแล้วอุทิศไปถึงด้วย อาหารของอสุรกายไม่ได้ระบุไว้ชัด เทียบอาหารของยักษ์เลว ๆ ของเกิดในสรีระแห่งสัตว์ด้วยกันไม่เลือกที่ดีหรือเลว สกปรกหรือไม่ ข้าพเจ้าจักเปรียบสัตว์นรก เปรต อสุรกาย เพื่อเป็นทางสันนิษฐาน สัตว์นรก เช่นคนโทษถูกรับอาญาแผ่นดิน ต้องเสวยกรรมกรณอยู่ในพันธนาการ แต่รัฐบาลให้อาหารกินไม่อดอยากมากนัก เปรต เช่น คนตกทุกข์ได้ยากหากินในทางที่ยิวขอทาน อสุรกาย เช่น คนอดอยากอย่างนั้นแล้ว เที่ยวลอบทำโจรกรรมในคำคืน ตลอดถึงการหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น.

อุปสรรคธรรม ๔

- พิจารณาแล้วเสพของอย่างหนึ่ง
- พิจารณาแล้วอดกลั้นของอย่างหนึ่ง
- พิจารณาแล้วเว้นของอย่างหนึ่ง
- พิจารณาแล้วบรรเทาของอย่างหนึ่ง.

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๓๖.

อธิบาย : ข้อต้น เสด็จของอันสบาย ต่างโดยเป็นจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
คิลาณเภลัช บุคคลและธรรมเป็นต้น ที่เสด็จเข้ากุศลเกิดขึ้นและเจริญขึ้น อกุศลไม่เกิด ที่เกิดขึ้น
แล้วเสื่อมสิ้นไป ข้อที่ ๒ อุดกถันอารมณ์อันไม่เป็นที่เจริญใจ ต่างโดยหนาว ร้อน ทิว กระทบ
ถ้อยคำเสียดแทง และทุกขเวทนาอันแรงกล้า ข้อที่ ๓ เว้นของไม่สบาย ต่างโดยประเภทอย่าง
นั้น ที่เสด็จเข้า อกุศลเกิดขึ้นและเจริญขึ้น กุศลไม่เกิด ที่เกิดแล้วเสื่อมสิ้นไป ข้อที่ ๔ บรรเทา
อกุศลวิตกอันสัมปยุตด้วยกาม ด้วยพยาบาท ด้วยวิหิงสา

อัปมัญญา ๔

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ที่. ส. ๙/๓๑๐

อัปมัญญา แปลว่า ภาวนามีสัจจะหาประมาณมิได้เป็นอารมณ์ เพราะแผ่ไปโดยไม่
เจาะจง ไม่จำกัด ว่าเป็นมิตรหรือศัตรูเป็นต้น

เมตตา โดยพยัญชนะ ได้แก่ความสนิทสนม คือ รักใคร่ เว้นจากราคะ โดยอรรถ
ได้แก่ปรารถนาความสุขความเจริญเพื่อผู้อื่น. กรุณา โดยพยัญชนะ ได้แก่ความห่วงใย เมื่อเห็น
ผู้อื่นได้ทุกข์ร้อน โดยอรรถ ได้แก่ความปรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องทุกข์ของเขา. มุทิตา โดย
พยัญชนะ ได้แก่ความชื่นบาน โดยอรรถ ได้แก่ความพลอยยินดีด้วย ในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี.
อุเบกขาโดยพยัญชนะ ได้แก่ความวางเฉย โดยอรรถ ได้แก่ความวางตนเป็นกลาง ในเมื่อจะแผ่
เมตตากรุณาไปไม่บังควร เช่นเอาใจช่วยโจรเป็นตัวอย่าง หรือในเมื่อจะพลอยยินดีด้วยสมบัติของ
อีกฝ่ายหนึ่ง จำจะยินดีด้วยวิบัติของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ๒ ฝ่ายเป็นความกัน จะพลอยยินดีด้วย
ฝ่ายชำนะก็จำจะยินดีด้วยความแพ้ของอีกฝ่ายหนึ่ง. ธรรม ๔ อย่างนี้ ที่แผ่โดยเจาะตัวก็ดี โดย
ไม่เจาะตัวแต่ยังไม่จำกัดมุ่งเอาหมู่นี้หมู่นั้นก็ดี จัดเป็น พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่
ของพรหม โดยอธิบายว่าพรหมโดยอุบัติกิติ พรหมโดยสมมติ คือ ผู้ใหญ่กิติ ย่อมอยู่ด้วยธรรม
เหล่านี้. ที่แผ่โดยไม่เจาะตัวไม่มีจำกัด จัดเป็นอัปมัญญา แปลว่า ภาวนามีสัจจะหาประมาณมิได้
เป็นอารมณ์ เป็นปฏิบัติของภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

โอฆะ ๔

กาโมฆะ	โอฆะคือกาม
ภโวฆะ	โอฆะคือภพ
ทิฏฐิโฆฆะ	โอฆะคือทิฏฐิ
อวิชโชฆะ	โอฆะคืออวิชา.

ส. มหา. ๑๙/๘๘.

กาม ภพ มิจฉาทิฏฐิ และอวิชา ชื่อว่า โอฆะ เพราะเป็นเหมือนห่วงน้ำที่ท่วมใจ สัตว์ให้จมลงในวัฏฏ์ทุกข์

อธิบาย : กาม ภพ อวิชา ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในอาสวะ ๓ ทิฏฐิ หมายเอา มิจฉาทิฏฐิ สภาพ ๔ นี้ ได้ชื่อว่าโอฆะ เพราะเป็นดุจกระแสน้ำอันท่วมใจสัตว์ ได้ชื่อว่าโยคะ เพราะประกอบสัตว์ไว้ในภพ ได้ชื่อว่าอาสวะเพราะเป็นสภาพหมักหมมอยู่ในสันดาน

กิจในอริยสัจ ๔

ปริญญา	กำหนดรู้ทุกขสัจ
ปหานะ	ละสมุทัยสัจ
สังฆิการณะ	ทำให้แจ้งนิโรธสัจ
ภาวนา	ทำมัคคสัจให้เกิด.

ส. มหา. ๑๙/๕๓๙.

อธิบาย : อริยมรรคเมื่อเกิดขึ้นย่อมนำกิจ ๔ นี้ในขณะเดียวกัน

บริษัท ๔

ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

อง จตุก ก. ๒๑/๑๗๘

บุคคล ๔

อุคฆฏิตัญญู

ผู้อาจรู้ธรรมพาท่านยกหัวขึ้นแสดง

วิปจิตัญญู

ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวขึ้น

เนยยะ

ผู้พ้อแนะนำได้

ปทปรมะ

ผู้มีปทเป็นอย่างยิ่ง

อง □ จตุก □ ก. ๒๑/๑๘๓

อธิบาย : บุคคลที่ ๑ เป็นผู้ที่มีปฏิภาณเป็นอย่างดี ท่านผู้เทศนายกเพียงหัวข้อขึ้นแสดง ก็เข้าใจแล้ว ตัวอย่างเช่น พระอัสสชิแสดงแก่พระสารีบุตรครั้งยังเป็นปริพาชก ว่า ความเกิดและดับแห่งธรรมทั้งหลายเพราะเหตุ พระสารีบุตรเข้าใจดีว่า หัวใจพระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งนั้น ๆ สารพัดทุกอย่างเป็นเหตุและผลแห่งกันและกัน เกิดขึ้นเพราะเหตุ ดับก็เพราะสิ้นเหตุ บุคคลที่ ๒ มีปฏิภาณไม่ถึงอย่างนั้น ต่อได้ฟังอธิบายความจึงเข้าใจได้ ตัวอย่างเช่น พระปัญจวัคคีย์ได้ฟังพระศาสดาตรัสว่า ปัญจขันธ์ เป็น อนัตตา แล้วทรงอธิบายว่าถ้าปัญจขันธ์เป็นอนัตตาแล้วไซ้ร้ ปัญจขันธ์นั้นก็จะไม่พึงเป็นไปเพื่อความลำบาก และจะพึงปรารถนาได้ตามใจว่า ของจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย ท่านเข้าใจแล้ว บุคคลที่ ๓ ได้แก่ผู้พ้อจะฝึกสอนอบรมได้ต่อไป อย่างคนสามัญ บุคคลที่ ๔ ได้แก่บุคคลผู้สั้กว่าฟัง ไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จเพราะการฟัง

มรรค ๔

โสดาปัตติมรรค

สกทาคามิมรรค

อนาคามิมรรค

อรหัตตมรรค

วิ. ญาณทส □ สน. ตติย. ๓๑๙

อธิบาย : ญาณคือความรู้เป็นเหตุละสังโยชน์ได้เด็ดขาด เรียกว่ามรรค มรรคนั้นจำแนกเป็น ๔ ด้วยอำนาจกำจัดสังโยชน์แต่เพียงเอกเทศบ้าง สิ้นเชิงบ้าง

๑. โสดาปัตติมรรค เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ คือสั้กายทิฏฐิ

วิจิกิจฉา สั้พทปรามาส

๒. สกทาคามิมรรค เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ เหมือนโสดาปัตติมรรค

กับทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาลง

๓. อนาคามีมรรค เป็นเหตุละเฮอร์มภาคิยสังโยชนได้ทั้ง ๕.
๔. อรหัตตมรรค เป็นเหตุละสังโยชนได้ทั้ง ๑๐

ผล ๔

โสดาปัตติผล

สกทาคามีผล

อนาคามีผล

อรหัตตผล

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๔๐

อธิบาย : ธรรมารมณอันเกิดสืบเนื่องมาแต่มรรค เสวยกำไรที่มรรคได้ทำไว้นั้น เรียกว่าผล ผลนั้นก็ชื่อเป็น ๔ ตามมรรค จักแสดงข้ออุปมาเปรียบมรรคกับผลพอเล็งเห็น. สังโยชนเหมือนโรคในกาย มรรคเหมือนการรักษาโรคให้หาย ผลเหมือนความสุขสบายอันเกิดแต่ความสิ้นโรค. อีกอุปมาหนึ่ง สังโยชนเหมือนโจรในป่า มรรคเหมือนกิริยาปราบโจร ผลเหมือนความสงบราบคาบเกิดมีเพราะหมดโจร

พระอริยบุคคล ๔

พระโสดาบัน

พระสกทาคามี

พระอนาคามี

พระอรหันต์

ที่. สี. ๙/๑๙๙.

บัญญัติ คือ หมวด ๕

อนุพุทธิกถา ๕

ทานกถา	กล่าวถึงทาน
ศีลกถา	กล่าวถึงศีล
ลัคนกถา	กล่าวถึงสวรรค์
กามาทีนวกถา	กล่าวถึงโทษแห่งกาม
เนกขัมมานิสังสกถา	กล่าวถึงอานิสงส์แห่งความออกจากกาม

มหาวค □ ค. ปฐม. ๔/๓๐.

อธิบาย : เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอภัยอาศัยของเวไนยสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ เรียกอนุพุทธิกถา มีนิยามเป็นพิเศษ ๕ อย่างนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นพระธรรมเทศนาที่พระศาสดาทรงแสดงในคราวที่ผู้ฟังมีอุปนิสัยสามารถจะบรรลุธรรมพิเศษ ก่อนแต่ทรงแสดงอริยสัจ มีอรรถาธิบายว่า ในเบื้องต้น ทรงแสดงประโยชน์แห่งการให้ เพื่อละความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่เสียแล้ว มีใจเพื่อแผ่สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยกำลังทรัพย์ของตนเอง ในลำดับนั้น ทรงแสดงประโยชน์แห่งศีล คือความประพฤติเรียบร้อย เพื่อเว้นจากเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำภัยอันตรายให้เกิดขึ้นในหมู่ที่ตนเข้าอยู่ด้วย และเพื่อรู้จักนับถือเขา ในลำดับนั้น ทรงแสดงสมบัติคือความดี ความงามอันคนผู้ให้และคนผู้มียศจะพึงได้พึงถึงในมนุษยโลก ตลอดขึ้นไปถึงสวรรค์ เป็นอัสสาทะคืออรสอร้อยแห่งกาม เพื่อเห็นอานิสงส์แห่งทานและศีลยิ่งขึ้น ในลำดับนั้น ทรงแสดงอาทีนพแห่งกามว่า แม้ให้สุขโดยประการต่าง ๆ แต่ก็ยังเจือด้วยทุกข์ ไม่ควรเพลิดเพลินโดยส่วนเดียว ควรเบื่อหน่ายด้วยเหมือนกัน ในที่สุดทรงแสดงอานิสงส์แห่งความออกจากกาม คือทำจิตไม่ให้หมกมุ่นอยู่ในกาม เพื่อยังฉันทะให้เกิด คนผู้ไม่เห็นแก่ตัว ให้ทรัพย์ของตนแก่กุลผู้อื่น มีศีลประพฤติเรียบร้อย ไม่ทำร้ายเขา และไม่เยอหยิ่ง ตั้งตนได้ในกามสมบัติแล้ว ไม่เพลิดเพลินหมกมุ่นอยู่ในนั้น ยังแลเห็นโทษและเบื่อหน่าย มุ่งสุขอันสงบยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก เป็นผู้ควรรับเทศนาอย่างสูงคืออริยสัจ เหมือนผ้าอันพอกหมดจดแล้ว ควรรับน้ำย้อมมีประการต่าง ๆ สุดแต่ผู้ย้อมจะน้อมไปจะนั้น

มัจฉริยะ ๕

อวาสมัจฉริยะ	ตระหนี่ที่อยู่
กุลมัจฉริยะ	ตระหนี่สกุล
ลามมัจฉริยะ	ตระหนี่ลาม
วัณณมัจฉริยะ	ตระหนี่วรรณะ
ธัมมมัจฉริยะ	ตระหนี่ธรรม

อง □ นวก. ๒๓/๔๘๑

อธิบาย : ความหวงถิ่น ไม่พอใจให้คนต่างด้าว ต่างชาติ ต่างนิกาย เข้ามาอยู่
แทรกแซง จัดเป็นอวาสมัจฉริยะ ความหวงสกุลไม่ยอมให้สกุลอื่นเข้ามาเกี่ยวดองด้วย จัดเป็น
กุลมัจฉริยะ ความหวงสกุลอุปถัมภ์ของภิกษุ ไม่พอใจให้บารุงภิกษุอื่น คอยกีดกันเสีย จัดเป็น
กุลมัจฉริยะในฝ่ายบรรพชิต ความหวงทรัพย์พัสดุไม่ให้ผู้อื่น จัดเป็นลามมัจฉริยะ ความหวงคุณ
ความดี ไม่ปรารถนาให้คนอื่นสู้ได้ จัดเป็นวัณณมัจฉริยะ. อีกอย่างหนึ่ง วัณณะแปลว่า สีกาย
ความหวงสวยงดงามอันเป็นกิเลสของหญิงสาว ก็นับเข้าในวัณณมัจฉริยะ. ความหวงธรรม หวง
ศิลปวิทยา ไม่ปรารถนาจะแสดงจะบอกแก่คนอื่นเกรงว่าเขาจะรู้เทียมตน จัดเป็นธัมมมัจฉริยะ

มาร ๕

ขันธมาร	มารคือปัญจขันธ์
กิเลสมาร	มารคือกิเลส
อภิสังขารมาร	มารคืออภิสังขาร
มัจจุมาร	มารคือมรณะ
เทวบุตรมาร	มารคือเทวบุตร

วิ. ฉยนุส □ สติ. ปฐม. ๒๗๐

อธิบาย : ปัญจขันธ์ ได้ชื่อว่ามาร เพราะบางที่ทำความลำบากให้ อันเป็นเหตุเบียดเบียน จนถึงฆ่าตัวตายเสียเองก็มี กิเลสได้ชื่อว่ามาร เพราะตกอยู่ในอำนาจแห่งมันแล้ว มันย่อมผูกมัดไว้บ้างย่อมทำให้เสียคนบ้าง อภิสังขารคือกรรมฝ่ายอกุศล ได้ชื่อว่ามาร เพราะทำให้เป็นผู้ทุรพล มัจจุ คือมรณะ ได้ชื่อว่ามาร เพราะตัดชีวิตเสีย. เทวบุตรผู้มั่งร่ำรวย ได้ชื่อว่ามาร เพราะเป็นบุคลาธิษฐานแห่งสภาวะอันทำลายล้าง ขึ้นชื่อว่าเทวบุตรไม่ใช่เป็นมารทุกองค์ เป็นเฉพาะผู้มั่งร่ำรวย โดยนัยนี้ ปัญจขันธ์ก็ดี กิเลสก็ดี อภิสังขารก็ดี น่าจะหมายเอาเฉพาะส่วนอันให้ร้าย มัจจุ น่าจะหมายเอาในเวลาชีวิตกำลังเป็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน เช่นถ้ายังเป็นอยู่ต่อไปจะได้บรรลุมรรณพิเศษ เช่นพระศาสดาทรงปรารภถึงอาฬารดาบส และอุทกดาบส เมื่อครั้งทรงพระดำริหาผู้สมควรรับปฐมเทศนา หรือจักได้สั่งสอนมหาชน เช่น พระศาสดาทรงอธิษฐานพระชนมายุเมื่อแรกจะทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ข้าพเจ้าจึงแก้ไว้อย่างนี้

เวทนา ๕

สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา.

ล. สฟ. ๑๘/๒๘๗.

อธิบาย : สุขไม่มาเป็นคู่กับโสมนัส เช่นสุขมาในเวทนา ๓ หมายเอาทั้งสุขกายสุขใจ สุขมาเป็นคู่กับโทมนัส เช่นสุขในเวทนา ๕ นี้ หมายเอาเฉพาะสุขกาย ทุกข์ไม่มาเป็นคู่กับโทมนัส หมายเอาทั้งทุกข์กายทั้งทุกข์ใจ ทุกข์มาคู่กับโทมนัส หมายเอาเฉพาะทุกข์กาย โสมนัสหมายเอาสุขใจ โทมนัสหมายเอาทุกข์ใจ อุเบกขาหมายเอาความเฉยแห่งใจ เพราะอุเบกขาทางกายไม่มี ความเป็นปกติอยู่จัดว่าเป็นสุข

ฉีกะ หมวด ๖

จริต ๖

๑. ราคจริต	มีราคาเป็นปกติ
๒. โทสจริต	มีโทษเป็นปกติ
๓. โมหจริต	มีโมหะเป็นปกติ
๔. วิตักกจริต	มีวิตกเป็นปกติ
๕. ลัทธาจริต	มีศรัทธาเป็นปกติ
๖. พุทธิจริต	มีความรู้เป็นปกติ

วิ. กม มฏ ฐานค คห. ปฐม. ๑๒๗.

อธิบาย : คนที่ ๑ มีปกติรักสวयรักงาม จะพึงแก้ด้วยพิจารณากายคตาสติ หรือ
อสุภกัมมัฏฐาน

คนที่ ๒ มีปกติหงุดหงิดโกรธง่าย จะพึงแก้ด้วยเจริญเมตตา

คนที่ ๓ มีปกติเขลาองมาย จะพึงแก้ด้วยเรียน ถาม พังกรรม และสนทนาธรรม
โดยกาลด้วยอยู่กับครู

คนที่ ๔ มีปกตินึกพาล่าน จะพึงแก้ด้วยสะกดอารมณ์ เช่นเพ่งกสิณหรือเจริญอานา
ปานสติกัมมัฏฐาน

คนที่ ๕ มีปกติเชื่อง่าย จะพึงนำไปด้วยกถาเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส เช่น
กล่าวถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

คนที่ ๖ เรียกว่าญาณจริตก็มี มีปกติใช้ความคิด จะพึงนำไปด้วยแนะให้ใช้ความคิด
ในทางที่ชอบ เช่นให้คำนึงถึงไตรลักษณ์.

ธรรมคุณ ๖

๑. สุวากขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว

๒. สุนทิลูก	อันผู้ได้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง
๓. อกาลโก	ไม่ประกอบด้วยกาล
๔. เอหิปัสสิโก	ควรเรียกให้มาดู
๕. โอปนยิโก	ควรน้อมเข้ามา
๖. ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ	อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

อง □ . ติก. ๒๐/๒๙๔.

อธิบาย : บทว่า สุวากุขาโต หมายความว่า ท่านพรรณนาว่า ได้ใน ๒ สัทธรรม คือ ปริยติ กับปฏิเวธ ปริยติ ได้ชื่ออย่างนั้นเพราะตรัสไม่วิปริต คือตรัสได้จริง เพราะแสดงข้อปฏิบัติโดยลำดับกันที่ท่านเรียกว่า ไฟระเณในเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด มีทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง และเพราะประกาศพรหมจรรย์ อย่างนั้น ปฏิเวธ ได้ชื่ออย่างนั้น เพราะปฏิบัติกับพระนิพพานย่อมสมควรแก่กันและกัน. ตั้งแต่บทว่า สุนทิลูก เป็นต้นไป ได้ในปฏิเวธอย่างเดียว

บทว่า สุนทิลูก หมายความว่า ผู้ใดได้บรรลุนั้นย่อมเห็นเอง รู้เอง ไม่ต้องเชื่อตามคำผู้อื่น

บทว่า อกาลโก หมายความว่า ให้ผลในลำดับแห่งการบรรลุนั้นไม่เหมือนผลไม้อื่นให้ผลตามฤดู

บทว่า เอหิปัสสิโก หมายความว่า เป็นคุณอัศจรรย์ดุจของประหลาดที่ควรป่าวร้องกันมาดูมาชม

บทว่า โอปนยิโก หมายความว่า ควรน้อมเข้าไปในใจของตน หรือควรน้อมใจเข้าไปหา.

บทว่า ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ หมายความว่า ผู้ใดได้บรรลุนั้นย่อมรู้แจ้งเฉพาะตน อันผู้อื่นไม่พลอยมาตามรู้ตามเห็นด้วยได้

มติของข้าพเจ้าว่า พระธรรมในที่นี้ดูเหมือนท่านผู้แสดงไม่ได้หมายจะแยกโดยวิภาคกล่าวรวมปนกันไป แต่เมื่อจะกล่าวแยกบทว่า สุวากุขาโต น่าจะได้ในปริยติอย่างเดียว และได้ชื่ออย่างนั้น เพราะตรัสสิ่งเหตุและเพราะตรัสแต่พอดีเป็นกลาง ไม่หย่อนไม่ตึงด้วยก็ได้ ข้อว่าได้ในปฏิเวธนั้น ความอธิบายอยู่ข้างมัว แม้พรรณนามากไปอย่างไรก็ไม่พ้นมัว และคำว่าปฏิบัติกับพระนิพพานสมควรแก่กันและกันนั้น ปฏิบัติก็ได้แก่ปฏิบัตินั้นเอง แก้ไปข้างปฏิบัติก่อนนั้นแลจึงจะกระจ่าย เพราะปฏิบัตินับเข้าไปในบทนี้ได้ เพราะเป็นมัชฌิมาปฏิบัติและอนุบุพปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติดีแล้ว ผลแห่งปฏิบัติจึงจักปรากฏว่าดีตามกัน

บทว่า สหุทฺธิจฺจโก อาจได้ในธรรมอื่นจากปฏิเวธด้วยก็ได้เพราะปริยัติก็ต้องการความเข้าใจที่ได้เห็นเอง ปฏิบัติก็ต้องการความรู้จักทางที่ได้เห็นเอง ในลำดับนั้นปฏิเวธจึงเกิด ที่ให้เจ้าตัวรู้ว่าทำให้แจ้งแล้ว

บทว่า อกาลโก ก็เหมือนกัน เพราะผู้ฟังปริยัติย่อมได้ปสาทะและศรัทธาเป็นต้น ในขณะที่ฟังนั้นเองก็มี ปฏิบัติย่อมเป็นที่นิยมในกาลทุกเมื่อ ไม่เป็นไปในบางคราว และได้อันสงส์แห่งการปฏิบัติในทันทีก็มี

บทว่า เอหิปสฺสโก เปรียบด้วยการดูด้วยมังสจักษุ น่าจะได้ในปริยัติและปฏิบัติด้วย เพราะปริยัติเป็นคุณที่ควรจะชวนกันมาฟังและเพราะปฏิบัติเป็นคุณที่ควรจะชวนกันให้ทำตาม เพื่อจะได้ชมปฏิเวธด้วยน้ำใจ

บทว่า โอบนยโก น่าจะได้ในปฏิบัติด้วย เพราะแม้ปฏิบัติก็ควรน้อมเข้ามาด้วยทำตามหรือทำให้เกิดขึ้น

บทว่า ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ก็เหมือนกัน เพราะการปฏิบัติอันจะได้ผลดี อันผู้ปฏิบัติต้องรู้จักทำให้สมควรแก่ฐานะของตน

เพราะอย่างนี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า พระธรรมในที่นี้ ท่านผู้กล่าวไม่ได้หมายจะแยกโดยวิภาค กล่าวรวมกันไป. ไม่กล่าวถึงปฏิบัติธรรมบ้างเลย ไม่เป็นอุบายให้เกิดอุตสาหะ เมื่อไม่ปฏิบัติปฏิเวธจะเกิดขึ้นไหน ปริยัติอันแสดงเพื่อชักนำให้ปฏิบัติ ก็หาประโยชน์มิได้

สัตตกะ หมวด ๗

วิสุทธิ ๗

๑. สีสวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งศีล
๒. จิตตวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งจิต
๓. ทิฏฐิวินิสุทธิ	ความหมดจดแห่งทิฏฐิ
๔. กังขาวิตรณวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย
๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องเห็น ว่าทางหรือมีไช้ทาง
๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องเห็น

ทางปฏิบัติ

๗. ญาณทัสสนวิสุทธิ

ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ

ม. ม. ๑๒/๒๙๐.

อธิบาย : การรักษาศีลตามภูมิของตนให้บริสุทธิ์ จัดเป็นศีลวิสุทธิ

สมาธิ ทั้งที่เป็นอุปะจาร ทั้งที่เป็นอัปปนา โดยที่สุตตนิทสมภาติ คือสมาธิชั่วขณะพอเป็น ปทัฏฐฐานแห่งวิปัสสนา จัดเป็นจิตตวิสุทธิ

การพิจารณาเห็นนามรูป โดยปัจจุตตลักษณะ คือลักษณะเฉพาะตน เช่น ธาตุดินมีลักษณะแข็งเป็นต้น และโดยสามัญญลักษณะ คือลักษณะที่เหมือนกันทั่วไป ได้แก่ทุกสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จัดเป็นทิวฐิวิสุทธิ

การกำหนดจับปัจจัยแห่งนามรูปนั้นว่า เพราะอะไรเกิดขึ้น นามรูปจึงเกิดขึ้น เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ จนเป็นเหตุสิ้นสงสัยในนามรูปทั้งที่เป็นมาแล้วในอดีต ทั้งที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งจักเป็นในอนาคต จัดเป็นกังขาวิตรณวิสุทธิ

ญาณอันรู้จักหยั่งลงว่า นี้ทาง นี้มีใช่ทาง แห่งธรรมพิเศษ จัดเป็นมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

วิปัสสนาญาณ ๙ จัดเป็นปฏิบัติทาญาณทัสสนวิสุทธิ

ญาณในอริยมรรค ๔ จัดเป็นญาณทัสสนวิสุทธิ. วิสุทธิ ๗ นี้ เป็นปัจจัยส่งต่อกันขึ้นไปเพื่อบรรลุพระนิพพาน เหมือนรถ ๗ ผลัด ต่างส่งต่อซึ่งคนผู้ไปให้ถึงสถานที่ปรารถนา

อภิลักขะ หมวด ๘

อวิชชา ๘

๑. ๖ไม่รู้จักทุกข์
๒. ๖ไม่รู้จักเหตุเกิดทุกข์
๓. ๖ไม่รู้จักความดับทุกข์
๔. ๖ไม่รู้จักทางถึงความดับทุกข์
๕. ๖ไม่รู้จักอดีต
๖. ๖ไม่รู้จักอนาคต
๗. ๖ไม่รู้จักทั้งอดีตทั้งอนาคต
๘. ๖ไม่รู้จักปฏิจลสมุปบาท

ขุ. จูฬ. ๓๑/๙. ฌม มสง คณิ.

๓๔/๑๘๐

อธิบาย : ๔ อย่างข้างต้น ได้แก่ไม่รู้แจ้งอริยสัจ ๔ ๖ไม่รู้จักอดีตนั้น คือ ๖ไม่รู้จักสาวหลัง เมื่อพบเห็นผลในปัจจุบัน ๖ไม่รู้จักสาวหาต้นเค้าว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดมีขึ้น ๖ไม่รู้จักอนาคตนั้น คือ ๖ไม่รู้จักคาดหน้า ไม่อาจปรารภการทำ หรือเหตุอันเกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วและคาดหน้าว่าจักมีผลเป็นอย่างนั้น ๆ ๖ไม่รู้จักทั้งอดีตทั้งอนาคตนั้น คือ ๖ไม่รู้จักโยงเหตุในอดีต และผลในอนาคตให้เนื่องถึงกัน ๖ไม่รู้จักปฏิจลสมุปบาทนั้น คือ ๖ไม่รู้จักกำหนดสภาวะนั้น ๆ โดยความเป็นเหตุเป็นผลแห่งกันและกันเนื่องกันไป ดุลลูกโซ่เกี่ยวกันเป็นสาย ฉะนั้น

นวกะ หมวด ๙

พุทธคุณ ๙

อิติปิ โส ภควา	แม่เพราะอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
๑. อรหันต์	เป็นพระอรหันต์
๒. สมมาสมพุทฺธ	เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง
๓. วิชชาจรณสมปนฺโน	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
๔. สุกโต	เป็นผู้เสด็จไปได้แล้ว
๕. โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลก
๖. อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ	เป็นสารถีแห่งบุรุษพึงฝึกได้ ไม่มีบุรุษอื่นยิ่งไปกว่า
๗. สตุถา เทวมนุสฺसानํ	เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ ทั้งหลาย
๘. พุทฺธ	เป็นผู้ตื่นแล้วเป็นผู้เบิกบานแล้ว
๙. ภควา	เป็นผู้มีโชค
	อง. ติก. ๒๐/๒๖๕.

อธิบาย

ทศกะ หมวด ๑๐

บารมี ๑๐

ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐาน เมตตา อุเบกขา

ช. จริยา. ๓๓/๕๖๖.

อธิบาย : คัมภีร์ว่า บารมี สันนิษฐานว่าออกจากศัพท์ บารมี แปลว่าคุณสมบัติ หรือปฏิบัติอันยอดเยี่ยม ท่านพรรณนาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ทรงบำเพ็ญมาแต่ ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อบารมีเหล่านี้เต็มแล้วจึงจะได้ตรัสรู้ บารมีเหล่านี้กระจ่างแล้วโดยมาก จักแก้เฉพาะบางประการ เนกขัมมะ ได้แก่การออกบวช โดยอธิบายว่าออกจากกาม สัจจะ น่าจะ ได้แก่ความซื่อตรง หรือความตั้งใจทำจริง หรือการมุ่งแสวงหาความจริง แต่ในชาดกปกรณจัดเอา การยกเอาความเป็นจริงอยู่อย่างไร ขึ้นตั้งอธิษฐานเพื่อสำเร็จผลที่มุ่งหมายเป็นสัจจบารมี อธิษฐาน ได้แก่การตั้งใจมั่น อุเบกขา ได้แก่ความไม่ยินดียินร้าย บารมีเหล่านี้ ท่านแจกออกเป็น ๓ หมวด คือ บารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี สิริเป็นบารมี ๓๐ ทศ บารมี ๓ หมวดนี้ต่างกัน อย่างไร สันนิษฐานยาก ความเข้าใจของพระคณาจารย์ ก็ไม่แน่นอนเหมือนกัน ท่านแก้ท่าน อย่างหนึ่งว่า การให้ไม่ได้ระบัพัสตุ จัดเป็นทานบารมี การให้พัสดุภายนอก จัดเป็นทานอุปบารมี การให้อวัยวะและชีวิต จัดเป็นทานปรมัตถบารมี อีกอย่างหนึ่งว่า การสละพัสดุภายนอก จัดเป็น ทานบารมี การสละอวัยวะ จัดเป็นทานอุปบารมี การสละชีวิต จัดเป็นทานปรมัตถบารมี อุป บารมี เป็นศัพท์ที่น่าสันนิษฐานก่อน ตามพยัญชนะแปลว่า บารมีใกล้หรือบารมีรอง เรียงไว้ใน ระหว่างกลาง สันนิษฐานว่า ปรมัตถบารมีเป็นยอด รองลงมาอุปบารมี โดยนัยนี้ได้ความว่า เป็น บารมีที่รองปรมัตถบารมีลงมา พิเศษกว่าบารมีเฉย ๆ แบ่งบารมีอย่างหนึ่งออกเป็น ๓ จำต้อง อาศัยเกณฑ์ ตามที่ท่านตั้งมาแล้ว

ทานแบ่งง่าย สละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่คนมาก หรือเพื่อเปลื้องทุกข์คนอื่น จัดเป็นทาน ปรมัตถบารมี สละอวัยวะแห่งร่างกาย เช่นพยายามเพื่อจะทำประโยชน์หรือเปลื้องทุกข์เขา แต่ต้องเสียอวัยวะของตนในการทำอย่างนั้น จัดเป็นทานอุปัชฌายะ บารมี สละทรัพย์เพื่อเกื้อกูลหรือเพื่อเปลื้องทุกข์เขา จัดเป็นทานบารมี ศีลที่รักษาเพราะต้องพรำชีวิตร่างกายและโภคทรัพย์อาจแบ่งเป็น ๓ ได้เหมือนกัน ส่วนบารมีที่เหลือยังจะต้องหาเกณฑ์แบ่งอีก ไม่ใช่ทำง่าย แม้ทำได้แล้วยังไม่พ้นพื้นผิว ข้าพเจ้าสันนิษฐานเห็นเกณฑ์แบ่งอีกทางหนึ่ง บารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญในชาติห่างไกล ตามที่กล่าวว่า ครั้งเสวยพระชาติเป็นมนุษย์ก็มี เป็นดิรัจฉานก็มี สับสนกัน จัดเป็นเพียงบารมี ที่บำเพ็ญในชาติใกล้เข้ามา ก่อนหน้าปัจฉิมชาติเพียง ๑๐ ชาติ ตามที่กล่าวว่า ครั้งเสวยพระชาติเป็นมนุษย์เป็นพื้นและเป็นมนุษย์วิสามัญ มีกลิ่นอยู่ชาติเดียวที่ว่า เป็นพระยานาค จัดเป็นอุปัชฌายะ บารมี ที่พระมหาบุรุษทรงบำเพ็ญในปัจฉิมชาติ ก่อนหน้าตรัสรู้พระโพธิญาณ จัดเป็นปรมัตถบารมี จักพรรณาเฉพาะปัจฉิมชาติ พระองค์น้อมพระชนม์เพื่อประโยชน์แก่คนมาก ด้วยพระเมตตา จัดเป็นพระทานบารมีและพระเมตตาบารมี เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ จัดเป็นพระเนกขัมมบารมี ทรงสำรวมในศีล สมควรแก่เป็นบรรพชิตจัดเป็นพระศีลบารมี ทรงบำเพ็ญเพียรและทรงอดทนต่อความลำบากยากเข็ญ จัดเป็น พระวิริยบารมีและพระขันติบารมี ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นในปฏิบัติ ตั้งพระหฤทัยจริง ๆ เพื่อแสวงหาความจริง จัดเป็นพระอธิษฐานบารมีและพระสัจจบารมี ทรงรักษาพระหฤทัยคงที่ ไม่ให้วิการเพราะยินดียินร้าย จัดเป็นพระอุเบกขาบารมี พระปรีชาทำพระองค์ให้เป็นผู้ตื่น รู้เท่าถึงการณและอาจเล็งเห็นข้างหน้าไม่มุงาย นำพระองค์ให้หลีกจากกิริยาอันมิใช่ทาง ดำเนินในปฏิบัติอันเป็นทาง ตลอดถึงได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จัดเป็นพระปัญญาบารมี

(เพิ่มคำอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า)

จัดตามเกณฑ์นี้ สมด้วยเค้าเรื่องที่ท่านจัดไว้เป็น ๓ กาล คือ ทูเรนิทาน เรื่องห่างไกล ๑ อวิทูเรนิทาน เรื่องไม่ไกลนัก ๑ สันติเกนิทาน เรื่องใกล้ชิด ๑ แต่แบ่งระยะเวลาต่างกันไป ทูเรนิทาน ท่านจัดจำเดิมแต่ตั้งปรารถนาเพื่อเป็น พระพุทธเจ้า ณ สำนักพระพุทธที่บังกร จนถึงจุติจากชาติเป็นพระเวสสันดร อุบัติขึ้นในดุสิตเทวโลก อวิทูเรนิทาน ตั้งแต่จุติจากดุสิตพิภพ จนถึงตรัสรู้พระสัมพันธัญญุตญาณ ณ ควงไม้พระมหาโพธิ์ สันติเกนิทาน ตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงปรินิพพาน ส่วนชาดก จัดเรื่องต่าง ๆ เป็นอันมาก ที่กล่าวความเสวยพระชาติสับสนกัน เป็นสามัญนิบาตอันได้แก่ ทูเรนิทาน จัด ๑๐ เรื่องที่กล่าวความเสวยพระชาติไม่สับสน เว้นเรื่องหนึ่ง เป็นมหานิบาต อันได้แก่อวิทูเรนิทาน โดยนัยนี้ เรื่องในปัจฉิมชาติได้แก่สันติเกนิทาน

บารมี ท่านกล่าวว่า พระปัจเจกพุทธะและพระอริยสาวกได้บำเพ็ญมาเหมือนกัน
อย่างเดียวกันกับของพระพุทธเจ้าหรือต่างกัน ไม่ได้กล่าวไว้ชัด น่าจะเป็นอย่างเดียวกัน แต่ระยะ
กาลสั้นกว่า

กรรม ๑๒
ให้ผลตามคราว
หมวดที่ ๑

๑. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม	กรรมให้ผลในภพนี้
๒. อุบัติชชเวทนียกรรม	กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า
๓. อปรปรเวทนียกรรม	กรรมให้ผลในภพสืบ ๆ
๔. อโหสิกรรม	กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว

หมวดที่ ๒
ให้ผลตามกิจ

๕. ชนกกรรม	กรรมแต่งให้เกิด
๖. อุบัติถัมภกกรรม	กรรมสนับสนุน
๗. อุปปีฬกรรม	กรรมบีบคั้น
๘. อุปฆาตกรรม	กรรมตัดรอน

หมวดที่ ๓
ให้ผลตามลำดับ

๙. ครุกรรม	กรรมหนัก

๑๐. พหุลกรรม	กรรมชิน
๑๑. อาสันนกรรม	กรรมเมื่อจวนเจียน
๑๒. กตัตตากรรม	กรรมสักว่าทำ

วิ. กง □ ขา. ตติย. ๒๒๓

อธิบายธรรม ๑๒

หมวดที่ ๑ แสดงเวลาที่กรรมให้ผลว่า กรรมที่ทำแล้วเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม ย่อมให้ผลดังนี้คือ กรรมบางอย่างให้ผลในชาตินี้ เช่น พระเวทที่ตฤกแผ่นดินสูบ กรรมบางอย่างให้ผลในชาติหน้า เช่นพระเวทที่ตีไปเกิดในนรกอเวจี. กรรมบางอย่างให้ผลในภพต่อ ๆ ไปไม่มีกำหนด เช่นพระพาทิยะ ถูกแม่โคขวิดนิพพาน. (ตาย) กรรมบางอย่างไม่มีโอกาสให้ผล เพราะถูกกรรมอื่นที่แรงกว่าทำลาย เช่น พระองค์ลูมิล แม้จะฆ่าคนไว้มาก แต่ได้บรรลุพระอรหัตผล นิพพานไปเสียก่อนจึงไม่ต้องไปตกนรก

หมวดที่ ๒ แสดงหน้าที่ของกรรมว่า กรรมที่ทำแล้วมีหน้าที่ อย่างนี้คือ ๑ นำให้ไปเกิดในภพใหม่ เช่นเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา เป็นต้น ๒. ให้การสนับสนุนกรรมอื่นที่เป็นฝ่ายเดียวกัน เช่น คนที่มีบุพเพกตปุญญา ก็จะช่วยสนับสนุนความพากเพียรพยายามในปัจจุบันนี้ให้ได้รับความสำเร็จในกิจการที่ทำ ๓. เบียดเบียนกรรมที่ตรงกันข้าม เช่นคนที่ทำปาณาติบาต เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมีโรคมาก มีอุปสรรคมาก เป็นต้น ๔. ตัดรอนหรือทำลายกรรมที่ตรงกันข้าม เช่นนันทมานพไปชมขึ้นพระอุบลวันณาเถรี แล้วถูกแผ่นดินสูบ ความจริงนันทมานพนั้นยังหนุ่มอยู่ยังไม่ถึงอายุขัย แต่กรรมที่เขาทำนั้นหนักมาก ไปทำลายกุศลกรรมที่รักษาชีวิตของเขา จึงต้องตาย

หมวดที่ ๓. แสดงลำดับของกรรมที่ให้ผล คือ กรรมหนัก ย่อมให้ผลก่อน เช่น พระเวทที่ได้อ่อนนทรียกรรม คือทำพระโลหิตพระศาสดาให้หือขึ้น และทำสังฆเภท แต่เมื่อถูกแผ่นดินสูบถึงกระดูกคาง ได้ถึงพระพุทเจ้าว่าเป็นสรณะ อ่อนนทรียกรรมหนักกว่า การถึงพระพุทเจ้าเป็นสรณะ ฉะนั้น พระเวทที่ตีจึงต้องตกนรกอเวจีก่อน ต่อจากนั้นจึงจะได้เป็นพระปัจเจกพุทเจ้าด้วยกุศลกรรมที่ถึงพระพุทเจ้าเป็นสรณะ ถ้าไม่มีกรรมหนัก กรรมที่ทำบ่อย ๆ จนเคยชินย่อมให้ผลเหมือนนายโคฆาตคนหนึ่ง ฆ่าโคมา ๔๕ ปี ครั้งใกล้ตายเขาคลานไปมาร้องเหมือนโค ตายไปตกนรก เมื่อไม่มีกรรมเคยชิน กรรมที่ทำ เมื่อเวลาใกล้ตายย่อมให้ผล เหมือนบุรุษเห็นใจคนหนึ่งนั่งดูสุนัขของเศรษฐีกินอาหาร เขาเกิดความคิดว่าเป็นหมาเศรษฐี ยังดีกว่าเขาผู้เป็นมนุษย์เสียอีก. หลังจากนั้นไม่กี่ชั่วโมง เขาตายไปเกิดในท้องแห่งสุนัขตัวนั้นเพราะกรรมคือ มโนกรรมอันเป็นอกุศลที่เขาคิดเมื่อใกล้จะตาย เมื่อกรรมที่ทำใกล้ตายไม่มี แม้กรรมที่ทำโดยไม่มี

เจตนา ก็ให้ผลได้ เช่น คนที่ทำอะไรโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นเสียของ หรือเสียชีวิต ก็จะถูกคนอื่นทำตนเองให้เสียของ หรือเสียชีวิตโดยไม่ได้ตั้งใจได้เช่นเดียวกัน

บทนำ

อนุพุทธประวัติ คือ ประวัติของพระสาวกที่รับฟังคำสั่งสอนจากพระศาสดาแล้วเพียรพยายามปฏิบัติฝึกหัดกาย วาจา และใจตามนั้น จนได้บรรลุผลสูงสุดในพระพุทธานุศาสน์ คือ พระอรหันตผล พระธรรมสังคหาคารยได้รวบรวมประวัติของท่านเหล่านั้นไว้ในพระบาลีโดยย่อ ๓ ด้าน คือ

๑. อปาทาน ว่าด้วยการสร้างสมความดี ตั้งแต่ได้รับการพยากรณ์จากสำนักพระพุทธเจ้า ในปางก่อนจนถึงชาติสุดท้าย แต่ละรูปใช้เวลาอย่างน้อยที่สุด ๑ แสนกัป

๒. เอตทัคคะ คือความเป็นผู้เลิศเพราะมีความชำนาญในด้านนั้น ๆ เช่น พระสารีบุตรเถระเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านมีปัญญามาก

๓. เถรคาถา รวบรวมคำพูดที่พระเถระเหล่านั้น ได้กล่าวไว้ในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อคิดคติธรรมสำหรับ บัณฑิตมาชนตาชน จะได้นำไปประพฤติปฏิบัติตามกุศลจันณะของแต่ละบุคคล

ครั้นต่อมา พระอรชรธกถาจารย์ ได้อธิบายบาลีเหล่านั้นให้กว้างขวางออกไป จึงทำให้ได้ประวัติความเป็นมา ของพระสาวกเหล่านั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดได้กำหนดเป็น ๙ หัวข้อด้วยกัน คือ

๑. สถานะเดิม หมายถึง ชื่อเดิมของแต่ละท่าน ชื่อบิดามารดา วรรณะ ประเทศที่เกิด

๒. ชีวิตก่อนบวช หมายถึง การศึกษา การประกอบอาชีพ การแต่งงาน และการดำเนินชีวิตอื่น ๆ เช่น เป็นนักบวช นักพรต เป็นต้น

๓. มูลเหตุของการบวชในพระพุทธศาสนา หมายถึง เหตุลึกลับที่จะทำให้ท่านเหล่านั้น ทั้งอาชีพการงาน และลัทธิเดิมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

๔. การบรรลุลหกรรม หมายถึง การที่ท่านเหล่านั้นได้บรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่โสดาปัตติผลจนถึงอรหัตผล ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไรบ้าง อันจะทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่า การบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีหลายวิธี จะทำให้คลายความยึดมั่น

๕. การประกาศพระพุทธศาสนา หมายถึง พระเถระเหล่านั้นได้เป็นกำลังในการช่วย พระศาสนา ประกาศ ศาสนาอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้เห็นได้ว่า การประกาศพระศาสนาของพระเถระแต่ละรูปนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ

๑. ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เช่น พระสารีบุตรเถระ สามารถนำคนเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาได้มากมาย จนพระศาสดายกย่องว่า “เหมือนมารดาผู้ให้กำเนิดบุตร “

๒. หลังจากท่านปรินิพพานแล้ว ประกาศด้วยปฏิบัติของท่าน เช่น พระมหากัสสปเถระ มีคนเลื่อมใสในปฏิบัติของท่าน แล้วบวชตามอย่างท่าน ตามตำนานกล่าวว่ามีหลายแสนรูป

๖. เอตทัคคะ หมายถึง ตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุรูปอื่นในด้านต่าง ๆ เช่น มีปัญญา มาก มีฤทธิ์มาก มีศรัทธามาก เป็นต้น อันพระศาสดาทรงยกย่องแต่ละท่าน ตามความเชี่ยวชาญที่ได้บำเพ็ญมาเป็นเวลานาน

๗. บุญญวิธีการ หมายถึง ความดีอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพาน และที่อุทิศหนุน เกื้อกูลความปรารถนาตำแหน่งนั้น ๆ ที่แต่ละท่านได้วางเอาไว้ ซึ่งต้องบำเพ็ญเป็นเวลายาวนาน หลังจากได้รับการพยากรณ์แล้ว ต้องใช้เวลาถึง ๑ แสนกัปเป็นอย่างน้อย

๘. ธรรมวาทะ หมายถึง คำพูดที่พระเถระแต่ละรูปได้กล่าวไว้ในโอกาสต่าง ๆ อันจะ ก่อให้เกิดความรู้สึก ถึงบาปบุญคุณโทษ และผิดชอบชั่วดี แก่ผู้ที่ได้อ่านและได้ยินได้ฟัง

๙. ปรีนิพพาน หมายถึง การที่พระเถระเหล่านั้น ได้จากโลกนี้ไปด้วยอนุภาทิเสสนิ พพานธาตุ ที่ไหน เมื่อไร และโดยวิธีใด

ในหนังสือนี้ แสดงประวัติพระเถระผู้ใหญ่ ๔๐ รูป เฉพาะท่านที่ได้รับเอตทัคคะจาก พระศาสดาท่านนั้น และการที่พระสาวกจะได้รับเอตทัคคะนั้น พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า พระ ศาสดาทรงใช้หลักเกณฑ์ ๔ ประการ คือ

๑. อุตถูปัตติโต ได้รับการยกย่องเพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ครั้งที่พระศาสดา เสด็จลงจากดาวดึงส์ ลัทธิโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ประชุมกันเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนั้นมีทั้ง ปุถุชน พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระมหาสาวกทั่วไป พระมหา โมคคัลลานเถระ และพระสารีบุตรเถระ ทรงถามปัญหาเกี่ยวกับปุถุชน และอริยบุคคลเหล่านั้น ปุถุชน แก้ปัญหาของปุถุชนได้ แต่แก้ปัญหาของพระอริยบุคคลไม่ได้ พระอริยบุคคลชั้นต่ำกว่า แก้ปัญหา

ของพระอริยบุคคลชั้นสูงไม่ได้ พระอริยบุคคลทั่วไป แก้ปัญหาของพระมหาโมคคัลลานเถระไม่ได้ พระมหาโมคคัลลานเถระ แก้ปัญหาของพระสารีบุตรเถระไม่ได้ พระสารีบุตรเถระ แก้ปัญหาของผู้อื่นได้ทั้งหมด แต่แก้ปัญหาอันเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าไม่ได้ เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้น (อุตถูปัตติ) นี้ จึงทรงยกย่องพระสารีบุตรเถระ ว่ามีปัญญามากกว่าสาวกทั้งหลาย

๒. อาคณโต ได้รับการยกย่องเพราะทำบุญมา คือแต่ละรูปที่ได้รับการยกย่องว่าเลิศในทางนั้น ๆ ล้วนแต่เคยเห็นภิกษุอื่นได้รับตำแหน่งเช่นนั้นจากพระศาสดาพระองค์ก่อน ๆ แล้วปรารถนาตำแหน่งเช่นนั้นบ้าง จึงได้ทำบุญอันสามารถอำนวยผลนั้นมายาวนานท่านกล่าวว่าหลังได้รับพยากรณ์แล้ว ต้องบำเพ็ญบารมีถึงแสนกัปขึ้นไป

๓. จินฉวาลีโต ได้รับการยกย่องเพราะมีความเชี่ยวชาญในด้านนั้น ๆ โดยการฝึกฝนเรื่องที่ตนปรารถนาอย่างเดียว เช่น พระสารีบุตรเถระปรารถนาจะมีปัญญามากกว่าใคร เกิดภพใดชาติใดก็ฝึกฝนแต่ปัญญามาตลอด จนนับภพนับชาติไม่ถ้วนในที่สุดก็เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาเป็นต้น

๔. คุณาติเรกโต ได้รับการยกย่องเพราะมีคุณสมบัติด้านนั้นเหนือกว่ารูปอื่น เช่น ภิกษุที่มีฤทธิ์หลายรูปแต่ทุกรูปมีฤทธิ์สู้พระมหาโมคคัลลานเถระไม่ได้ เพราะพระมหาโมคคัลลานเถระ ท่านสร้างกุศลและฝึกฝนเรื่องฤทธิ์มากกว่าภิกษุรูปอื่นทั้งหมด

ประวัติพระสาวกนี้ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าประวัติของพระศาสดา เพราะพระศาสดา พระธรรม และพระสาวก ต้องอิงอาศัยกันตลอดเวลา ถ้ามีแต่อย่างใดอย่างหนึ่งก็จะไม่เกิดประโยชน์เลย เหมือนหมอยา และคนไข้ที่หายโรค มีแต่พระศาสดา ไม่มีพระธรรมและพระสาวก ก็เปรียบเหมือนมีแต่หมอ แต่ไม่มียา และไม่มีคนไข้ที่หายโรค จะรู้ว่ามีหมอเก่งได้อย่างไร มีแต่พระธรรม แต่ไม่มีพระศาสดาและพระสาวก ก็เปรียบเหมือนมียา แต่ไม่มีหมอผู้รู้จักยา และไม่มีคนไข้ที่หายโรคจากยานานนั้น หรือมีทั้งพระศาสดาและพระธรรม แต่ไม่มีพระสาวก ก็เปรียบเหมือนมีทั้งหมอและยา แต่ไม่เคยใช้รักษาใครเลย จะเชื่อได้อย่างไรว่า หมอนั้นเก่ง และยานั้นดี ฉะนั้น จึงได้กล่าวว่า ประวัติพระสาวกมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าประวัติของพระศาสดา ศีลประวัติพระสาวกก็เท่ากับได้ศึกษาประวัติของพระศาสดา และศึกษาพระธรรมไปในตัวด้วย

หวังว่า เมื่อได้ศึกษาประวัติพระสาวกทั้ง ๔๐ รูปนี้แล้ว ผู้ศึกษาจะมีความรู้และความเข้าใจถึงแรงจูงใจที่ทำ ให้ท่านเหล่านั้นออกบวชในพระพุทธศาสนาปฏิบัติ ที่ทำให้ท่านได้บรรลุธรรม ความเข้าใจ ความซาบซึ้งในพุทธธรรมของแต่ละท่าน ที่ถ่ายทอดออกมาจากใจ อันพระธรรมสังคากาจารย์รวบรวมเป็นถรคาถาไว้บ้าง จากเรื่องอื่น ๆ บ้าง ซึ่งทั้งหมดนี้จะทำให้ผู้ศึกษามีทัศนคติที่กว้างขวาง ยอมรับฟังผู้อื่นที่มีปฏิบัติไม่เหมือนตน อันจะนำไปสู่ความสามัคคี

ปรองดอง เพื่อทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา และไม่ทำให้เกิดความเนิ่นช้าในการปฏิบัติธรรม เพราะมัวแต่วิวาทะกัน

๑. ประวัติพระอัญญาโกณฑัญญะ

๑. สถานะเดิม

ชื่อโกณฑัญญะ ส่วนที่มีคำว่า อัญญา นำหน้านั้นเกิดจากพระศาสดาทรงเปล่งอุทาน ตอนท่านได้ดวงตาเห็นธรรมว่า อญฺเฎยฺสิ วต โภ โกณฑญฺเฎยฺสึ แปลว่า โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ คำว่า อัญญา จึงเป็นคำนำหน้าชื่อของท่านตั้งแต่นั้นมา

เกิดที่บ้านพราหมณ์ชื่อโทณวัตถุ อยู่ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ วรรณะพราหมณ์ การศึกษา จบไตรเพท และรู้อำนาจทำนายลักษณะ

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

ท่านเป็น ๑ ในจำนวนพราหมณ์ ๘ คน ที่คัดจากพราหมณ์ ๑๐๘ คน เพื่อทำนายพระลักษณะของพระราชกุมาร ซึ่งท่านได้ทำนายว่า พระราชกุมารจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันต่างไปจากพราหมณ์อื่นอีก ๗ คนที่ทำนายว่า พระราชกุมารมีคติเป็น ๒ คือ ถ้าอยู่ครองฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ถ้าออกบวชจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพราะเชื่อตำราทำนายลักษณะของตน เมื่อทราบข่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกบรรพชา จึงได้ออกบวชตาม

๓. การบรรลุธรรม

ท่านได้บรรลุโสดาปัตติผล เพราะฟังปฐมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และบรรลุพระอรหัตผล เพราะฟังอนัตตลักขณสูตรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเช่นกัน เมื่อท่านได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ได้ทูลขอบวชกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยพระวาจาว่า จง

เป็นภิกษุมาเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพาศิพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด วิธี
บวชแบบนี้เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ท่านเป็นพระสงฆ์สาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระอัญญาโกณฑัญญะ มีผลงานสำคัญคือ ให้นำยบุณณะ บุตรของนางมันตานีน้องสาว
ของท่านบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งต่อมาได้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยประกาศศาสนา โดยมี
กุลบุตรบวชในสำนักของท่านเป็นจำนวนมาก

๕. เอตทัคคะ

พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เลิศกว่าภิกษุ
ทั้งหลาย ผู้รัตัญญะ แปลว่า ผู้รู้ราตรี หมายความว่ารู้ธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ตรัสสอนก่อนใครทั้งหมด

๖. บุญญาธิการ (การสร้างบารมี)

ในกาลแห่งพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ท่านได้บารณา ตำแหน่ง
รัตัญญะ คือรู้ธรรมก่อนใคร แล้วได้ทำบุญมาตลอดจนถึงกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
วิปัสสี ได้เกิดเป็นภุมมพี ชื่อมหากาล ได้ถวายทานอันเลิศ ๗ ครั้ง จึงได้รับเอตทัคคะนี้

๗. ปรีนิพพาน

ในบั้นปลายชีวิต ท่านได้ทูลลาพระศาสดาไปจำพรรษาในป่าหิมพานต์ ที่ฝั่งสระ
ฉัททันต์ ๑๒ พรรษา เมื่อใกล้จะปรีนิพพานได้มาทูลลาพระศาสดา แล้วกลับไปปรีนิพพาน ณ
สถานที่นั้น

นิพพานมี ๒ อย่างคือ สอุปาทิเสสนิพพาน แปลว่าดับกิเลสมีเบญจขันธ์เหลือ
หมายถึงพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ อนุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลสด้วยเบญจขันธ์ดับด้วย หมายถึง
พระอรหันต์ที่สิ้นชีวิต ดังนั้น อนุปาทิเสสนิพพานจึงน่าจะใช้คำว่า ปรีนิพพาน จึงได้ใช้อย่างนี้

๒. ประวัติพระอุรุเวลกัสสปเถระ

๑. สถานะเดิม

ท่านมีชื่อว่าตามโคตรว่า กัสสปะ ต่อมาบวชเป็นฤๅษี ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลอุรุเวลา จึง
ได้นามว่า อุรุเวลกัสสปะ

เกิดที่เมืองพาราณสี ก่อนพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอุบัติ เป็นคนวรรณะพราหมณ์

การศึกษา เรียนจบไตรเพท

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

อุรุเวลกัสสปะ มีน้องชาย ๒ คน คนรองชื่อว่านทีกัสสปะ เพราะตั้งอาศรมอยู่ที่ทางโค้งแห่งแม่น้ำคงคา คนเล็ก ชื่อว่า คยากัสสปะ เพราะตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลคยาสี่สะ

พี่น้องทั้ง ๓ ตั้งสำนักสอนไตรเพทแก่คนทั้งหลาย อุรุเวลกัสสปะ มีบริวาร ๕๐๐ คน นทีกัสสปะมี ๓๐๐ คน คยากัสสปะมี ๒๐๐ คน ต่อมาตรวจดูสาระประโยชน์ในคัมภีร์ของตน เห็นเพียงแต่ประโยชน์ในปัจจุบันเท่านั้น จึงชวนกันออกบวชเป็นฤๅษี บำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ ตั้งอาศรมอยู่ตามตำบลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

ครั้งนั้น พระศาสดา ทรงส่งพระสาวก ๖๐ รูป ไปประกาศพระศาสนา ส่วนพระองค์เองเสด็จไปแคว้นมคธ เสด็จไปโปรดอุรุเวลกัสสปะ ทรงขออาศัยพักในสำนักด้วย อุรุเวลกัสสปะ ไม่เต็มใจ จึงบอกให้ไปพักในโรงบูชาไฟ ซึ่งมีนาครายอยู่ในนั้น พระศาสดาได้เสด็จเข้าไปพักตลอดทั้งคืนโดยไม่มีอันตรายแต่อย่างใด แต่อุรุเวลกัสสปะก็ยังไม่ยอมรับ ยังมีมานะว่าตนเองเหนือกว่า พระศาสดาทรงใช้อุบายวิธีหลายอย่างเพื่อพิสูจน์ให้อุรุเวลกัสสปะรู้ว่าไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ในที่สุดเขาจึงยอมรับความจริง ทั้งลัทธิของตน ลอยบริวารชฎิลลงในแม่น้ำ ทูลขอบรรพชาอุปสมบทกับพระศาสดา พร้อมด้วยบริวารทรงแนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยพระวาจาว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด

๓. การบรรลุลหกรรม

เมื่ออุรุเวลกัสสปะ พร้อมทั้งบริวาร ลอยบริวารและเครื่องบูชาไปตามสายแม่น้ำ น้องชายทั้งสองทราบจึงพร้อมด้วยบริวารพากันมาขอบวชในสำนักของพระศาสดา ทรงแนุญาตให้เป็นภิกษุเช่นเดียวกับอุรุเวลกัสสปะกับบริวาร จึงรวมเป็นภิกษุทั้งสิ้น ๑๐๐๓ รูป ทรงพาภิกษุเหล่านั้นไปยังคยาสี่สะตำบล ประทับนั่งบนแผ่นดิน ทรงให้สัณเฑาะว์ห่มคลุมพระอรหันต์ด้วยอาทิตตปริยายเทศนาใจความย่อว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นของร้อนเพราะไฟ (กิเลส) คือ ราคะ โทสะ โมหะ ความแก่ ความตาย ความเสียดใจ ความคร่ำครวญ ความทุกข์ ความโทมนัส ความคับแค้นใจ

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระอุรุเวลกัสสปะเถระเป็นกำลังสำคัญยิ่ง ในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ โดยประกาศตนเป็นสาวกของพระศาสดาต่อหน้าชาวมคธที่ติดตามพระเจ้าพิมพิสารมาเฝ้าที่ลัฏฐิวัน ทำให้คนเหล่านั้นหมดความสงสัย ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาจนได้ดวงตาเห็นธรรม ๑๑

ส่วน อีกหนึ่งส่วนตั้งอยู่ในสรณคัมภีร์ ตั้งแต่นั้นมา ชาวมคธได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

๕. เอตทัคคะ

พระอุรุเวลกัสสปเถระ ได้รับยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีบริวารมาก

๖. บุญญาธิการ

ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ (องค์ที่ ๑๓) ท่านได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งมีบริวารมาก จึงสร้างความดีแล้วปรารถนาตำแหน่งเช่นนั้น พระศาสดาทรงพยากรณ์ว่าจะได้สมปรารถนาในศาสนาของพระสมณโคดม

๗. ธรรมวาจา

การบูชาด้วย ล้วนแต่มุ่งหมายรูป เสียง กลิ่น รส และสตรี ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่า นั่นเป็นมลทินในชั้นทั้งหลาย จึงไม่ยินดีในการ เช่นสรวงและการบูชาด้วย

๘. ปรินิพพาน

พระอุรุเวลกัสสปะ ได้เป็นกำลังสำคัญช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนาในแคว้นมคธ สุดท้ายได้ปรินิพพานด้วยอนุภาทิสสนิพพานธาตุ ดุจดวงประทีปที่โชติช่วงชัชวาลแล้วมอดดับไป

๓. ประวัติ พระสารีบุตรเถระ

๑. สถานะเดิม

พระสารีบุตรเถระ ชื่อเดิมว่า **อุปติสสะ** เป็นชื่อที่บิดามารดาตั้งให้ เพราะเป็นบุตรของตระกูลผู้เป็นหัวหน้าในอุปติสสคาม

บิดา ชื่อ วัณคันทพราหมณ์ มารดา ชื่อ นางสารี หรือรูปสารี

เกิดที่อุปติสสคาม ไม่ไกลพระนครราชคฤห์ ก่อนการอุปบัติแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย

๒. มูลแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

อุปติสสะมีสหายคนหนึ่งชื่อ โกลิตะ เป็นบุตรของตระกูลผู้เป็นหัวหน้าในโกลิตคาม ทั้งสองมีฐานะทางครอบครัวเสมอกัน จึงไปมาหาสู่และไปเที่ยวด้วยกันเป็นประจำ

อยู่มาวันหนึ่ง คนทั้งสองนั้นกำลังดูมหรสพบนยอดเขาในกรุงราชคฤห์ เห็นมหาชน ประชุมกัน ได้ความสังเวชว่าคนเหล่านี้ทั้งหมด ภายในร้อยปีเท่านั้นก็จะเข้าสู่ปากของมัจจุราช จึง ตัดสินใจว่า ควรแสวงหาโมกขธรรม และเมื่อจะแสวงหาโมกขธรรมนั้น ควรได้บรรพชาสักอย่าง หนึ่ง จึงพากันไปบวช ในสำนักของอัญญาชยปริพาชกพร้อมกับมาณพ ๕๐๐ คน

ทั้งสองนั้นเรียนลัทธิของอัญญาชยได้ทั้งหมดโดยเวลาไม่นานนัก ไม่เห็นสาระของลัทธิ นั้น จึงไปถามปัญหาที่สมณพราหมณ์ที่เขาสมมติกันว่า เป็นบัณฑิตในที่นั้น ๆ สมณพราหมณ์ เหล่านั้น ถูกคนทั้งสองถามแล้วแก้ปัญหาไม่ได้ แต่คนทั้งสองนั้นแก้ปัญหาสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ได้ เมื่อเป็นอย่างนั้น คนทั้งสองนั้น เมื่อจะแสวงหาโมกขธรรมต่อไป จึงได้ทำตีกากันว่า ใคร บรรลุอมตธรรมก่อน จึงบอกแก่อีกคนหนึ่ง

วันหนึ่ง อุปติสสปริพาชกไปยังปริพาชการาม เห็นพระอัสสชิเถระเที่ยววิณฑชบาตอยู่ใน กรุงราชคฤห์ คิดว่า บรรพชิตผู้สมบูรณ์ด้วยมรยาตอย่างนี้ เราไม่เคยเห็น ชื่อว่าธรรมอัน ละเอียดน่าจะมีในบรรพชิตนี้ จึงเกิดความเลื่อมใสมองดูท่าน ได้ติดตามไปเพื่อจะถามปัญหา

ฝ่ายพระเถระได้วิณฑชบาตแล้ว ไปยังโอกาสอันเหมาะสมเพื่อจะฉันอาหารปริพาชกได้ตั้ง ตั้งของตนถวาย เมื่อพระเถระฉันเสร็จแล้วได้ถามถึงคาสดา พระเถระอ้างเอาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปริพาชกถามอีกว่าคาสดาของท่านมีวาหะอย่างไร พระเถระตอบว่าธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระ ตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเหตุแห่งความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะตรัส อย่างนี้

อุปติสสปริพาชก ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุโสดาปัตติผล ด้วยการฟังธรรมนี้แล้ว กลับไปบอกเพื่อน และแสดงธรรมให้ฟัง โกลิตะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเหมือน กันจึงพากันไปลา อาจารย์อัญญาชยเพื่อไปเฝ้าพระคาสดา

พระคาสดาทอดพระเนตรเห็นสองสหายพร้อมกับบริวารแต่ไกล ได้ตรัสว่านี่จะเป็นคู่ สาวกชั้นเลิศของเรา ทรงแสดงธรรมตามจริยาแห่งบริวารของสหายทั้งสองให้ดำรงอยู่ในพระอรหัต แล้ว ได้ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่พวกเขา พร้อมกับอุปติสสะและโกลิตะด้วย เมื่อทั้งสอง บวชแล้ว ภิกษุทั้งหลายเรียก อุปติสสะว่า สารีบุตร เรียกโกลิตะว่า โมคคัลลานะ

๓. การบรรลุธรรม

พระสารีบุตรบวชได้กึ่งเดือน (๑๕ วัน) อยู่ในถ้ำสุกรชตะ (ส่วนมากเรียกสุกรชาดา) กับพระคาสดา เมื่อพระคาสดาทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตรแก่ที่สมณชริพานชกผู้เป็นหลานของตน ส่งญาณไปตามพระธรรมเทศนาได้บรรลุพระอรหัตถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ เหมือนบุคคล บริโภคภัตที่เขาอดมาเพื่อผู้อื่น

พระอัครสาวกทั้งสองบรรลุประอรหัต ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณในที่ใกล้พระศาสดา ทั้งคู่ คือ พระสารีบุตรฟังเวทนาปริคคหสูตรในถ้ำสุกรชตะ พระโมคคัลลานะฟังธาตุกรรมฐานที่ กัลลวาลมุตตคาม

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระสารีบุตรเถระ นับว่าได้เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการช่วยพระศาสดาประกาศ พระพุทธศาสนา มีคำเรียกท่านว่าพระธรรมเสนาบดี ซึ่งคู่กับคำเรียกพระศาสดาว่าพระธรรมราชา ท่านเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระศาสดามากที่สุด ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่าดูก่อนิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเสพ จงคบ สารีบุตร และโมคคัลลานะเถิด ทั้ง ๒ รูปนี้เป็นบัณฑิต อนุเคราะห์ เพื่อนพรหมจรรย์ สารีบุตร เปรียบเหมือนผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารก ที่เกิดแล้ว สารีบุตรย่อมแนะนำในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะย่อมแนะนำในผลชั้นสูงขึ้นไป

๕. เอตทัคคะ

พระสารีบุตรเถระ ภายหลังจากบรรลุประอรหัตแล้วเป็นผู้มีปัญญาสามารถแสดง ธรรมได้ใกล้เคียงกับพระศาสดา และสามารถโต้ตอบการถามปราชญ์พวกลัทธินอกที่ มาโต้แย้งคัดค้านพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างดี พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ใน ตำแหน่งพระอัครสาวกเบื้องขวา และเอตทัคคะว่า เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีปัญญา มาก ดังพระ พุทธดำรัสว่า ดูก่อนิกษุทั้งหลาย สารีบุตรนี้เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีปัญญา มาก

๖. บุญญาธิการ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า อโนมทัสสี เสด็จอุบัติในโลก พระสารีบุตรเกิด ในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ได้เห็นพระนิสภเถระ พระอัครสาวกเบื้องขวาของพระองค์ได้กล่าว อนุโมทนา อาสนะดอกไม้ แก่ตาบสทั้งหลาย มีความเลื่อมใส ปราารถนาฐานันดรนั้นในใจว่า โอหนอ แม้เราก็จึงเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตเหมือนพระนิสภเถระนี้ จึง ถวายบังคมพระศาสดา แล้วกระทำความปราชญ์อย่างนั้น พระศาสดาทรงเห็นว่า ความ ปราชญ์ของเขาจะสำเร็จ โดยไม่มีอันตราย จึงพยากรณ์ว่า เมื่อเวลาล่วงไปหนึ่งอสงไขยด้วย แสนกัปแต่กัปนี้ไป จักได้เป็นอัครสาวกของพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า มีนามว่าสารีบุตร ท่านได้ บำเพ็ญบารมี มีทานเป็นต้น มาตลอดมิได้ขาดจนชาติสุดท้ายได้ถือปฏิสนธิในครรภ์ของนางรูปสารี ในอุบัติสสคาม ไม่ไกลจากพระนครราชคฤห์ และได้รับเอตทัคคะตามความปราชญ์ทุกประการ

๗. ธรรมวาจา

คนที่หูของหนักไว้บนศีรษะตลอดเวลา ต้องลำบากด้วยภาวะ ฉันทใด ภาวะที่เราแบก อยู่ก็ ฉันทนั้น

เราถูกไฟ ๓ กอง เผาอยู่ เป็นผู้แบกภาระคือภพ เหมือนนยกภูเขาพระสุเมรุมาวางไว้บนศีรษะ ท่องเที่ยวไปในภพ

คนผู้มีใจต่ำ เกียจคร้าน ทั้งความเพียรมีสุทธะน้อย ไม่มีมารยาท อย่างไม่สามารถกับเรา ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ

ส่วนคนผู้มีสุทธะมาก มีปัญญา ตั้งมั่นในศีลเป็นผู้ประกอบด้วยความสงบใจ ของจตั้งอยู่บนกระหม่อมของเราตลอดเวลา

๘. ปรีนิพพาน

พระสารีบุตรเถระปรีนิพพานก่อนพระศาสดา โดยได้กลับไปปรีนิพพานที่บ้านเกิดของท่าน ก่อนปรีนิพพาน ท่านได้ไปทูลลาพระศาสดาแล้วเดินทางไปกับพระจุนทเถระน้องชาย ได้เทศนาโปรดมารดาของท่านให้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วปรีนิพพานด้วยโรคปากชั้นทิกกาพาธ พระจุนทเถระพร้อมด้วยญาติพี่น้องทำฌาปนกิจสรีระของท่านแล้วเก็บอัฐิธาตุไปถวายพระศาสดา ที่เชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ทรงโปรดให้ก่อเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ที่เชตวันมหาวิหารนั้น

๔. ประวัติ พระโมคคัลลานเถระ

๑. สถานะเดิม

พระโมคคัลลานเถระ ชื่อเดิมว่า โกลิตะ เป็นชื่อที่บิดาและมารดาตั้งให้ เพราะเป็นบุตรของตระกูลผู้เป็นหัวหน้าในโกลิตคาม

บิดา ไม่ปรากฏชื่อ กล่าวเพียงว่าเป็นหัวหน้าในโกลิตคาม

มารดา ชื่อโมคคัลลี หรือ มุคคัลลี ทั้งคู่เป็นวรรณะพราหมณ์

เกิดที่ บ้านโกลิตคาม ไม่ไกลจากนครราชคฤห์ ก่อนการอุปบัติแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย (แก่กว่าพระพุทธเจ้า)

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

โกลิตะมีสหายที่รักใคร่สนิทสนมกันมากคนหนึ่งชื่อ อุปติสสะ เป็นบุตรของตระกูลผู้เป็นหัวหน้าในอุปติสคาม ไปมาหาสู่และเที่ยวด้วยกันเป็นประจำ

อยู่มาวันหนึ่ง สหายทั้งสองนั้นกำลังดูมหรสพบนยอดเขาในกรุงราชคฤห์ เห็นมหาชนมาประชุมกันเพื่อชมมหรสพ จึงเกิดความคิดขึ้นโดยแยบคาย ว่าคนเหล่านี้ทั้งหมดภายในร้อยปีเท่านั้นก็จะเข้าสู่ปากของมัจจุราช จึงทำการตัดสินใจว่า เราทั้งสองควรแสวงหาโมกขธรรมและเมื่อจะแสวงหาโมกขธรรมนั้น ควรได้บรรพชาสักอย่างหนึ่ง จึงพากันไปบวชในสำนักของสัจจชัยปริพาชก

พร้อมกันมาณพ ๕๐๐ คน โกลิตะพร้อมกับสหายเรียนลัทธิของสัจชัยได้ทั้งหมดโดยเวลาไม่นานนัก ไม่เห็นสาระของลัทธินั้น รู้สึกเบื่อหน่าย จึงคิดแสวงหาโมกขธรรมต่อไป โดยทำตีกากันว่าใครบรรลุอมตธรรมก่อน จึงบอกแก่อีกคนหนึ่ง อุบัติสสปริพาชกได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระ ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุโสดาปัตติผล จึงกลับมาบอกโกลิตะผู้เป็นสหายและแสดงธรรมให้ฟัง โกลิตะได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุโสดาปัตติผลเช่นเดียวกันจึงพากันไปลาอาจารย์สัจชัยเพื่อไปเฝ้าพระศาสดาพระศาสดาทอดพระเนตรเห็นทั้งสองสหายพร้อมกับบริวารแต่ไกล ได้ตรัสว่า นี่จะเป็นคู่สาวกชั้นเลิศของเรา ทรงแสดงธรรมตามจริยาแห่งบริวารของสหายทั้งสองให้ดำรงอยู่ในพระอรหัตต์แล้ว ได้ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่พวกเขาว่า เธอทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวไว้ดีแล้ว เธอทั้งหลาย จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด

๓. การบรรลุธรรม

ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ บวชได้ ๗ วัน เข้าไปอาศัยบ้านกัลลวาลคามในมคธรัฐ บำเพ็ญสมณธรรม ถูกถีนมิทระ คือความท้อแท้และความโง่งมงายครอบงำไม่สามารถบำเพ็ญสมณธรรมได้ พระศาสดาได้เสด็จไปโปรดให้สลัดใจ ด้วยพระดำรัสมี อาทิวา โมคคัลลานะ ความพยายามของเธอ อย่าได้ไร้ผลเสียเลย แล้วสอนธาตุกรรมฐาน ให้ท่านพิจารณาร่างกายแยกออกเป็นธาตุ ๔ คือ ปลูวี ธาตุดิน อาโป ธาตุน้ำ เตโช ธาตุไฟ วาโย ธาตุลม เนื้อและหนัง เป็นต้นเป็นธาตุดิน เลือด เป็นต้นเป็นธาตุน้ำ ความอบอุ่นในร่างกายเป็นธาตุไฟ ลมหายใจ เป็นต้นเป็นธาตุลม แต่ละส่วนนี้ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา และไม่ใช่ตัวตนของเรา ท่านกำจัดความท้อแท้และความโง่งมงายได้แล้ว ส่งใจไปตามกระแสเทศนา ได้บรรลุมรรคทั้ง ๓ เบื้องบนโดยลำดับแห่งวิปัสสนาแล้ว ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณในขณะได้บรรลุผลอันเลิศ คือ อรหัตตผล

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระมหาโมคคัลลานเถระทำงานประกาศพระศาสนาสัมพันธ์เป็นอันดีกับพระสารีบุตรเถระ ผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ดังจะเห็นได้จากพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิดแก่บุตร โมคคัลลานะเปรียบเหมือน นางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สารีบุตรย่อมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะย่อมแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณที่สูงขึ้นไป

๕. เอตทัคคะ

พระมหาโมคคัลลานเถระ เมื่อสำเร็จพระอรหัตต์แล้ว เป็นผู้มั่งคั่งมาก สามารถท่องเที่ยวไปยังเทวโลกและในนรกได้ ปรากฏผู้ร้ายทั้งหลาย เช่น นันโทปนันทนาคราช เป็นต้นได้ จึงได้รับการยกย่องจากพระศาสดา ว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเป็นผู้มั่งคั่ง

๖. บุญญวิธีการ

ในอดีตกาลนานหนึ่งองสโขัยกับอีกแสนกับ ในพุทธรูปบาทกาลแห่งพระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่า โอนมหัสสี พระมหาโมคคัลลานะบังเกิดในตระกูลคหบดีมหาศาลชื่อสิริวัฒนกุกุมพี มีสหายชื่อสรทมานพ

สรทมานพ ออกบวชเป็นดาบสได้ทำบุญแล้วปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกที่ ๑ ในศาสนาของพระสมณโคดม และไปชวนสิริวัฒนกุกุมพีให้ปรารถนาตำแหน่ง สาวกที่ ๒ สิริวัฒนกุกุมพีได้ตกลงตามนั้น แล้วได้ถวายมหาทานแก่พระพุทธรเจ้าและพระสาวกเป็นเวลา ๗ วัน วันสุดท้ายได้ถวายผ้ามีราคามาก แล้วปรารถนาตำแหน่งอัครสาวกที่ ๒ เขาได้ทำกุศลกรรมตลอดมาจนถึงชาติสุดท้าย เกิดในครรภ์ของนางโมคคัลลีพราหมณี มีชื่อว่าโมคคัลลานะ ออกบวชในพระพุทธรศาสนาแล้ว ได้รับตำแหน่งอัครสาวกตามปรารถนาที่ตั้งไว้

๗. ธรรมวาทะ

ไฟไม่ได้ตั้งใจเลยว่ เราจะเผาไหม้คนโง่เขลา คนโง่เขลาต่างหากเข้าไปหาไฟที่กำลังลุกอยู่แล้วให้ไฟไหม้ตนเอง ดูก่อนมารผู้ใจบาป ท่านเข้าไปหาพระพุทธรเจ้าแล้วเผาตัวของท่านเอง เหมือนกับคนโง่ที่ไปจับไฟ ดูก่อนมารผู้ใจบาป ท่านเข้าไปหาพระพุทธรเจ้า แต่กลับได้บาปกลับมาซ้ำ ยังเข้าใจผิดว่ ไม่เห็นจะบาปอะไร (บาปแล้วยังโง่อีก)

๘. ปรีนิพพาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ปรีนิพพานที่ตำบลกาฬศิลา แคว้นมคธ ก่อนพระศาสนาแต่ภายหลังพระสารีบุตร ๑๕ วัน พระศาสนาเสด็จไปทำฌานบงกิจแล้วให้นำอัฐิธาตุมาก่อเจดีย์บรรจุไว้ที่ใกล้ประตูเวฬุวันวิหาร

๕. ประวัติ พระมหากัสสปเถระ

๑. สถานะเดิม

พระมหากัสสปเถระ ชื่อเดิมว่ **ปิปลิ** เป็นชื่อที่บิดาและมารดาตั้งให้ แต่มักเรียกกันตามโคตรว่ กัสสปะ

บิดาชื่อ กปิละ มารดาไม่ปรากฏชื่อ เป็นวรรณะพราหมณ์ตระกูลมหาศาลชื่อสายกัสสปโคตร

ท่านเกิดที่หมู่บ้านพราหมณ์ ชื่อมหาตติตะ ตั้งอยู่ในเมืองราชคฤห์ ภายหลังพระมหาบุรุษเสด็จอุบัติ

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พระมหากัสสปเถระ เป็นลูกพราหมณ์มหาศาล บิดาและมารดาจึงต้องการผู้สืบเชื้อสายวงศ์ตระกูล ได้จัดการให้แต่งงานกับหญิงสาว ธิดาพราหมณ์มหาศาลเหมือนกัน ชื่อ ภัททกาปิลาณี ในขณะที่ท่านมีอายุได้ ๒๐ ปี นางภัททกาปิลาณีมีอายุได้ ๑๖ ปี แต่เพราะทั้งคู่จุติมาจากพรหมโลกและบำเพ็ญเนกขัมมบารมีมา จึงไม่ยินดีเรื่องกามารมณ์เห็นโทษของการครองเรือนว่า ต้องคอยเป็นผู้รับบาปจากการกระทำของผู้อื่น ในที่สุดทั้งสองได้ตัดลึนใจออกบวชโดยยกทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้แก่ญาติและบริวาร พวกเขาได้ไปซื้อผ้ากาสาวพัสตร์และบาตรดินจากตลาด ต่างฝ่ายต่างปลงผมให้แก่กันเสร็จแล้วครองผ้ากาสาวพัสตร์สะพายบาตร ลงจากปราสาทไปอย่างไม่มี ความอาลัย

เมื่อปิปผลิและภัททกาปิลาณีเดินทางไปด้วยกันได้ระยะหนึ่งแล้วปรึกษากันว่าการปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้ ผู้พบเห็นติเตียนได้ เป็นการไม่สมควร จึงแยกทางกัน นางภัททกาปิลาณีไปถึงสำนักนางภิกษุณีแห่งหนึ่ง แล้วบวชเป็นนางภิกษุณีภายหลังได้บรรลุพระอรหัตผล

เมื่อทั้งสองคนแยกทางกัน พระศาสดาประทับอยู่ที่พระคันธกุฎี วัดเวฬุวันทรงทราบถึงเหตุนั้น จึงได้เสด็จไปประทับที่โคนต้นพทุตตนิโครธ ระหว่างเมืองราชคฤห์กับเมืองนาลันทา เพื่อรอรับการมาของเขา ต้นนิโครธนั้นมีลำต้นสีขาว ใบสีเขียวผลสีแดง ปิปผลิเห็นพระองค์แล้วคิดว่า ท่านผู้นี้ จักเป็นศาสดาของเรา เราจักบวชอุทิศพระศาสดาองค์นี้ จึงน้อมตัวลงเดินเข้าไปหา ไหว้ ๓ ครั้ง แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ลำดับนั้น พระศาสดาได้บวชให้ท่านด้วยทรงประทานโอวาท ๓ ข้อ คือ

๑. ตูก่อนกัสสปะ เธอพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียด และความเกรงใจในภิกษุทั้งที่เป็น เถระ ปานกลาง และบวชใหม่

๒. ธรรมใดเป็นกุศล เราจักเงี้ยวสอดลงฟังธรรมนั้น พิจารณาเนื้อความนั้น (ของธรรมนั้น)

๓. เราจักไม่ทิ้งกายคตาสติ คือพิจารณาร่างกาย เป็นอารมณ์ (อยู่เสมอ)

วิธีบวชอย่างนี้เรียกว่า โอวาทปฏิคคณุปสัมปทา แปลว่า การบวชด้วยการรับโอวาท

๓. การบรรลุธรรม

ครั้นบวชให้ท่านเสร็จแล้ว พระศาสดาทรงให้ท่านเป็นปัจฉาสมณะเสด็จไปตามทางได้ หน้อยหนึ่ง ทรงแวะข้างทาง แสดงอาการจะประทับนั่ง พระเถระทราบดังนั้นก็จึงปูผ้าสังฆาฏิอันเป็นแผ่นผ้าผืนเก่าของตน เป็น ๔ ชั้น ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง พระศาสดาประทับนั่งบนสังฆาฏินั้นเอาพระหัตถ์ลูบผ้าพกลางตรัสว่า กัสสปะ สังฆาฏิอันเป็นแผ่นผ้าเก่าผืนนี้ของเธอ อ่อนนุ่ม พระเถระรู้

ความประสงค์จึงกราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงห่มผ้าสังฆาฏินี้เถิด พระเจ้าข้า แล้ว เธอจะห่มผ้าอะไร พระศาสดาตรัสถาม พระเถระกราบทูลว่า เมื่อได้ผ้าสำหรับห่มของพระองค์ ข้าพระองค์จักห่มได้พระเจ้าข้า พระศาสดาได้ทรงประทานผ้าห่มของพระองค์แก่พระเถระ ๆ ได้ห่มผ้าของพระศาสดา มิได้ทำความถือตัวว่า เราจะได้จีวรเครื่องใช้สอยของพระพุทธเจ้าแต่คิดว่าตั้งแต่นี้ไปเราจะทำอะไรให้ดีกว่านี้อีก จึงได้สมาทานอุตงค์ ๑๓ ข้อ ในสำนักพระศาสดา หลังจากบวชได้ ๘ วัน ก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฎิสัมภิทา

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระมหากัสสปเถระ เป็นพระสันโดษมักน้อย ถืออุตงค์เป็นวัตร อุตงค์ ๓ ข้อที่ถือตลอดชีวิตคือ ๑. ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ๒. เทียวบินขบาศเป็นวัตร ๓. อยู่ป่าเป็นวัตร การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของท่านจึงไปในทางเป็นแบบอย่างที่ดีของคนรุ่นหลังมากกว่าการแสดงธรรม ท่านได้แสดงคุณแห่งการถืออุตงค์ของท่านแก่พระศาสดา ๒ ประการคือ

๑. เป็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
๒. เพื่ออนุเคราะห์คนรุ่นหลัง จะได้ถือปฏิบัติตาม

พระศาสดาทรงประทานสาธุการแก่ท่าน แล้วตรัสว่า เธอได้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ตนแก่ชนเป็นอันมาก ทรงสรรเสริญท่านว่า เป็นผู้มักน้อย สันโดษ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้ถือเป็นแบบอย่าง ดังนี้

๑. กัสสปะ เข้าไปสู่ตระกูล ชักกายและใจออกห่างประพฤตินเป็นคนใหม่ไม่คุ่นเคยอยู่เป็นนิตย์ ไม่คะนองกายวาจาใจ จิตไม่ข้องอยู่ในสกุลนั้น เพิกเฉย ตั้งจิตเป็นกลางว่า ผู้ใคร่ลาภจงได้ลาภ ผู้ใคร่บุญ จงได้บุญ ตนได้ลาภมีใจฉันใด ผู้อื่นก็มีใจฉันนั้น
๒. กัสสปะ มีจิตประกอบด้วยเมตตา แสดงธรรมแก่ผู้อื่น
๓. ทรงสั่งสอนภิกษุให้ประพฤติดีประพฤติชอบ โดยยกท่านพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่าง

งานประกาศพระศาสนาที่สำคัญที่สุดของพระมหากัสสปเถระ คือเป็นประธานการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ปฐมสังคายนานี้มีความสำคัญมากได้ช่วยรักษาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ดำรงมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้

๕. เอตทัคคะ

พระมหากัสสปเถระ ได้รับการสรรเสริญจากพระศาสดาเป็นต้นว่า เปรียบเสมือนด้วยพระจันทร์ เข้าไปยังตระกูลทั้งหลายไม่คะนองกาย ไม่คะนองจิต เป็นผู้ใหญ่อยู่เป็นนิตย์ ไม่เยอหยิ่ง วันหนึ่ง เมื่อประทับนั่ง ในท่ามกลางหมู่พระอริยเจ้า ทรงตั้งพระเถระไว้ในตำแหน่งผู้เลิศ

แห่งภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงจุดธูปและกล่าวสอนจุดธูปว่า ภิกษุทั้งหลาย กัสสปะนี้ เป็นผู้เลิศแห่ง
ภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้ทรงจุดธูปและกล่าวสอนจุดธูป

๖. บุญญาริการ

นับย้อนหลังไปแสนกับแต่กับนี้ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ได้เสด็จ
อุบัติในโลก พระมหากัสสปเถระนี้ได้เกิดเป็นภุมมพินามว่า เวเทหะ ในพระนครหงสวดีนับถือ
รัตนตรัย ได้เห็นพระสาวกผู้เลิศทางจุดธูปนามว่า มหานิสภเถระ เลื่อมใสในปฏิปทาของท่าน จึง
นิมนต์พระปทุมุตตรพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์มาถวายภัตตาหารแล้วตั้งความปรารถนาตำแหน่งนั้น
ได้กระทำบุญกรรมต่าง ๆ มาตลอดหลายพุทธันดร ในชาติสุดท้ายได้มาเกิดเป็นพระมหากัสสป
เถระ ได้รับตำแหน่งสมดังปรารถนาทุกประการ

๗. ธรรมวาตะ

ผู้ใดไม่มีความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้นั้นย่อมอยู่ห่างพระสัทธรรมเหมือนแผ่นดิน
ที่อยู่ห่างจากฟ้า

ผู้มีหิริและโอตตปเปะประจําใจตลอดเวลา ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมงอกงาม
ภาพใหม่ย่อมไม่มี

ภิกษุผู้ฟังชานอ้อนแ่งน ถึงจะห่มผ้าบังสุกุลก็ไม่งาม ไม่ต่างจากลิงหมั่นหึงเสื่อ

ภิกษุผู้ไม่ฟังชานมั่นคง มีปัญญา ลํารวมอินทรีย์ห่มผ้าบังสุกุล ย่อมงามเหมือน
ราชสีห์ บนยอดขุนเขา

๘. ปรีนิพพาน

พระมหากัสสปเถระ เมื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัยเรียบร้อยแล้ว ได้จำพรรษาอยู่ที่
เวฬุวนาราม มีอายุประมาณ ๑๒๐ ปี จึงปรีนิพพาน ณ ระหว่างกลางกุกกุฏสัสมปาตบรรพตทั้ง
๓ ลูก ในกรุงราชคฤห์

๖. ประวัติ พระมหากัจจายนเถระ

๑. สถานะเดิม

พระมหากัจจายนเถระ เดิมชื่อว่า กัญจนมาณพ เป็นชื่อที่มารดาตั้งให้ เพราะทารกนั้น
มีผิวกายเหมือนทองคำ แต่คนทั่วไปเรียกตามโคตรว่า กัจจายะ หรือ กัจจายนะ

บิดา ชื่อติริฎิวัจจะ มารดาไม่ปรากฏชื่อ เป็นวรรณะพราหมณ์ กัจจายนโคตร บิดา เป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันทปัชชิต

เกิดที่เรือนปุโรหิต ของพระเจ้าจันทปัชชิต ในกรุงอุชเชนี แคว้นวันตี ครั้นบิดาถึงแก่กรรม ได้รับตำแหน่งปุโรหิตแทน

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าจันทปัชชิตได้ทรงสดับว่า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก จึงส่งกัจจายนะ ปุโรหิตไป เพื่อทูลอาราธนาพระศาสดาว่า ท่านอาจารย์ ท่านจงไปที่พระอารามนั้นแล้ว ทูลนิมนต์ พระศาสดามาในวังนี้ ท่านปุโรหิตนั้นพร้อมบริวารอีก ๗ คน เดินทางออกจากนครอุชเชนีไปยัง พระนครสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหารพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่พวกเขา กัจจายนปุโรหิต พร้อมกับคนทั้ง ๗ ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมปฏิสัมภิทา ๔ แล้ว พร้อมกับคน ทั้ง ๗ ได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทกับพระศาสดา ลำดับนั้นพระศาสดาทรงเหยียดพระหัตถ์ตรัสว่า พวกเธอจงเป็นภิกษุ มาเถิด ขณะนั้นเอง พวกเขาได้มีผมและหนวด ยาวประมาณ ๒ องคุลี ทรงบาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ ได้เป็นเหมือนพระเถระบวชมา ๖๐ พรรษา ทั้ง ๗ องค์ได้ บรรลุพระอรหัตผลก่อนบวช

๓. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระมหากัจจายนเถระ ทำประโยชน์ของตนให้สำเร็จอย่างนี้แล้ว วันหนึ่งจึงกราบทูล พระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าจันทปัชชิต ประราธนาจะให้หัวพระบาทและพังศรของพระองค์ พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า กัจจายนะ เธอนั่นแหละจงไปในวังนั้น เมื่อเธอไปถึง แล้วพระราชาก็ทรงเลื่อมใส พระเถระพร้อมกับภิกษุอีก ๗ รูป ได้ไปยังพระราชวังนั้นตามพระ บัญชาของพระศาสดา ได้ทำให้พระราชาทรงเลื่อมใส แล้วได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ในวัน ตีชนบทเรียบร้อยแล้ว จึงได้กลับมาเฝ้าพระศาสดาอีก

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัจจาย นะเถระ อยู่ที่ป่าไม้คูนธา แขวงมคธราชธานี พระเจ้ามคธราชอวันตีบุตรเข้าไปหาตรัสถามถึงเรื่องที่ พวกพราหมณ์ถือว่า วรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นแล้ว วรรณะพราหมณ์ขาว วรรณะอื่นดำ วรรณะพราหมณ์เป็นบุตรของพระพรหม เกิดจากปากพรหม อันพระพรหมสร้าง เป็นทายาทของพระพรหม

พระเถระตอบว่า นั้นเป็นเพียงคำโฆษณาเท่านั้น แล้วได้อธิบายให้พระเจ้ามคธราช อวันตี บุตร ยอมรับว่า วรรณะทั้ง ๔ เสมอกันตามความจริงที่ปรากฏ ๕ ประการ คือ

๑. วรรณะใดมั่งมี วรรณะอื่นก็ยอมเป็นคนรับใช้

๒. วรรณคดีประพจน์ชั่วทางกาย วาจา และใจ วรรณคดีนั้นเมื่อตายไป ย่อมตกนรก เสมอกัน

๓. วรรณคดีเว้นจากการประพจน์ชั่วทางกาย วาจา และใจ วรรณคดีนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน

๔. วรรณคดีประพจน์ผิด เช่น ลักขโมย คดโกง ประพจน์ผิดในกามเป็นต้น วรรณคดีนั้น ต้องถูกลงโทษเหมือนกัน

๕. วรรณคดีออกบวชประพจน์ดีปฏิบัติชอบ ก็มีผู้อภิวัตน์ต้อนรับนิมนต์ให้รับบิณฑบาต นิมนต์ให้รับปัจจัย ๔ หรือได้รับความคุ้มครองอันเป็นธรรมเสมอกัน

๔. เอตทัคคะ

พระมหากัจจายนเถระ เป็นผู้ฉลาดสามารถในการอธิบายคำที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อ ให้พิสดาร ได้ตรงตามพุทธประสงค์ทุกประการ เช่น ครั้งหนึ่ง พระศาสดาทรงแสดงภทเทภัตตสูตรโดยย่อ แล้วเสด็จลุกจากอาสนะเข้าสู่วิหารที่ประทับ ภิกษุทั้งหลายยังไม่เข้าใจเนื้อความ จึงอาราธนาพระเถระอธิบายให้ฟัง พระเถระอธิบายขยายความแห่งพระสูตรนั้นโดยพิสดารแล้วบอกว่า ถ้ารูปใดยังไม่แน่ใจก็ขอให้ไปทูลถามพระศาสดา ภิกษุทั้งหลายไปกราบทูลถามพระศาสดาตามที่ท่านได้อธิบาย พระศาสดาทรงสรรเสริญท่านแล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กัจจายนะ เป็นคนมีปัญญา ถ้าพวกเธอถามเนื้อความนั้นกับเรา แม้เราก็ต้องแก้อย่างนั้นเหมือนกัน เนื้อความแห่งธรรมที่เราแสดงไว้มีความหมายอย่างนั้นแหละ เธอทั้งหลายจงทรงจำเนื้อความนั้นไว้เถิด เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้รับแต่งตั้งจากพระศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อธิบายเนื้อความย่อให้พิสดาร ด้วยพระดำรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหากัจจายนะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้จำแนกเนื้อความที่เรากล่าวไว้โดยย่อให้พิสดาร

๕. บุญญาริการ

ในกาลแห่งพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ท่านได้เกิดในตระกูลคหบดี มหาศาล พอเจริญวัยแล้ว วันหนึ่งได้ฟังธรรม ในสำนักพระศาสดาเห็น

พระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งพระศาสดาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งจำแนกเนื้อความ ที่ตรัสไว้โดยย่อ ให้พิสดาร เกิดกุศลฉันทะปรารถนาตำแหน่งนั้นบ้าง จึงได้ตั้งปณิธานทำบุญมีทานเป็นต้นไว้เป็นอันมากหลายพุทธันดร จนมาถึงพุทธุบาทกาลแห่งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ จึงได้ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ สมปณิธานที่ได้ตั้งเอาไว้

๖. ธรรมวาตะ

วรรณคดีมั่งมี วรรณคดีอื่นก็ยอมเป็นคนรับใช้

วรรณะใดประพาศิษฐ์ทางกาย วาจา และใจ วรรณะนั้นเมื่อตายไป ย่อมตกนรกเสมอกัน

วรรณะเว้นจากการประพาศิษฐ์ทางกาย วาจา และใจ วรรณะนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์เหมือนกัน

วรรณะใดประพาศิษฐ์ผิด เช่น ลักขโมย คดโกง ประพาศิษฐ์ผิดในกามเป็นต้น วรรณะนั้นต้องถูกลงโทษเหมือนกัน

วรรณะใดออกบวชประพาศิษฐ์ปฏิบัติชอบ ก็มีผู้อภิวัตน์ต้อนรับ นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ นิมนต์ให้รับปัจจัย ๔ หรือได้รับความคุ้มครองอันเป็นธรรมเสมอกัน

๗. ปรีนิพพาน

พระมหากัจจายนเถระนิพพานภายหลังพระศาสดา ตามหลักฐานในมจรูสูตรว่า พระเจ้ามจจราช ตรัสสรรเสริญพระธรรมเทศนาของท่านแล้วตรัสถามว่า ขณะนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ท่านกราบทูลว่า ปรีนิพพานแล้ว

๗. ประวัติ พระโมฆราชเถระ

๑. สถานะเดิม

พระโมฆราชเถระ ชื่อเดิม โมฆราช วรรณะพราหมณ์ เป็นชาวโกศล เพราะมีโรคประจำตัวที่รักษาไม่หาย ได้รับความทุกข์ทรมานมาก แม้จะเป็นคนใหญ่โตและมีทรัพย์สมบัติมากมายก็ช่วยไม่ได้ จึงได้ชื่อว่า โมฆราช แปลว่า ราชาผู้หาความสุขไม่ได้

เพราะท่านได้เห็นโทษของร่างกาย จึงออกบวชเป็นฤๅษีมอชต์เป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี พราหมณ์พาวรีนั้นมีศิษย์เป็นจำนวนมาก ท่านกล่าวว่า มีถึง ๑๖,๐๐๐ คน แต่ที่เป็นศิษย์ผู้ใหญ่มีอยู่ ๑๖ คน คือ อชิตะ ติสสะเมตเตยยะ ปุณณะเมตตคุ โธตกะ อุปลีวะ นันทะ เหมกะ โตเตยยะ กัปปะ ชตุกัณณี ภัทราวุธ อุหะ โปสาละ โมฆราช ปิงคิยะ

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พราหมณ์พาวรีได้ทราบข่าวว่า พระสิทธัตถกุมารเสด็จออกบวชปฏิบัติญาณว่าเป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบ สนใจใคร่จะสอบสวนหาความจริง จึงเรียกศิษย์ทั้ง ๑๖ คนมี อชิตะเป็นหัวหน้า ผูกปัญหาให้คนละหมวด ส่งไปเฝ้าพระศาสดาซึ่งประทับอยู่ที่ป่าสาณเจดีย์ เพื่อทูลถาม

ปัญหา ศิษย์ทั้ง ๑๖ คน ได้ปฏิบัติตามคำของอาจารย์เมื่อพระศาสดาแก้ปัญหาของพวกเขาจบลง ๑๕ คนได้บรรลุพระอรหัตผล ส่วนเบิ๊งคิยามาณพได้บรรลุเพียงโสดาปัตติผล เพราะจิตใจสับสนไม่ แน่วแน่ ห่วงแต่พราหมณ์พาวรี ผู้ที่เป็นทั้งลุงและอาจารย์ ไม่ได้ส่งญาณตามเทศนาโดยตลอด

เฉพาะโมฆราชมาณพได้ทูลถามปัญหาว่า ข้าพระองค์จะพิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะไม่เห็น พระศาสดาได้ตรัสตอบว่า ตูก่อนโมฆราช ท่านจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นที่ตัวตนเสีย บุคคลพึงข้ามพ้นมัจจุราช ไปได้ด้วยอุบายเช่นนี้ ท่านพิจารณาเห็นโลกอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะไม่เห็น

เมื่อโมฆราชมาณพฟังพระศาสดาแก้ปัญหาจบลง จิตของเขาก็หลุดพ้นจากอัสวะทั้ง ปวง ไม่ถือนั่นด้วยอุปาทาน จึงได้ทูลของบรรพชาอุปสมบทกับพระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ ขอข้าพระองค์ พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระศาสดาตรัสแก่เขา ว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมวินัยเราแล้วไว้ดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด ท่านได้ บรรลุพระอรหัตผลก่อนบวช

๓. งานประกาศพระศาสนา

นับว่าท่านเป็นกำลังสำคัญรูปหนึ่ง ในการประกาศพระศาสนาด้วยปฏิบัติทาปอน ๆ ของ ท่านในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่และเป็นทิวาฐานาคติแก่คนที่เกิดขึ้นมาภายหลังเมื่อท่านปรินิพพานแล้ว

๔. เอตทัคคะ

พระโมฆราชเถระนี้ ตั้งแต่บวชในพระพุทธศาสนา ได้ใช้จิวรที่ปอนมาตลอด ต่อมาพระ ศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตะวัน ทรงตั้งพระเถระทั้งหลายไว้ในฐานันดรต่าง ๆ ได้ตั้งท่านไว้ใน ตำแหน่งที่เลิศกว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงจิวรอันเศร้าหมองในศาสนาของพระองค์

๕. บุญญธิการ

พระโมฆราชเถระ ได้สร้างสมคุณความดีที่เป็นเหตุแห่งนิพพานมาสิ้นกาลนานในสมัย พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ได้เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศ กว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงจิวรบังสุกุล จึงได้สร้างสมคุณความดีแล้วปรารถนาตำแหน่งนั้น ได้ทำบุญ มาตลอดหลายพุทธันดร จนชาติสุดท้ายได้ถือกำเนิดในเรือนพราหมณ์ในพระนครสาวัตถี ก่อนที่ พระศพลของเราทั้งหลายจะเสด็จอุบัติ และได้ถึงฝั่งแห่งสาวกบารมีญาณตามปณิธานที่ได้ตั้งเอาไว้ ดังกล่าวแล้ว

๖. ธรรมวาตะ

เพราะกรรมคือการเอาไฟเผาผลนพื้นหอดฉัน เราจึงถูกทุกขเวทนาเบียดเบียนใหม่ในหนก หนึ่งปี

ด้วยเศษกรรมนั้นที่ยังเหลือ เราเกิดเป็นมนุษย์ ต้องมีรอยตำหนิในร่างกายถึง ๕๐๐
ชาติ

เพราะอำนาจของกรรมนั้น เราเป็นโรคเรื้อนอย่างหนัก เสวยมหันตทุกข์ถึง ๕๐๐
ชาติ

๗. ปรีนิพพาน

พระโมฆราชเถระ ครั้นบรรลุปะอรหัตผลอันเป็นประโยชน์ตน และได้ช่วยพระศาสดา
ประกาศพุทธศาสนาตามความสามารถแล้ว ก็ได้ปรีนิพพานไปตามสังขารของชีวิต

๘. ประวัติ พระราธเถระ

๑. สถานะเดิม

พระราธเถระ ชื่อเดิม ราชมาณพ บิดามารดาตั้งให้
บิดาและมารดา เป็นคนวรรณะพราหมณ์ แต่ไม่ปรากฏชื่อในตำนาน
เกิดที่บ้านพราหมณ์ ในเมืองราชคฤห์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พระราธเถระ ในสมัยเป็นฆราวาส บุตรและภรรยาไม่นับถือ ไม่เลื่อมใส
จึงเข้าวัดตั้งใจว่าจะบวชแล้วอยู่รอวันตายไปวัน ๆ หนึ่ง ได้ขอบวชกับพระเถระทั้งหลาย
แต่ไม่มีใครบวชให้

วันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่งอันเป็นพุททธิกิจอย่างหนึ่ง ทรง
เห็นพราหมณ์นั้นเข้าไปในชายแห่งพระญาณ ได้เสด็จไปโปรดตรัสถามว่า พราหมณ์ท่านกำลังทำ
อะไร เขากราบทูลว่า ข้าพระองค์กำลังทำวัตรปฏิบัติภิกษุทั้งหลายอยู่พระเจ้าข้า ตรัสถามต่อว่า
เธอได้รับการสงเคราะห์จากภิกษุเหล่านั้นหรือ เขาทูลว่าได้พระเจ้าข้า ได้เพียงอาหาร แต่ท่านไม่
บวชให้ข้าพระองค์

พระศาสดารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น แล้วตรัสถามว่าใครระลึกถึง
อุปการะของพราหมณ์นี้ได้บ้าง พระสารีบุตรเถระกราบทูลว่า ท่านระลึกได้ครั้งหนึ่งเมื่อท่านเที่ยว
บิณฑบาต ในพระนครราชคฤห์ พราหมณ์นี้ได้แนะนำให้คนถวายข้าวท่านทัพพีหนึ่ง พระศาสดา

ทรงประทานสาธุการแก่ท่านแล้ว ตรัสว่า สารีบุตร เธอเป็นลัทธิบุรุษที่มีความกตัญญูกตเวที แล้วทรงมอบหมายให้พระสารีบุตร เป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ราชพราหมณ์นั้น

การบวชให้ราชพราหมณ์นี้ ตรัสให้ยกเลิกวิธีอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ มาเป็นการบวชโดยสงฆ์รับผิดชอบ ซึ่งต้องมีพระภิกษุอย่างต่ำที่สุด ๕ รูปประชุมกันจึงบวชได้ โดยแบ่งกันทำหน้าที่ ๓ ฝ่าย คือ ๑. เป็นพระอุปัชฌาย์ ๑ รูป ๒. เป็นพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสวนาจารย์อย่างละ ๑ รูป ๓. นอกนั้นร่วมรับรู้ว่าการบวชนั้นถูกต้องหรือไม่ การบวชวิธีนี้ เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา แปลว่าการบวชด้วยกรรมมีญัตติเป็นที่ ๔ หมายความว่า มีการตั้งญัตติ คือการประกาศให้สงฆ์ทราบ ๑ ครั้ง มีอนุสวนา คือการบอกให้สงฆ์ตรวจสอบว่าการบวชนั้นถูกต้องหรือไม่ ๓ ครั้ง พระราชนิพนธ์ เป็นรูปแรกในพระพุทธศาสนาที่บวชด้วยวิธีนี้

๓. การบรรลุลัทธม

พระราชนิพนธ์ ครั้นบวชแล้ว ถึงแม้จะเป็นพระผู้เฒ่า เป็นหลวงตา แต่ก็เป็นผู้ว่าง่าย ใคร่ศึกษา ใคร่แนะนำสั่งสอนอย่างไรไม่เคยโกรธ ยอมรับฟังและปฏิบัติตามด้วยความเคารพ แต่เพราะท่านมีบุญน้อย ทั้งอาหาร ทั้งที่อยู่อาศัย จึงมักไม่พอแก่การดำรงชีวิต จึงตกเป็นภาระของพระอุปัชฌาย์ ต้องช่วยสงเคราะห์ตลอดมา วันหนึ่งท่านเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลขอให้แสดงธรรมย่อ ๆ พอให้ท่านเกิดกำลังใจยินดีในวิเวกไม่ประมาทและมีความเพียร เพื่อความพ้นทุกข์

พระศาสดาตรัสว่า ราชะ ชั้นที่ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นมาร เธอจงละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจรักใคร่ในชั้นที่ ๕ นั้นเสีย ท่านรับพุทธโอวาทแล้วจาริกไปกับพระอุปัชฌาย์ พยายามปฏิบัติตามพระโอวาทนั้น ไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระราชนิพนธ์บวชในพระพุทธศาสนา เมื่อท่านเป็นผู้เฒ่าแก่มาแล้ว คงช่วยงานพระศาสดาด้วยกำลังกาย กำลังวาจาเหมือนรูปอื่นไม่ได้ แต่ท่านได้ช่วยประกาศพระศาสนาด้วยปฏิบัติที่ดั่งใจของท่าน ด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย ใคร่แนะนำสั่งสอนอะไรยินดีรับฟังด้วยความเคารพ ไม่เคยโกรธ เป็นเหตุให้พระศาสดานำท่านมาเป็นอุททาหรณ์สั่งสอนภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิษุควร เป็นผู้ว่าง่ายเหมือนราชะ แม้อาจารย์ชี้โทษ กล่าวสอนอยู่ก็ไม่ควรโกรธ ควรเห็นบุคคลผู้ให้โอวาท เหมือนบุคคลผู้บอกขุมทรัพย์ให้

๕. เอตทัคคะ

เพราะพระราชนิพนธ์ เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายใคร่การศึกษาทำให้พระศาสดาและ พระอุปัชฌาย์เป็นต้น มีแต่ความเมตตาสั่งสอนท่านเสมอ จึงทำให้ท่านมีปฏิภาณ คือปัญญาแจ่มแจ้ง

ในเทศนา เพราะได้รับฟังบ่อย ๆ พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปฏิภาณคือญาณแจ่มแจ้งในธรรมเทศนา

๖. บุญญาริการ

ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตะ พระราชาเถระนี้ได้เกิดเป็นพราหมณ์ได้เห็นพระศาสดาทรงตั้งพระสาวกรูปหนึ่งซึ่งมีปฏิภาณแตกฉานไว้ในเอตทัคคะได้เกิดกุศลฉันทะในตำแหน่งนั้นบ้าง จึงได้ทำสักการบูชาพระศาสดาพร้อมกับภิกษุสงฆ์กราบลงแทบพระบาทปรารณาล้วนนั้นครั้น พระศาสดาทรงพยากรณ์แก่เขาแล้ว ได้ทำบุญกุศลมากมายหลายพุทธันดรจนชาติสุดท้ายเกิดเป็นพราหมณ์ในพระนครราชคฤห์ถึงฝั่งแห่งสาวกบารมีญาณดังกล่าวแล้ว

๗. ปรีนิพพาน

พระราชาเถระ ได้พากเพียรพยายามจนได้บรรลุพระอรหัตผลอันเป็นประโยชน์สูงสุดของมนุษย์เรา และได้ปฏิบัติตนให้เป็นทีปฏิฐานุคติของประชุมชนที่เกิดมาในภายหลังแล้วสุดท้ายก็ได้ปรีนิพพาน พ้นจากวัฏสงสาร อย่างสิ้นเชิง

๘. ประวัติพระปุลณณมันตานีบุตรเถระ

๑. สถานะเดิม

พระปุลณณมันตานีเถระ ชื่อเดิม ปุลณะ เป็นชื่อที่ญาติทั้งหลายตั้งให้แต่เพราะเป็นบุตรของนางมันตานี คนทั้งหลายจึงเรียกว่า ปุลณณมันตานีบุตร

บิดา ไม่ปรากฏชื่อ มารดาชื่อนางมันตานี เป็นน้องสาวพระอัญญาโกณฑัญญะ วรรณะพราหมณ์

เกิดที่บ้านพราหมณ์ ชื่อ โทณวัตถุ อยู่ไม่ไกลจากนครกบิลพัสดุ์

๒. มูลเหตุของการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาประทับที่เมืองราชคฤห์ พร้อมกับพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาสาวกอีกจำนวนมาก ปุลณณมานพไปเยี่ยมหลวงลุง จึงได้บรรพชาอุปสมบท พระอัญญาโกณฑัญญะ

ทัญญูเป็นอุปัชฌาย์ แล้วกลับมายังกรุงกบิลพัสดุ์ อาศัยอยู่ที่ชาติภูมิ บำเพ็ญภาวนาไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นอรหันต์

๓. งานประกาศพระพุทธศาสนา

ท่านได้บวชให้กุลบุตรจำนวน ๕๐๐ รูป และสอนให้ปฏิบัติตามกถาวัตถุ ๑๐ ประการ จนได้บรรลุพระอรหัตผลทั้งหมด

ครั้งนั้นพระศาสดาได้เสด็จจากเมืองราชคฤห์ ไปยังเมืองสาวัตถี พระปุลณณมันตานีได้ไปเฝ้าพระศตพจนจนถึงพระคันธกุฎี พระชินสีห์ได้ทรงแสดงธรรมทำให้เกิดปรามोध์ จึงได้กราบลาพระศตพจนไปยังอันธวัน หนึ่งพักกลางวันสงบกายใจ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง พระสารีบุตรเถระได้เข้าไปหา แล้วสนทนาไต่ถามข้อความในวิสุทธิ ๗ ประการ พระเถระวิสัยชนอุปมาเหมือนรถเจ็ดผลัด จัดรับส่งมุ่งตรงต่อพระนิพพาน ต่างก็เบิกบานอนุโมทนาคำภาษิตที่เต็มดั่งจำใจติดของกันและกัน

๔. เอตทัคคะ

เพราะพระปุลณณมันตานีเถระ มีวาทีในการแสดงธรรมลึกล้ำด้วยอุปมาภายหลัง พระศาสดา ประทับหนึ่ง ณ ท่ามกลางภิกษุบริษัท จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปุณณะนี้เป็นเลิศแห่งภิกษุสาวกทั้งหลายของเราผู้เป็นพระธรรมเถิก

๕. บุญญธการ

แม้พระปุลณณมันตานีเถระนี้ เห็นพระปฐมุตตรศาสดา มีพุทธบัญญัติตั้งสาวกผู้ฉลาด ไตรปิฎก ยกให้เป็นผู้ประเสริฐล้ำเลิศในด้านการเป็นพระธรรมเถิก จึงน้อมนึกจำนงหมายอยากได้ตำแหน่งนั้น พระศาสดาจารย์ทรงรับรองว่าต้องสมประสงค์ จึงมุ่งตรงต่อบุญกรรม ทำแต่ความดี มาชาตินี้จึงได้ฐานันดรสมดังพรที่ขอไว้

๖. ธรรมวาที

บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษผู้ฉลาด ซึ่งแจ้งให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ นักปราชญ์ทั้งหลาย ย่อมไม่ประมาท เห็นแจ้งด้วยปัญญา จึงได้บรรลุประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ลึกซึ้ง ละเอียด ลุขุม เห็นได้ยาก

๗. ปรีนิพพาน

พระปุลณณมันตานีบุตรเถระ ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระพุทธศาสนาจนตลอดชีวิต แล้วได้ปรีนิพพานด้วยอนุภาทิสถนิพพาน ไม่มีภพใหม่ อีกต่อไป

๑๐. ประวัติ พระกาฬทายีเถระ

๑. สถานะเดิม

พระกาฬทายีเถระ ชื่อเดิม อุทายี เป็นชื่อที่บิดาและมารดาตั้งให้ เพราะเขาเกิดในวันที่ชาวพระนครทั้งสี่มีจิตเบิกบาน แต่เพราะเขามีผิวพรรณค่อนข้างดำ คนทั้งหลายจึงเรียกว่ากาฬทายี

เกิดในตระกูลอำมาตย์ในกรุงกบิลพัสดุ์ เกิดวันเดียวกันกับพระโฬัสถ์ว์ อันผู้ที่เกิดวันเดียวกันกับพระโฬัสถ์ว์ที่เรียกว่า สหชาตินั้นมี ๗ คือ ๑. ต้นโพธิพฤกษ์ ๒. มารดาของพระราหุล ๓. ชุมทรัพย์ ๔ แห่ง ๕. พระอานนท์ ๕ ม้ากัณฐกะ ๖. นายฉันทะ ๗. กาฬทายีอำมาตย์

๒. มูลเหตุของการบวชในพระพุทธศาสนา

หลังจากที่พระมหาสัถ์ว์เสด็จมหาเนษกรรมพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ทรงคอยสดับข่าวตลอดเวลา จนมาทราบว่าได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ กำลังประดิษฐานพระศาสนาอยู่ในแคว้นมคธ ใคร่จะทอดพระเนตรพระโอรส จึงได้โปรดให้อำมาตย์พร้อมบริวาร นำข่าวสารไปกราบทูลพระศาสดา เพื่อเสด็จมายังกบิลพัสดุ์ แต่อำมาตย์เหล่านั้นได้สำเร็จพระอรหันต์ บวชในพระพุทธศาสนา มิได้กลับมาตามรับสั่งถึง ๙ ครั้ง สุดท้ายทรงส่งกาฬทายีพร้อมกับบริวารไปได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลुพระอรหันต์ผลทั้งหมด จึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท

๓. งานประกาศพระศาสนา

กาฬทายีอำมาตย์ เมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ครั้นถึงเวลาใกล้เข้าพรรษา เห็นว่าเป็นเวลาอันเหมาะสมที่จะทูลเชิญพระบรมศาสดาเสด็จมายังกบิลพัสดุ์ จึงได้ทูลพรรณนาหนทางที่จะเสด็จดำเนินให้พลัดเปลี่ยนด้วยคาถา ๖๐ คาถา เป็นต้นว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ หมูไม่กำลังผลัดใบ ใบเก่าล่วงไป ใบใหม่เกิดแทนดูแล้วแสนเจริญตา สีแดงเจิดจ้าอุปมาดังถ่านเพลิง นำรีนเริงทั่วพนาวันไม่ดอกก็ออกดอกทั่วกัน บ้างก็บาน บ้างยังตูม เป็นที่ลุ่มหลงแห่งภมรกลิ่น เกษรหอมกระจายไปทั่วทิศ ชวนรีนรมย์ดวงจิตหึ่งมนุษย์และเทวดาที่ได้มาพบเห็น ไม่ผลก็ออกผล ให้ทั้งคนและสัตว์ป่า พอสืบชีวาอยู่ได้ตามวิสัยของผู้มีเมตตาไม่เบียดเบียนชนฆ่า ชีวิตใครอากาศก็สบายไม่หนาวไม่ร้อนนัก จะหยุดพักหรือเดินทางก็ไม่สร้างปัญหา โรคไม่เบียดเบียน ขอเชิญพระพิชิตมารคมนาการสู่กบิลพัสดุ์ เพื่อตรัสเทศนาโปรดพระบิดาและประยูรญาติ ประกาศญาตตถจริยา ตามธรรมดาของสัมมาสัมพุทธะ พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อพระบรมศาสดาทรงรับอาราธนาว่าเสด็จกบิลพัสดุ์นคร พระเถระได้ล่วงหน้าไปก่อนเพื่อถวายพระพรให้ทรงทราบ จอมกษัตริย์ทรงต้อนรับด้วยความเคารพเลื่อมใส ได้ถวายอาหารบิณฑบาต มิได้ขาดทุก ๆ วัน พร้อมกันนั้นพระประยูรญาติก็ศรัทธาเลื่อมใส เคารพพระ

รัตนตรัยโดยทั่วกัน ลึ้นเวลา ๖๐ วัน พระศาสตราจารย์จึงเสด็จถึงกบิลพัสดุ์ โปรดจอมกษัตริย์และ
พระประยูรญาติ ประกาศพระพุทธานุศาสน์ในสักกประเทศ แล้วได้เสด็จไปประทับอยู่ที่นิโครธาราม

๔. เอตทัคคะ

พระกาฬุทายีเถระ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้าน ทำตระกูลให้เลื่อมใส

๕. บุญญาธิการ

พระกาฬุทายีเถระนี้ ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ได้เห็นภิกษุ
รูปหนึ่งที่พระศาสดาทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่ง ที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทำสกุลให้เลื่อมใส ได้ตั้ง
ความปรารถนาไว้แล้วทำบุญตลอดมาจนได้สำเร็จสมปรารถนาในสมัยแห่งพระพุทธเจ้าของเรา
ทั้งหลาย

๖. ธรรมวาทะ

บุรุษผู้มีความเพียรมีปัญญากว้างขวาง เกิดในสกุลโดยย่อมทำสกุลนั้นให้บริสุทธิ์สะอาด

๗. ปรีนิพพาน

พระกาฬุทายีเถระ ได้บรรลุพระอรหัตผลอันเป็นประโยชน์สูงสุดของตนแล้วได้ช่วย
พระศาสดาประกาศพระศาสนาตามความสามารถ ในที่สุดก็ได้ปรีนิพพานไปตามกฎของธรรมดา
คือ ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

๑๑. ประวัติ พระนันทเถระ

๑. สถานะเดิม

พระนันทเถระ พระนามเดิมว่า นันทะ เป็นพระนามที่พระประยูรญาติ
ทรงขนานให้ เพราะความดีใจในวันที่พระกুমารประสูติ

พระบิดา ทรงพระนามว่า สุทโธทนะ พระมารดา ทรงพระนามว่า มหาปชาบดีโคตมี

๒. มูลเหตุของการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาเสด็จมายังกบิลพัสดุ์ วันแรกทรงกระทำฝนโปกขรพรรษาให้ตกลงมา
ให้เป็นต้นเรื่องที่จะเทศนาเวสสันดรชาดก วันที่ ๒ ทรงโปรดพระชนกให้เป็นโสดาบัน ด้วยพระ
คาถาว่า

“บรรพชิตไม่พึงประมาทในภินทบาตอันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ บุคคลพึงประพฤติธรรม
ให้สุจริต เพราะผู้ประพฤติธรรมอยู่เสมอ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แล้วได้เสด็จ
ไปยัง พระราชนิเวศน์เทศนาโปรดพระนางมหาปชาบดีให้เป็นพระโสดาบัน และเลื่อนชั้นพระ

บิดาขึ้นเป็น สกทาคามี ด้วยพระอนุศาสน์ว่า บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต อย่าประพฤติ
ธรรมแบบทุจริต เพราะผู้ประพฤติธรรมอยู่เสมอ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

ในวันที่ ๓ ทรงเสด็จยังพระราชนิเวศน์เพื่อบิณฑบาตในวโรกาสอาวาหมงคลของ
นันทกุมาร ให้เฮอร์บาตร ตรัสมงคลแก่เขาจบแล้ว ไม่รับเอาบาตรกลับมา เสด็จมุ่งหน้าไปยัง
วิหารให้นันทกุมารถือบาตรตามไปด้วยจิตใจร้อนรนคิดถึงคนที่ตนรัก ถึงสำนักนิโครธาราม ได้ตรัส
ถามว่าจะบวชหรือนั้นหะ พระกุมารไม่อาจปฏิเสธเพราะเหตุแห่งความเคารพและเกรงใจในพระ
ศาสดา จึงทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จะบวชจึงทรงประทานให้ภิกษุทั้งหลายบวชให้ ไม่นานนักก็
ได้สำเร็จพระอรหันต์ผล

๓. งานประกาศพระศาสนา

ปฏิปทาของพระนันทเถระ เป็นเหตุให้พระศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า เปือกตมคือกาม
ใครข้ามได้ หนามคือกามผู้ใดทำลายแล้ว ผู้นั้นสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหวทั้งในความสุขและความ
ทุกข์

๔. เอตทัคคะ

พระนันทเถระได้รับความทุกข์ทรมานในด้านจิตใจ เพราะความคิดถึงนางชนบท กัล
ยานี และได้รับความอับอายที่ถูกเพื่อนพรหมจารีล้อว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพราะอยากได้นาง
อัปสร จึงคิดว่า ที่เราต้องประสบกับเรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ก็เพราะเราไม่สำรวมอินทรีย์ คือ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นั้นเอง ดังนี้แล้วเกิดความอุตสาหะมีหิริโอตตปละเป็นกำลัง ตั้ง
ความสำรวมอินทรีย์อย่างสูงสุด พระศาสดาทรงทราบดังนั้น จึงทรงตั้งท่านในเอตทัคคะว่า เลิศ
กว่าภิกษุทั้งหลายผู้สำรวมอินทรีย์

๕. บุญญวิธีการ

แม้พระนันทเถระนี้ ก็ได้บำเพ็ญบารมีอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานไว้ในสำนักของ
พระพุทธเจ้ามากมายหลายพระองค์ ได้เห็นพระปทุมุตตรศาสดา ทางสถาปนาพระเถระรูปหนึ่งไว้
ในตำแหน่งเลิศกว่า ภิกษุทั้งหลายในด้านความสำรวมอินทรีย์ มีกุศลฉันทะปรารถนาตำแหน่ง
เช่นนั้นบ้าง จึงได้ตั้งใจทำความดีที่เป็นอุปนิสัยปัจจัยแห่งตำแหน่งนั้นลุถึงกาลแห่งพระโคตม จึงได้
สมควรความปรารถนา ใช้เวลาหนึ่งแสนกับ

๖. ธรรมวาตะ

เพราะไม่พิจารณาให้ลึกซึ้งถึงความจริงของชีวิต คนเราจึงติดอยู่กับร่างกาย ขวนขวาย
แต่การแต่งตัว ลุ่มหลงเมามัวในกามารมณ์ แต่พระโคตมทรงสอนให้รู้ซึ่งถึงชีวิตเราจึงเปลื้องจิต
จากพันธนาการ พันธสถานแห่งภพสาม (ลู่ความสุขอย่างแท้จริง)

๗. ปรินิพพาน

พระนันทเถระ ครั้นสำเร็จพระอรหันต์แล้ว ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนาตาม
ความสามารถ สุดท้ายได้ปรินิพพานด้วยอนุปทีเสสนิพพาน ดับสังขารอย่างสิ้นเชิง

๑๒. ประวัติ พระราหุลเถระ

๑. สถานะเดิม

พระราหุลเถระ นามเดิม ราหุล เป็นพระนามที่ตั้งตามอุทานของพระสิทธัตถะ พระ
ราชบิดา ที่ตรัสว่า ราหุล ชำตฺ เครื่องผูกเกิดขึ้นแล้ว เมื่อทรงทราบข่าวว่า พระกุมารประสูติ
พระบิดา ทรงพระนามว่า สิทธัตถะ
พระมารดา ทรงพระนามว่า ยโสธรา หรือพิมพา

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พระศาสดาเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ในวันที่ ๓ ทรงบวชให้หน้กุมารในวันที่ ๗
พระมารดาพระราหุลทรงให้พระกุมารไปทูลขอมรดกกับพระองค์ พระผู้มีพระภาค ทรงพระดำริว่า
กุมารนี้อายากได้ทรัพย์ของบิดา แต่ว่าทรัพย์นั้นพันธนาใจให้เกิดทุกข์ไม่สุขจริง เราจะให้ทรัพย์
ประเสริฐยิ่ง ๗ ประการ ที่เราชนะมารได้มา จึงรับสั่งให้ท่านพระสารีบุตร มีพุทธดำรัสว่า สารี
บุตร เธอจงจัดการให้ราหุลกุมารนี้บรรพชา พระเถระจึงทูลถามถึงวิธีบรรพชา พระศาสดาตรัสให้
ใช้ตามวิธีติสระณคณูปสัมปทา แปลงวาจาถึง พระรัตนตรัยให้พระกุมารบวช วิธีนี้ได้ใช้กันสืบมาถึง
ทุกวันนี้ เรียกว่า บวชเถร

พระราหุลเถระนี้ได้เป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา ครั้นอายุครบ ๒๐ ปี จึง
อุปสมบทด้วยวิธีอุทตติจตุตถกรรมในสมัยเป็นสามเณร ท่านสนใจใคร่ศึกษาพระธรรมวินัย ลุกขึ้น
แต่เช้าเอามือทั้งสองกอบทรายได้เต็ม แล้วตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ตนได้รับโอวาทจากพระ
ศาสดาหรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์จดจำ และเข้าใจให้ได้จำนวนเท่าเม็ดทรายในกอบนี้

วันหนึ่งท่านอยู่ในสวนมะม่วงแห่งหนึ่ง พระศาสดาเสด็จเข้าไปหา แล้วตรัสสุพรรณาวา
วาสุตฺร แสดงโทษของการกล่าวมุสา อุปมาเปรียบกับน้ำที่ทรงคว่ำขันเททิ้งไปว่า ผู้ที่กล่าวมุส่าห้
ที่รู้อยู่แก่ใจ ความเป็นสมณะ ของเขาก็ไม่ต่างอะไรกับน้ำในขันนี้ แล้วทรงชี้ให้เห็นว่า ไม่มี
บาปกรรมอะไร ที่ผู้หมดความละอายใจกล่าวเท็จ ทั้ง ๆ ที่รู้จะทำไม่ได้

ต่อมาได้ฟังมหาสุตฺตวจนาคความว่า ให้พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นธาตุ ๕
ประการ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั้น นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา

แล้วตรัสสอนให้อบรมจิตคิดให้เหมือนกับธาตุแต่ละอย่างว่า แม้จะมีสิ่งที่น่าปรารถนา หรือไม่น่าปรารถนา ถูกต้อง ก็ไม่มีอาการพอใจรักใคร่ หรือเบื่อหน่ายเกลียดชัง

สุดท้ายทรงสอนให้เจริญเมตตาภาวนา เพื่อละพยาบาท เจริญกรุณาภาวนาเพื่อละวิหิงสา เจริญมุทิตาภาวนา เพื่อละความริษยา เจริญอุเบกขาภาวนา เพื่อละความขัดใจ เจริญอสุภภาวนา เพื่อละราคะ เจริญอนิจลัญญาภาวนา เพื่อละอัสสมิมานะ ท่านได้พยายามฝึกใจไปตามนั้น ในที่สุดได้สำเร็จพระอรหัตผล

๓. งานประกาศพระศาสนา

พระราชอุลเถระนี้ ถึงแม้จะไม่มีในตำนานว่า ท่านได้ไครมาเป็นศิษย์บ้าง แต่ปฏิบัติของท่าน ก็นำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแก่บุคคลผู้ได้ศึกษาประวัติของท่านในภายหลัง ว่าท่านนั้นพร้อมด้วยสมบัติ ๒ ประการ คือ ชาติสมบัติและปฏิบัติสมบัติ เป็นผู้ไม่ประมาทรักษาศีล สนใจใคร่ศึกษา เคารพอุปัชฌาย์อาจารย์ มีปัญญารู้ทั่วถึงธรรม มีความยินดีในพระศาสนา

๔. เอตทัคคะ

พระราชอุลเถระนี้ เป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ดังได้กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ใคร่ในการศึกษา

๕. บุญญธการ

พระราชอุลเถระนี้ ได้บำเพ็ญบุญญธการ อันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมานาน ในกาลแห่งพระปฐมุตตรพุทธเจ้า ได้บังเกิดในเรือนผู้มีสกุล ครั้นรู้เพียงสาแล้ว ได้ฟังธรรมของพระศาสดาเห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในฐานะที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ใคร่ต่อการศึกษา จึงปรารถนาตำแหน่งนั้นบ้าง แล้วได้สร้างความดีมากมาย มีการทำความสะอาดเสนาสนะ และการทำพระทีปให้สว่างไสวเป็นต้น ผ่านพ้นไปอีกหลายพุทธันดร สุดท้ายได้รับพรที่ปรารถนาไว้ในสมัยแห่งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ดังได้กล่าวมา

๖. ธรรมวาทะ

สัตว์ทั้งหลาย เป็นดังคนตาบอด เพราะไม่เห็นโทษในกาม ถูกข้ายคือตัณหาปกคลุมไว้ ถูกหลังคาคือ ตัณหาปกปิดไว้ ถูกมารผูกไว้ด้วยเครื่องผูกคือความประมาทเหมือนปลาที่ติดอยู่ในลอบเราถอนกามนั้นขึ้นได้แล้ว ตัดเครื่องผูกของมารได้แล้ว ถอนตัณหาพร้อมทั้งรากขึ้นแล้ว เป็นผู้เยือกเย็น ดับแล้ว

๗. ปรินิพพาน

พระราชอุลเถระ ครั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนา ตลอดอายุขัยของท่าน สุตท้ายได้บริพนธ์ดับสังขาร เหมือนกับไฟที่เผาเชื้อหมดแล้วก็ดับไป ณ แทนกัมพลศิลาอาสน์ ที่ประทับของท้าวสักกเทวราช

๑๓. ประวัติ พระอุบาลีเถระ

๑. สถานะเดิม

พระอุบาลีเถระ นามเดิม อุบาลี หมายความว่าใกล้เคียงกับกษัตริย์ทั้งหลาย เกิดในครอบครัวช่างกลบ กของศากยกษัตริย์ในนครกบิลพัสดุ์

อุบาลีนั้น ครั้นเจริญวัยแล้วได้เป็นสหายรักแห่งกษัตริย์ทั้ง ๖ มีเจ้าอนุรุธะเป็นต้น จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายภูษามาลาประจำพระองค์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวันแห่งมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย เมื่อพระโอรสของศากยกษัตริย์ทั้งหลายบวชกันเป็นจำนวนมาก เหล่าพระญาติเห็นศากยะ ๖ พระองค์เหล่านี้ คือ ภัททियราชา อนุรุธะ อานันทะ ภาคุ กิมพิละ และเทวทัต ยังไม่ได้ออกบวช จึงสนทนากันว่า คนอื่นเขาให้ลูก ๆ บวชกัน คนจากตระกูลเรายังไม่ได้ออกบวชเลย เหมือนกับไม่ใช้ญาติของพระศาสดา ในที่สุดกษัตริย์ทั้ง ๖ จึงตัดสินใจพระทัยออกบวช โดยมีนายอุบาลีภูษามาลาตามเสด็จไปด้วย เมื่อเข้าสู่แคว้นกษัตริย์อื่นจึงให้นายอุบาลีกลับ นายอุบาลีกลับมาได้เหนื่อยหนึ่ง ได้ตัดสินใจบวชบ้าง แล้วได้ร่วมเดินทางไปกับกษัตริย์ทั้ง ๖ จึงรวมเป็น ๗ คนด้วยกัน เข้าไปเฝ้าพระศาสดาที่อนุปิยัมพวัน กษัตริย์ทั้ง ๖ ได้กราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดบวชให้อุบาลีก่อน ข้าพระองค์ทั้งหลายจะได้ทำสามเณร มีการอภิเวทเป็นต้นแก่เขา วิธีนี้จะทำให้มานะของพวกข้าพระองค์สร้างสิ้นไป พระศาสดาได้ทรงจัดการบวชให้พวกเขาตามประสงค์ พระอุบาลีเถระนั้น ครั้นบวชแล้ว เรียนกรรมฐานในสำนักพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้ข้าพระองค์อยู่ป่า พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ เมื่ออยู่ป่า ฐานะอย่างเดียวเท่านั้นจักเจริญอกงาม แต่เมื่ออยู่ในสำนักของเรา ทั้งวิปัสสนาธุระ และคันถธุระจะบริบูรณ์ พระอุบาลีนั้นรับพระดำรัสของพระศาสดาแล้ว กระทำวิปัสสนากรรมฐาน ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์

๓. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระศาสดาทรงสอนพระวินัยปิฎกทั้งสิ้นแก่พระอุบาลีนั้นด้วยพระองค์เอง ท่านจึงเป็นผู้ทรงจำ และชำนาญในพระวินัยปิฎก ครั้นพระศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้มีการทำสังคายนา พระธรรมวินัยครั้งแรกโดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน พระสงฆ์ได้เลือกท่านเป็นผู้วิสัยชนา พระวินัยปิฎก ทำให้พระพุทธรศาสดาดำรงมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้

๔. เอตทัคคะ

พระอุบาลีเถระ ได้เรียนพระวินัยปิฎกทั้งหมดจากพระโอรชฺฐ์ของพระศาสดาโดยตรง จึงมีความชำนาญในพระวินัย เป็นเหตุให้พระศาสดาทรงตั้งท่านไว้ในฐานะที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นวินัยธร (ผู้ทรงพระวินัย)

๕. บุญญธิการ

พระอุบาลีเถระนั้น ได้กระทำบุญญธิการอันเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่พระนิพพานมานานแสนนาน จนกระทั่งถึงสมัยแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ อันสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ วันหนึ่งไปฟังธรรมของพระศาสดาได้เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงพระวินัย ศรัทธา เลื่อมใส บรรณาฐานันดรนั้น จึงสร้างสมบุญกุศลตลอดมาหลายพุทธันดร สุดท้ายได้สมปรารถนาในพระศาสนาของพระสมณโคตม ศาสดาแห่งพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้

๖. ธรรมวาทะ

ยาสำรอกของบุคคลบางพวก เป็นยาถ่ายของบุคคลบางพวก ยาพิษร้ายของบุคคลบางพวก เป็นยารักษาโรคของบุคคลบางพวก

ใคร ๆ เห็นผ้ากาสาวพัสต์อันเข้มน้ำที่หนทาง เป็อนของไม้สะอาด เป็นธงชัยของฤาษี ฟิงประนมมือไหว้ เพราะพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมบริสุทธิได้ด้วยธงชัยนั้น

๗. ปรีนิพพาน

พระอุบาลีเถระ ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนาในขณะที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และหลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ร่วมทำสังคายนาครั้งแรกโดยเป็นผู้วิสัยชนาพระวินัย สุดท้ายได้ปรีนิพพาน ดังประทีปที่โชติช่วงชัชวาลเต็มที่แล้วค่อย ๆ มอดดับไป

๑๔. ประวัติ พระภัททิยเถระ

๑. สถานะเดิม

พระภักதியเถระ พระนามเดิม ภักதியะ

พระมารดา พระนามว่า กาฬโคธราชเทวี เป็นพระนางศากยกำัญญาในนครกบิลพัสดุ์
เกิดที่พระนครกบิลพัสดุ์ ในวาระกษัตริย์

พระภักதியเถระ ก่อนบวชเป็นเจ้าของชายเขื้อสายศากยะพระองค์หนึ่ง มีพระสหายสนิท
คือ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอาณนท์ เจ้าชายภคฺ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตแห่งเมือง
เทวทหะ

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อเจ้าภักதியะทรงเจริญวัยแล้ว ได้เสวยราชสมบัติสืบศากยวงศ์ ต่อมา ถูกเจ้าชาย
อนุรุทธะ ซึ่งเป็นพระสหายสนิทชักชวนให้ออกบวช จึงได้ทูลลาพระมารดาสละราชสมบัติเสด็จ
ออกไปเฝ้าพระศาสดา ที่อนุปิยนคัมภะวันมัลละและได้ผนวชพร้อมด้วยพระราชากุมาร ๕
พระองค์ คือ อนุรุทธะ อาณนทะ ภคฺ กิมพิละ และเทวทัต รวมทั้งนายภุชามาลา นามว่า อุ
บาลีด้วย จึงเป็น ๗ คน

พระภักதியะ บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน เป็นผู้ไม่ประมาท พากเพียรพยายาม
บำเพ็ญสมณธรรม ก็ได้บรรลุพระอรหัตผลภายในพรรษาที่บวชนั่นเอง

๓. งานประกาศศาสนา

พระภักதியะเถระนี้ ท่านจะอยู่ตามโคนไม้ ป่าช้าและเรือนว่าง จะเปล่งอุทานเสมอว่า
สุขหนอๆ พระศาสดาทรงเรียกท่านมา แล้วตรัสถามว่า จริงหรือภักதியะที่เธอเปล่งอุทานอย่างนั้น
ท่านกราบทูลว่า จริงพระเจ้าข้า เธอมีความรู้สึกอย่างไรจึงได้เปล่งอุทานเช่นนั้น ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต้องจัดการรักษาป้องกันทั้งภายใน และภายนอก
ทั่วอาณาเขต แม้ข้าพระองค์จัดการอารักขาอย่างนี้ก็ยังต้องหวาดสะดุ้งกลัวภัยอยู่เป็นนิตย์ แต่บัดนี้
ข้าพระองค์ถึงจะอยู่ป่า โคนต้นไม้ หรือในเรือนว่าง ก็ไม่รู้สึกหวาดกลัว หรือสะดุ้งต่อภัยใด ๆ
เลย อาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้เลี้ยงชีพวันละมื้อ จิตใจเป็นอิสระ ไม่มีพันธะใด ๆ ข้าพระองค์มี
ความรู้สึก อย่างนี้ จึงเปล่งอุทานอย่างนั้น พระเจ้าข้า พระศาสดาทรงทราบเช่นนั้น จึงชมเชย
ท่าน ปฏิปทาของท่านนำมาซึ่งความเลื่อมใสของคนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก

๔. เอตทัคคะ

พระภักதியะเถระนี้ ท่านเกิดในวาระกษัตริย์ และได้เสวยราชสมบัติเป็นราชาแล้ว ได้
สละราชสมบัติออกบวชด้วยเหตุนี้ จึงได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุ
ทั้งหลายผู้เกิดในตระกูลสูง

๕. บุญญาธิการ

แม้พระภททียเถระนี้ ก็ได้บำเพ็ญบุญญาธิการไว้ในสมัยพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นอุปนิสัยปัจจัยแห่งพระนิพพาน ในพุทธรูปบาทกาลแห่งพระปฐมุตตรศาสนา ได้เกิดในตระกูลอันสมบูรณ์ ด้วยสมบัติ เจริญวัย ได้ภรรยาและบุตรธิดาแล้วมีจิตเลื่อมใสมีใจโสมนัสต้อนรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นำเสด็จมาสู่เรือนของตน ได้ถวายภัตตาหารแล้วได้ถวายอาสนะที่ปูลาดด้วยเครื่องปูลาดอันงดงาม ต่อมาได้ทำบุญมีทาน ศีล และภาวนาเป็นประจำ ตลอดกาลยาวนาน จนได้บรรลุสาวกบารมีญาณในชาติสุดท้าย ฆราวาสวิสัยได้เป็นราชา ออกบรพพาได้สำเร็จพระอรหันต์

๖. ธรรมวาทะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนโน้น ข้าพระองค์ครองราชสมบัติ ได้จัดการอารักขาไว้อย่างดีในที่ทุกสถาน ถึงกระนั้นก็ยังอยู่ด้วยความกลัวภัย หลับไม่สนิทมีจิตคิดระแวง แต่บัดนี้ ข้าพระองค์บวชแล้ว อยู่อย่างไม่มีภัย ไม่มีเรื่องให้ต้องคิดระแวง

๗. ปรีนิพพาน

พระภททียเถระนี้ ท่านได้บรรลุผลสูงสุดในพระพุทธานุศาสน์ ลีลาชาติ ลีลาภาพ อยู่จบพรหมจรรย์ กิจส่วนตัวของท่านไม่มี มีแต่หน้าที่ประกาศศาสนา นำมาซึ่งประโยชน์และความสุขแก่สังคม สุดท้ายท่านได้ปรีนิพพานตามธรรมดาของสังขารที่เกิดมาแล้วต้องดับไป

๑๕. ประวัติ พระอนุรุทธเถระ

๑. สถานะเดิม

พระอนุรุทธเถระ พระนามเดิม เจ้าชายอนุรุทธะ เป็นพระนามที่พระญาติทั้งหลายขนานให้

พระบิดา พระนามว่า อมิตทนะ เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ มีพี่น้องร่วมพระมารดาเดียวกัน ๒ พระองค์ คือ ๑. พระเชษฐา พระนามว่า เจ้าชายมหานามะ ๒. พระกนิษฐาคินี พระนามว่า โรหิณี

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาทรงทำการสงเคราะห์ญาติ แล้วเสด็จจากบิลพัสดุ์ไปประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวัน สมัยนั้น เจ้าชายมหานามะ เสด็จเข้าไปหาเจ้าชายอนุรุทธะ ตรัสว่า พ่ออนุรุทธะบัดนี้

คากยกุมารผู้มีชื่อเสียงพากันบวชตามพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ตระกูลของเรายังไม่มีใครบวชเลย
เธอหรือพี่จะต้องบวช ในที่สุดเจ้าชายอนุรุทธะตัดสินพระทัยบวชเองจึงพร้อมด้วยกษัตริย์อีก ๕
พระองค์คือ ภัททิสยะ อาณันทะ ภาคุ กิมพิละ และเทวทัต พร้อมกับอุบาลีภูษามาลา ได้ไปเฝ้า
พระศาสดาที่อนุปิยัมพวัน ทูลขอบรรพชาอุปสมบท

๓. การบรรลุลหกรรม

พระอนุรุทธเถระนี้ ครั้นบวชแล้วได้เรียนกรรมฐานในสำนักพระธรรมเสนาบดีแล้วได้
ไปประจำอยู่ที่ป่าจันทน์วันสหายวัน ในเจตียรฐ์บำเพ็ญสมณธรรม ตรีกัมหาบุริสวิตกได้ ๗ ข้อ คือ

๑. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีความปรารถนาน้อย ไม่ใช่ของผู้มีความมักมาก
๒. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้สันโดษยินดีด้วยของที่มิได้อยู่ ไม่ใช่ของผู้ไม่สันโดษ
๓. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้สงบแล้ว ไม่ใช่ของผู้ยินดีในหมู่คณะ
๔. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้ปรารถนาความเพียร ไม่ใช่ของผู้เกียจคร้าน
๕. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีสติมั่นคง ไม่ใช่ของคนหลง
๖. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีใจมั่นคง ไม่ใช่ของผู้มีใจไม่มั่นคง
๗. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีปัญญา ไม่ใช่ของผู้ทราบบัญญา

พระศาสดาทรงทราบท่านลำบากในมหาบุริสวิตกข้อที่ ๘ จึงเสด็จไปยังที่นั่นตรัส
อธิบายปฏิบัติว่าด้วยการอบรมความสันโดษในปัจจุบัน ๔ และยินดีในการเจริญกุศลธรรม แล้ว
ตรัสมหา บุริสวิตก ข้อที่ ๘ ให้บริบูรณ์

๘. ธรรมนี้เป็นของผู้ยินดีในธรรมที่ไม่เห็นช้ำ ไม่ใช่ของผู้ยินดีในธรรมที่เห็นช้ำ

พอเมื่อพระศาสดาเสด็จไปยังฆาตกลาววัน ท่านพระอนุรุทธเถระ ก็ได้เป็นพระชีณาสพ
อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นพระอรหันต์ มีวิชา ๓

๔. งานประกาศพระศาสนา

ชีวประวัติของท่านศาสดาเล่ามื่อไล่ จากผู้ที่เป็นสุขุมลาลาชาติที่สุด ไม่รู้จักและไม่เคย
ได้ยินคำว่า ไม่มี ต้องการอะไรได้ทั้งนั้น แต่เมื่อเข้าบวชในพระพุทธศาสนาแล้วกลับเป็นผู้มักน้อย
สันโดษ เก็บผ้าจากกองขยะมาทำไตรจีวรนุ่มนวล โดยไม่มีความรังเกียจ กลับมีความยินดีว่านั่น
เป็นการ ปฏิบัติตามนิสัย คือที่พึงพาอาศัยของภิกษุ ๔ ประการ

๕. เอตทัคคะ

พระอนุรุทธเถระได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมวิชา ๓ คือ บุปเพณิวาสานุสสติญาณ ทิพย
จักขุญาณ และอาสวกักขญาณ ตามปกตินอกจากเวลานั้นภัตตาคารเท่านั้น นอกนั้นท่านจะ
พิจารณาตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักขุญาณ (เปรียบกับคนธรรมดาที่เหมือนกับ ผู้มีใจเอื้ออาทร

คอยเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้อื่นตลอดเวลา) เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงยกย่องท่าน
ว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ได้ทิพยจักขุญาณ

๖. บุญญาธิการ

พระอนุรุธเถระนี้ ได้สร้างสมบุญกุศลที่จะอำนวยผลให้เกิดทิพยจักขุญาณใน
พุทธกาลเป็นอันมาก คือได้ทำการบูชาด้วยประทีปอันโอฬารที่พระสถูปเจดีย์ ด้วยผลบุญอันนี้จึง
ทำให้ได้บรรลุทิพยจักขุญาณ สมกับปณิธานที่ตั้งไว้

๗. ปรีนิพพาน

พระอนุรุธเถระ ครั้นได้เป็นพระชินาสพ ลีลาชาติลีลาภาพ อยู่จบพรหมจรรย์เสร็จ
หน้าที่ส่วนตัวของท่านแล้วได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระพุทธศาสนา จนถึงพระศาสดาปรีนิพพาน
ก็ได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย เป็นผู้ที่รู้ว่าพระศาสดานิพพานเมื่อไร อย่างไร สุดท้ายท่านเองก็
ได้ละสังขารปรีนิพพาน ไปตามสังขารธรรม

๑๖. ประวัติ พระอานนทเถระ

๑. สถานะเดิม

พระอานนทเถระ นามเดิม อานนท์ มีความหมายว่า เกิดมาทำให้พระประยูรญาติ
ต่างยินดี

พระบิดา พระนามว่า สุภโกทนะ พระกนิษฐภคินีของพระเจ้าสุทโธทนะ(แต่อรรถ
ภคินีส่วนมากกว่าว่า เป็นโอรสของพระเจ้าอมิตทนะ)

พระมารดา พระนามว่า กีสาคิตมี เกิดที่นครกบิลพัสดุ์ วรรณะกษัตริย์ เป็น
สหชาติ กับพระศาสดา

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พระอานนทเถระนี้ ได้บวชในพระพุทธศาสนาตามพระราชปราธมาของพระเจ้า สุทโธ
ทนะ ที่ประสงค์ จะให้ศากยกุมารทั้งหลายบวชตามพระพุทธองค์ จึงพร้อมด้วยพระสหายอีก ๕
พระองค์ และนายอุบาลี ผู้เป็นภูษามาลา มุ่งหน้าไปยังอนุปิยัมพวันแคว้นมัลละ เฝ้าพระศาสดา
ทูลขอบรรพชาอุปสมบท

๓. การบรรลุลุทธิธรรม

พระอานนทเถระ บวชได้ไม่นานก็บรรลุโสดาปัตติผล แต่ไม่สามารถจะบรรลุพระอรหันต์ได้ เพราะต้องชวนชายอุปัฏฐากพระพุทธรองค์ ท่านได้บรรลุอรหันต์ผลก่อนทำปฐมสังคายนา ๑ คืน หลังพระศาสดาปรินิพพานแล้ว พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ท่านบำเพ็ญเพียรอย่างหนักหวังจักสำเร็จพระอรหันต์ก่อนการสังคายนา แต่ก็ทำสำเร็จไม่เพราะจิตใจฟุ้งซ่าน จึงหยุดจงกรมนั่งลงบนเตียง เอียงกายลงด้วยประสงค์จะพักผ่อนพอยกเท้าพ้นจากพื้นที ศีรษะยังไม่ถึงหมอนตอนนี่เอง จิตของท่านก็วิมูติหลุดพ้นจากสรวพกิเลส เป็นสมุจเฉทปหาน นับเป็นการบรรลุพระอรหันต์ แปรจากท่านเหล่านี้ เพราะไม่ใช่ เเดิน ยืน นั่ง นอน

๔. งานประกาศพระพุทธรศาสนา

พระอานนทเถระนี้ เป็นกำลังที่สำคัญยิ่งของพระศาสดาในการประกาศพระศาสนา แม้แต่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงเลื่อมใสท่าน ตามตำนานเล่าว่า ครั้นปฐมโพธิกาลเวลา ๒๐ ปี พระศาสดาไม่มีพระผู้อุปัฏฐากเป็นประจำ อยู่มาวันหนึ่งได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า บัดนี้เราแก่แล้ว ภิกษุบางพวกเมื่อเราบอกว่าจะไปทางนี้กลับไปเสียทางอื่น บางพวกวางบาตรและจีวรของเราไว้ที่พื้น ท่านทั้งหลายจงเลือกภิกษุสักรูปหนึ่งเพื่อเป็นอุปัฏฐากประจำตัวเรา

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังดังนั้นรู้สึกสลดใจ ตั้งแต่พระสารีบุตรเถระเป็นต้นไป ต่างก็กราบทูลว่า จะรับหน้าที่นั้น แต่พระพุทธรองค์ทรงปฏิเสธ คงเหลือแต่พระอานนทเถระเท่านั้นที่ยังไม่ได้กราบทูล

ภิกษุทั้งหลายจึงให้พระอานนทเถระรับตำแหน่งนั้น พระเถระลุกขึ้นแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

๑. จะไม่ประทานจีวรอันประณีตที่ทรงได้แก่ข้าพระองค์
๒. จะไม่ประทานบิณฑบาตอันประณีตแก่ข้าพระองค์
๓. จะไม่ประทานให้อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกัน
๔. จะไม่ทรงพาไปยังที่นิมนต์
๕. จะเสด็จไปยังที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์ได้รับไว้
๖. ข้าพระองค์จะนำบุคคลผู้มาจากที่อื่นเข้าเฝ้าได้ทันที
๗. เมื่อใดข้าพระองค์เกิดความสงสัย ขอให้ได้เข้าเฝ้าถามได้เมื่อนั้น
๘. ถ้าพระองค์จะทรงพยากรณ์ธรรมที่ทรงแสดงในที่ลับหลังแก่ข้าพระองค์

เมื่อเป็นอย่างนี้ข้าพระองค์จักอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคเจ้า

การปฏิเสธ ๔ ข้อข้างต้นก็เพื่อจะปลดเปลื้องการติเตียนว่า อุปัฏฐากพระศาสดาเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

การทูลขอ ๔ ข้อหลัง เพื่อจะปลดเปลื้องคำติเตียนว่า แม้เพียงเรื่องเท่านั้นก็ไม่ได้รับการอนุเคราะห์จากพระศาสดา และเพื่อจะทำคุณคลังแห่งธรรมให้บริบูรณ์

พระศาสดาทรงรับท่านเป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านจึงเปรียบเหมือนเงาที่ติดตามพระศาสดาไปทุกหนทุกแห่ง จนถึงวันเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้นำมาซึ่งความเลื่อมใสรอบด้านแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ แม้พระศาสดาก็ทรงสรรเสริญท่านว่า เป็นพหูสูตร คือรู้พระธรรมวินัยทุกอย่าง เป็นผู้ที่มีสติ คือมีความรอบคอบ ดังจะเห็นได้จากการทูลขอพร ๘ ประการ มีคติ คือเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ (มีเหตุผล) ไม่ใช่อารมณ์ มีมิตติ คือ มีปัญญา และเป็นพุทธอุปัฏฐาก

งานประกาศศาสนาที่สำคัญที่สุดของท่านคือ ได้รับคัดเลือกจากพระสงฆ์องค์อรหันต์ ๕๐๐ รูป ให้เป็นผู้วิสาขนาพระธรรม คือ พระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เมื่อคราวทำสังคายนาครั้งแรก ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธานุศาสนามีความมั่นคงมาจนถึงสมัยแห่งเราทั้งหลายทุกวันนี้

๕. เอตทัคคะ

เพราะพระอานนทเถระ เป็นผู้ทรงธรรมวินัยมีความรอบคอบ หนักในเหตุผล มีปัญญาแก้ปัญหาต่าง ๆ และอุปัฏฐากพระศาสดา โดยไม่หวังประโยชน์ส่วนตน หวังให้ผลแก่พระพุทธานุศาสน์ ในอนาคตกาลภายภาคหน้า องค์สมเด็จพระบรมศาสดาจึงทรงสรรเสริญท่านโดยอเนกปริยาย และตั้งไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูตร มีสติ มีมิตติ มีมิตติ และเป็นพุทธอุปัฏฐาก

๖. บุญญธิการ

แม้พระอานนทเถระนี้ ก่อสร้างบุญทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพานมานานแสนนาน ในกาลแห่งพระปฐมุตตรพุทธเจ้า ได้เห็นพระสุมนเถระผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากผู้สามารถจัดการให้คนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งประสงค์ จึงเกิดความพอใจอยากได้ตำแหน่งนั้นบ้าง จึงได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ผ่านมาหลายพุทธันดร จนมาถึงกาลแห่งพระโคตมจึงได้สัมความปรารถนา

๗. ธรรมวาตะ

ผู้เป็นบัณฑิต ไม่ควรทำความเป็นสหายกับคนส่อเสียด คนมักโกรธ คนตระหนี่และคนชอบเห็นความวิบัติของคนอื่น การคบกับคนชั่วนั้นเป็นความต่ำช้า

ผู้เป็นบัณฑิต ควรทำความเป็นสหายกับคนมีศรัทธา มีศีล มีปัญญา และเป็นคนสนใจใคร่ศึกษา การคบกับคนดีเช่นนั้น เป็นความเจริญแก่ตน

๘. ปรีนิพพาน

พระอานนทเถระ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ถึงเวลาสมควรจะปรินิพพาน จึงไปยังแม่น้ำโรหิตี ซึ่งกั้นกลางระหว่างศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ แล้วเหาะขึ้นสู่อากาศปรินิพพานอธิฐานให้

ร่างกายแตกออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งตกลงข้างพระญาติฝ่ายศากยวงศ์ อีกส่วนหนึ่งตกลงข้างพระญาติฝ่ายโกถิยวงศ์ เพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาทของพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย

๑๗. ประวัติ พระโสณโกฬิวิสะเถระ

๑. สถานะเดิม

พระโสณโกฬิวิสะ นามเดิม โสณะ เพราะเป็นผู้มีผิวพรรณผุดผ่อง ส่วนโกฬิวิสะ เป็นชื่อ แห่งโคตร

บิดานามว่า อุสภเศรษฐี มีถิ่นฐานอยู่ในนครจำปา
เป็นคนสุขุมลชาติมีโลมาที่ละเอียดอ่อน เกิดที่ป่าท่าสองข้าง

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

โสณะนั้นเป็นคนสุขุมลชาติ มีโลมาที่ละเอียดอ่อนเกิดที่ป่าท่าทั้งสองข้าง พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินมคธ มีความประสงค์จะทอดพระเนตรโลมาที่ป่าท่าของนายโสณะนั้น จึงรับสั่งให้เขาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏใกล้กรุงราชคฤห์

โสณโกฬิวิสะ พร้อมกับชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าตามรับสั่งได้ฟังพระธรรมเทศนาอนุปพิภพิกถา และอริยสัจ ๔ ชาวบ้านเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย แสดงตนเป็นอุบาสกแล้วกลับไป

ฝ่ายโสณโกฬิวิสะ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์ได้ฟังธรรมของพระองค์แล้วเห็นว่า พรหมจรรย์อันผู้ครองเรือนจะประพฤติปฏิบัติให้บริสุทธิ์และบริบูรณ์นั้น ทำยาก ขอพระองค์จงโปรดให้ข้าพระองค์บวชเถิด พระพุทธเจ้าได้บวชให้เขาตามประสงค์

๓. การบรรลุธรรม

พระโสณโกฬิวิสะ ครั้นบวชแล้ว ได้ไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าสีตวันใกล้เมืองราชคฤห์นั่นเอง เติบงกรรมด้วยเท้า ด้วยเข่า และมือ จนเท้า เข่า และมือแตก แต่ก็ไม่บรรลุผลอะไร เพราะความเพียรที่มากเกินไป ทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน คิดน้อยใจตัวเองว่ามีความเพียรมากถึงเพียงนี้ ยังไม่ได้บรรลุผล พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของท่านจึงเสด็จไปแสดงธรรมโปรด โดยเปรียบเทียบกับพิน ๓ สาย ว่า สายพินที่ซึ่งตั้งเกินไปและหย่อนเกินไป จะมีเสียงไม่ไพเราะ ต้องซึ่งให้ได้ระดับพอดี เวลาตีตจึงจะมีเสียงที่ไพเราะ

ครั้งนี้ได้รับคำสอนจากพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านปรับความเพียรกับสมาธิให้เสมอกัน
บำเพ็ญเพียรแต่พอดี ไม่ตึงนัก ไม่หย่อนนัก ไม่นานท่านก็ได้บรรลุอรหัตผล

๔. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระโสณโกปิวิสเถระนี้ เป็นอุทาหรณ์สำคัญ สำหรับผู้ที่นิยมการปฏิบัติ
อรรถกถาโยคว่า วิธีนั้นไม่สามารถจะทำให้บุคคลบรรลุผลที่ต้องการได้เลย ครั้นสำเร็จเป็น
อรหันต์แล้วได้แสดงคุณสมบัติของพระอรหันต์ในสำนักของพระพุทธเจ้าว่าภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์
นั้นจิตใจน้อมเข้าไปในคุณ ๖ ประการ คือ

๑. น้อมเข้าไปในบรรพชา
๒. น้อมเข้าไปในความสงบ
๓. น้อมเข้าไปในความสำรวมไม่เบียดเบียน
๔. น้อมเข้าไปในความไม่ถือมั่น
๕. น้อมเข้าไปในความไม่มีความอยาก
๖. น้อมเข้าไปในความไม่หลง

พระพุทธเจ้าทรงสดับแล้ว ตรัสสรรเสริญท่านว่า พยากรณ์พระอรหัต
กล่าวแต่เนื้อความ ไม่นำตนเข้าไปเปรียบเทียบ

๕. เอตทัคคะ

พระโสณโกปิวิสเถระนี้ ครั้งยังไม่บรรลุพระอรหัตได้บำเพ็ญความเพียรอย่างแรงกล้า
ดังได้กล่าวมา พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ปรารถนาความเพียร

๖. บุญญวิธีการ

แม้พระโสณโกปิวิสเถระ ก็ได้บำเพ็ญคุณงามความดีที่เป็นอุปนิสัยปัจจัยแห่งพระ
นิพพานมานานแสนนานหลายพุทธันดร จนได้รับพยากรณ์จากพระปทุมุตตรศาสดาว่า จะได้รับ
ตำแหน่งเอตทัคคะ ด้านปรารถนาความเพียรในพุทธกาลแห่งพระสมณโคดม ครั้นได้รับพยากรณ์
แล้ว ท่านได้บำเพ็ญความดี ที่สามารถสนับสนุนความปรารถนานั้นอย่างอื่นอีกมากมายหลาย
พุทธันดร โดยไม่มีความท้อแท้ใจ คล้ายกับจะได้รับผลในวันพรุ่งนี้ ในที่สุดบารมีของตนก็สัมฤทธิ์
ผลในศาสนาของพระศัพทผลพระนามว่า โคดม ดังกล่าวมา

๗. ธรรมวาตะ

ผู้ที่ทอดทิ้งสิ่งที่ควรทำ ไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ทุกข์โทษทั้งหลายย่อมประดังมาหาเขา ผู้
มัวเมา ประมาท และเย่อหยิ่งจองหอง

ผู้ที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ควรทำ พากเพียรพยายามทำแต่สิ่งที่ควรทำ มีสติสัมปชัญญะ
ทุกข์โทษทั้งหลาย ย่อมสูญหายไปจากเขา

๘. ปรีนิพพาน

พระโสดนโกพีริสเถระนี้ ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนา จนถึงเวลาอายุขัย จึงได้ปรีนิพพานจากโลกนี้ไป เปรียบเหมือนไฟที่หมดเชื้อแล้วมอดดับไป

๑๘. ประวัติ พระรัฐบาลเถระ

๑. สถานะเดิม

พระรัฐบาลเถระ นามเดิม รัฐบาล แปลว่า ผู้รักษาแคว้นแคว้น เพราะต้นตระกูลของท่านได้ช่วย กอบกู้แคว้นที่อยู่อาศัย ซึ่งล่มสลายทางเศรษฐกิจเอาไว้ ท่านจึงได้ชื่ออย่างนั้นตามตระกูล

เกิดที่ถุลลโกฏฐิตนิกม แคว้นกุรุ วรรณะแพศย์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังถุลลโกฏฐิตนิกม แคว้นกุรุ บ้านเกิดของท่าน ชาวกุรุได้พากันมาฟังธรรม รัฐบาลก็มาฟังธรรมด้วย หลังจากฟังธรรมแล้วประชาชนได้กลับไป ฝ่ายรัฐบาลเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลขอบวช พระพุทธเจ้าตรัสบอกเขาให้ไปขออนุญาตบิดาและมารดา ก่อน

เขากลับไปบ้านขออนุญาตบิดาและมารดา เพื่อจะบวชแต่ไม่ได้รับอนุญาตจึงอดอาหาร บิดาและมารดา กลัวลูกตายสุดทายเป็นจึงอนุญาตให้บวชตามประสงค์ เขาไปเฝ้าพระพุทธองค์แล้วทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชได้ โดยมีมอหมายให้พระเถระรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์

๓. การบรรลุนิพพาน

เมื่อพระรัฐบาลเถระบวชได้ประมาณ ๑๕ วัน พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากถุลลโกฏฐิตนิกม ไปประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี โดยมีพระรัฐบาลตามเสด็จไปด้วย ท่านได้พากเพียรเจริญภาวนา ใช้เวลาถึง ๑๒ ปี จึงบรรลุพระอรหัต

๔. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระรัฐบาลเถระนั้น ครั้นบรรลุพระอรหัตแล้วได้กลับไปยังแคว้นกุรุบ้านเกิดของท่าน โปรดโยมบิดาและมารดาให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ท่านพักอยู่ที่มคิจิวันอันเป็นพระราชอุทยานของพระเจ้าโกรัพยะ เจ้าผู้ครองแคว้นกุรุ

ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้าโกรัพยะเสด็จประพาสพระราชอุทยานทอดเนตรเห็นท่านทรงจำได้เพราะเคยรู้จักมาก่อน จึงเสด็จเข้าไปหาเพื่อสนทนาธรรม ได้ตรัสถามว่า บุคคลบางพวกประสบ

ความเลื่อม ๔ อย่าง คือ ๑. ความชรา ๒. ความเจ็บ ๓. ความสิ้นโภคทรัพย์ ๔. ความสิ้นญาติ จึงออกบวช แต่ท่านไม่ได้เป็นอย่างนั้น ท่านรู้เห็นอย่างไรจึงได้ออกบวช

พระเถระได้ทูลตอบว่า ถวายพระพรมหาบพิตร ธรรมทูต (หัวข้อธรรม) ๔ ประการ พระศาสดาจารย์ทรงแสดงไว้แล้ว อาตมภาพรู้เห็นตามธรรมนั้น จึงออกบวชธรรมทูต ๔ ประการนั้น มีใจความว่า

๑. โลกคือหมุ่สัตว์ อันชรานำเข้าไปใกล้ความตายไม่ยั่งยืน
๒. โลกคือหมุ่สัตว์ ไม่มีผู้ป้องกัน ไม่มีใครเป็นใหญ่เฉพาะตน
๓. โลกคือหมุ่สัตว์ ไม่มีอะไรเป็นของ ๆ ทุกคน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป
๔. โลกคือหมุ่สัตว์ พร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา

พระเจ้าไกรัษยะทรงเลื่อมใสธรรมะของท่าน ตรัสชมเชยท่านอย่างมาก แล้วได้ทรงลากลับไป

๕. เอตทัคคะ

พระรัฐบาลเถระ เป็นผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสตั้งใจบวชในพระพุทธศาสนาแต่กว่าจะบวชได้ก็แสนจะลำบาก ต้องเอาชีวิตเข้าแลก ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้บวชด้วยศรัทธา

๖. บุญญาธิการ

แม้พระรัฐบาลเถระนี้ ก็ได้สร้างสมบุญบารมีไว้มากมายหลายพุทธันดร จนมาได้รับพยากรณ์ว่า จะสมประสงค์ในสมัยพระพุทธองค์ทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ ต่อจากนั้นก็มีความศรัทธาสร้างชาติดี ไม่มีความย่อท้อ จนมาถึงพุทธรูปบาทกาลแห่งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย จึงได้ถึงที่สุดสาวกบารมีญาณ มีประการดังกล่าวมา

๗. ธรรมวาทะ

บุตรธิดา ภรรยาสามี ทรัพย์และแว่นแคว้นติดตามคนตายไปไม่ได้
เงินซื้อชีวิตไม่ได้ ช่วยให้พ้นความแก่ไม่ได้
ทั้งคนจนและคนมี ทั้งคนดีและคนชั่ว ล้วนถูกต้องผัสสะ (เห็นได้ยิน เป็นต้น) ทั้งนั้น
คนชั่วยอมหัวน้ไหว เพราะความเป็นคนพาล แต่คนดียอมไม่มีหัวน้ไหว

๘. ปรีณิพพาน

พระรัฐบาลเถระ ครั้นจบกิจส่วนตัวของท่านแล้ว ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมา สุดท้ายก็ได้ปรีณิพพานด้วยอนุภาทิสเลนิพพาน หยุดวิภวภูตสังสารโดยสิ้นเชิง

๑๙. ประวัติ พระปิ่นโตถลการทวาชเถระ

๑. สถานะเดิม

พระปิ่นโตถลการทวาชเถระ นามเดิม การทวาชะ
บิดาเป็นบุโรหิตของพระเจ้าอุเทน
เกิดในแคว้นวังสะ วรรณะพราหมณ์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

การทวาชะนั้น ครั้นเจริญวัย ได้ศึกษาแบบพราหมณ์จบไตรเพท แล้วได้เป็นอาจารย์
สอนมนต์แก่มาณพ ๕๐๐ คน ต่อมาถูกศิษย์ทอดทิ้งเพราะกินจุ จึงไปยังเมืองราชคฤห์สอนมนต์
อยู่ที่นี่ เขาได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับพระมหาสาวกมีลาภมาก มีความปรารถนาจะได้ลาภ
เช่นนั้นบ้าง จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลขอบรพชอาอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงบวชให้เขาด้วยวิธี
เอหิภิกขุอุปสัมปทา

๓. การบรรลุลหกรรม

พระปิ่นโตถลการทวาชเถระ ครั้นบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้เที่ยวบิณฑบาตโดย
ไม่รู้จักประมาณ เนื่องจากฉันอาหารจนถึงถูกขนานนามเพิ่มว่า ปิ่นโตถลการทวาชะ พระศาสดาทรง
ทราบเช่นนั้น จึงทรงใช้อุบายวิธีแนะนำท่านให้เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ท่านค่อย ๆ
ฝึกฝนตนเองไปจึงกลายเป็นผู้รู้ประมาณ ต่อจากนั้นไม่นานได้พยายามบำเพ็ญสมณธรรม ก็ได้
บรรลุลหกรรมพร้อมอภิญญา ๖

๔. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระปิ่นโตถลการทวาชเถระ ได้เป็นกำลังสำคัญรูปหนึ่งของพระศาสดา ได้
รับคำทำประลองฤทธิ์ กับพวกเดียรฉัตรที่บ้านของเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ โดยเหาะขึ้นไปเอา
บาตรไม้จันทน์ที่เศรษฐีนั้น แขนงเอาไว้ในที่สูงพอประมาณ เพื่อทดสอบว่ามีพระอรหันต์ในโลกจริง
หรือไม่

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านไปยังแคว้น
วังสะ นั่งพักอยู่ที่โคนต้นไม้ในพระราชอุทยานของพระเจ้าอุเทน พระเจ้าอุเทนเสด็จมาพบ และได้
สนทนากันเกี่ยวกับเรื่องพระหนุ่ม ๆ ในพระพุทธศาสนาบวชอยู่ได้อย่างไร ท่านได้ทูลว่า พระ
เหล่านั้น ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา คือระงับอินทรีย์ไม่ให้ยินดีในร้าย ไม่ยึดถืออะไรที่ผิด

จากความจริง พระเจ้าอุเทนทรงเข้าใจ และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ประกาศพระวาจาหนีถือ
พระรัตนตรัย

๕. เอตทัคคะ

พระปิณฑโถลมารทวาชเถระ มีความมั่นใจตนเองมาก เมื่ออยู่ในหมู่ภิกษุหรือแม่แต่
หน้าพระพักตร์ของพระศาสดาก็จะเปล่งวาจาบันลือสีหนาทว่า ผู้ใดมีความสงสัยในมรรคและผล ผู้
นั้นจงถามข้าพเจ้า เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นเลิศกว่า
ภิกษุทั้งหลาย ผู้บันลือสีหนาท

๗. บุญญธิดา

พระปิณฑโถลมารทวาชเถระนี้ ในพุทธรูปบาทกาลของพระปฐมุตตระได้เกิดเป็นราชสีห์
อยู่ในถ้ำแห่งภูเขาแห่งหนึ่ง เวลาออกไปหาเหยื่อ พระพุทธเจ้าได้เสด็จเข้าไปประทับนั่งในถ้ำของเขา
แล้วทรง เสด็จนิโรธสมาบัติ ราชสีห์กลับมาเห็นดังนั้น ทั้งรำเรงและยินดี บูชาด้วยดอกไม้ ทำใจให้
เลื่อมใส ล่วง ๗ วันไป พระพุทธเจ้าออกจากนิโรธสมาบัติเหาะขึ้นสู่อากาศกลับไปยังวิหาร
ราชสีห์นั้นหัวใจสลายแตกตายเป็น เพราะความพลัดพรากจากพระพุทธเจ้า ได้บังเกิดเป็นลูกเศรษฐี
ในพระนครหังสวัตี ครั้นเจริญวัยแล้วได้ทำบุญ คือทาน ศีล ภาวนา ตลอดมา เขาได้ทำบุญ
อย่างนั้นอีกนับภพและชาติไม่ถ้วน สุดท้ายได้ถึงฝั่งแห่งสาวกบารมีญาณในพุทธรูปบาทกาลแห่งพระ
โคดม ดังได้กล่าวมา

๗. ธรรมวาตะ

การไหว้และการบูชาจากผู้คนในตระกูลทั้งหลาย นักปราชญ์ กล่าวว่า เป็นเปือกตม
เป็นลูกศร ที่เล็กลงเดียว แต่ถอนได้ยากที่สุด
คนชั้นต่ำ ยากที่จะละสักการะได้

๘. ปรีนิพพาน

แม้พระปิณฑโถลมารทวาชเถระนี้ เมื่อได้บรรลุอรหัตผล แล้วได้ช่วยพระศาสดา
ประกาศพระพุทธศาสนา ไปถึงวาระสุดท้ายของชีวิตแล้วได้ปรีนิพพานดับไป

๒๐. ประวัติ พระมหาปิ่นถกเถระ

๑. สถานะเดิม

พระมหากษัตริย์นามเดิม บันถกะ เพราะเกิดในระหว่างทาง ต่อมาพี่น้องชายจึง
เดิมคำว่า มหาเข้ามา เป็นมหากษัตริย์

บิดาเป็นคณวรวงศ์

มารดาเป็นคณวรวงศ์

ตระกูลตาและยายเป็นชาวเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

พระมหากษัตริย์นามเดิม บันถกะ เพราะบิดาของท่านเป็นทาส มารดาเป็นธิดาของเศรษฐีจึงอยู่ใน
ฐานะจัณฑาล เพราะการแบ่งชั้นวรรณะของคนอินเดียในสมัยนั้น ครั้นรู้เพียงสา จึงรีบเข้ามารดา
ให้พาไปเยี่ยมตระกูลของคุณตา มารดาจึงส่งไปให้คุณตาและคุณยายจึงได้รับการเลี้ยงดูจน
เจริญเติบโตในบ้านของชนเศรษฐี

คุณตาของเด็กชายบันถกะนั้นไปยังสำนักของพระพุทธเจ้าเป็นประจำ และได้พาเขาไป
ด้วย เขาเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้าพร้อมกับการเห็นครั้งแรก ต่อมาด้วยความประสงค์จะบวชใน
พระพุทธศาสนา จึงเรียนให้คุณตาทราบ คุณตาจึงพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลให้ทรงทราบ
พระพุทธองค์จึงสั่งให้ภิกษุผู้เกี่ยวข้องวิงวอนให้บวชเป็นวัตรรูปหนึ่งบรรพชาให้

๓. การบรรลุนิพพาน

สามเณรบันถกะนั้น เรียนพุทธพจน์ได้มาก ครั้นอายุครบจึงได้อุปสมบทได้ทำการ
พิจารณาอย่างแยบคายจนได้อุปสมบท ๔ เป็นพิเศษ ออกจากอุปสมบทนั้นแล้วเจริญวิปัสสนา ได้
บรรลุพระอรหัตผล เป็นผู้เลิศแห่งภิกษุทั้งหลาย ผู้ฉลาดในการพลิกปัญญา คือเปลี่ยนอุปสมบท
จิตให้เป็นวิปัสสนา

๔. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระมหากษัตริย์นามเดิม บันถกะครั้งบรรลุพระอรหัตผลแล้ว คิดว่าสมควรจะรับภาระรับใช้สงฆ์จึง
เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลรับอาสาทำหน้าที่เป็นพระภิกษุเทศก์จัดพระไปในกิจนิมนต์ พระ
ทศพลทรงอนุโมทนาตำแหน่งนั้นแก่ท่าน และท่านได้ทำงานสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

๕. เอตทัคคะ

พระมหากษัตริย์นามเดิม บันถกะ ก่อนสำเร็จพระอรหัต ท่านได้อุปสมบทซึ่งเป็นฆราวาสที่ไม่มีรูปมี
แต่นาม คือสัญญาที่ละเอียดที่สุด ออกจากอุปสมบทนั้นแล้ว เจริญวิปัสสนามี
อุปสมบทเป็นอรหันต์ จนได้สำเร็จพระอรหัตผล ซึ่งเป็นวิธีที่ยาก เพราะฉะนั้นพระศาสดาจึงทรง
ยกย่องท่านว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ฉลาดในการพลิกปัญญา

๖. บุญญาธิการ

แม้พระมหากษัตริย์ก็ ได้สร้างสมบุญกุศลอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมานานแสนนาน ในกาลแห่งพระปฐมุตตศาสนา ได้เห็นพระพุทธเจ้าทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงสัญญา (จากอรุณมาทำให้สำเร็จวิบัติสัญญา) จึงปรารถนาตำแหน่งนั้น แล้วได้ทำกุศลอันอุตุนหนึ่ก่อกูลความปรารถนานั้นมากอีก ๑ แสนกัป ในที่สุดจึงได้บรรลุผลนั้นตามความปรารถนาในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้

๗. ธรรมวาจา

ผู้ที่พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แต่ปล่อยโอกาสนั้นให้ผ่านไป โดยไม่สนใจโอวาทของพระองค์ ผู้นั้นเป็นคนไม่มีบุญ เปรียบเหมือนคนทำร้ายสัตว์ที่เข้ามาหาตนถึงบนที่นอนแล้วขับไล่ไสส่งออกไป

๘. ปรีนิพพาน

มหากษัตริย์ เมื่อถึงอายุขัยก็ได้ปรีนิพพานจากโลกไป เป็นที่น่าสลดใจสำหรับบัณฑิตชน

๒๑. ประวัติพระจุฬามณี

๑. สถานะเดิม

พระจุฬามณี นามเดิมว่า มณี เพราะเกิดในระหว่างทางขณะที่มารดาเดินทางกลับไปยังบ้านเศรษฐีผู้เป็นบิดา และเพราะเป็นน้องชายของมหากษัตริย์ จึงมีชื่อว่า จุฬามณี

บิดาเป็นคนวรรณะศูทร

มารดาเป็นคนวรรณะแพศย์ หรือไวศย

เด็กชายจุฬามณี เพราะบิดาและมารดาต่างวรรณะกัน จึงอยู่ในฐานะเด็กกำพร้าตามคำสอนของพราหมณ์ แม้ช่วงเวลาหนึ่งจะได้รับความลำบาก เพราะบิดาและมารดายากจนมาก แต่ต่อมาอยู่กับเศรษฐีผู้เป็นตาและยาย ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

หลังจากที่พระมหากษัตริย์ในพระพุทธศาสนาและได้บรรลุพระอรหัตแล้ว
พิจารณาเห็นว่า ความสุขอันเกิดจากมรรคผลนิพพานนั้น เป็นความสุขชั้นสูงสุด
อยากให้องค์ชายได้รับความสุขเช่นนั้นบ้าง จึงไปขออนุญาตชนชั้นผู้เป็นดาพาท้องชาย
มาบวช ซึ่งชนชั้นผู้ยินยอมอนุญาต จุฬพนิกะจึงได้บวชในพระพุทธศาสนา

๓. การบรรลุธรรม

พระจุฬพนิกะนั้นครั้งบวชแล้ว พระมหากษัตริย์ผู้เป็นพี่ชาย ได้พยายามอบรม
สั่งสอน แต่ท่านมีปัญญาที่ขี้ขลาดให้ท่องคาถา ๔ บาท ใช้เวลา ๔ เดือนยังท่องไม่ได้ จึงถูกขับไล่
ออกจากวัด ท่านเสียใจยิ่งร้องไห้อยู่ที่ซุ้มประตู พระศาสดาทรงทราบเหตุการณ์นั้น จึงเสด็จมา
ปลอบเธอ แล้วได้ประทานผ้าขาวผืนหนึ่งให้แล้วตรัสสอนให้บริกรรมว่า ไรหรรณ ไรหรรณ (ผ้าเช็ด
ตุล) พร้อมกับให้เอามือลูบผ้านั้นไปมา ท่านได้ปฏิบัติตามนั้น ไม่นานนักผ้าขาวผืนนั้นก็ค่อย ๆ หมอง
ไปสุดท้ายก็ดำเหมือนกับผ้าเช็ดหม้อข้าว ท่านเกิดญาณว่า แม้ผ้าขาวบริสุทธิ์ที่อาศัยร่างกายของมนุษย์
ยังต้องกลายเป็นสีดำอย่างนี้ จิตของมนุษย์เดิมที่เป็นของบริสุทธิ์ อาศัยกิเลสจรมาก็ย่อมเกิดความ
เศร้าหมอง เหมือนกับผ้าผืนนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยงแท้ ท่านบริกรรมผ้านั้นไป
จนจิตสงบแล้วได้บรรลุญาณแต่นั้นเจริญวิปัสสนาต่อก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและ
อภิญญา

๔. งานประกาศพระศาสนา

พระจุฬพนิกะ หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้ในตำนานจะไม่ได้กล่าว
ว่า ท่านได้ช่วยพระศาสดาประกาศศาสนา จนได้ใครมาเป็นสังฆวิหริกและอันตวาสสิกข์ก็ตาม แต่
ปฏิปทาของท่านก็เป็นเรื่องที่น่าศึกษา สำหรับคนที่เกิดมาในภายหลัง ท่านมีปัญญาที่ถึงเพียงนั้น
แต่อาศัยพระศาสดาผู้ฉลาดในอุบาย และอาศัยท่านเป็นผู้มีความเพียร จิตใจแน่วแน่ ไม่ย่อ
ท้อถอย ก็กลับเป็นคนฉลาดสามารถบรรลุผลที่สูงที่สุดของชีวิตได้ เพราะฉะนั้นอย่าด่วนสรุปว่าใคร
โง่ แต่ควรคิดก่อนว่าผู้สอนฉลาดจริงหรือเปล่า

๕. เอตทัคคะ

พระจุฬพนิกะ เป็นผู้มั่งคั่งทางใจ สามารถเนรมิตกายที่สำเร็จด้วยใจได้และ
ฉลาดในการพลิกแพลงจิต (จากสมาธิให้เป็นวิปัสสนา) พระศาสดาจึงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศ
กว่าภิกษุทั้งหลายผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยฤทธิ์และผู้พลิกแพลงจิต

๖. บุญญาธิการ

แม้พระจุฬพนิกะนี้ก็ได้บำเพ็ญบารมีอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมาช้านาน
จนในกาลแห่งพระทุมุตตรพุทธเจ้า ได้เห็นพระพุทธรูปทรงตั้งพระสาวกรูปหนึ่งไว้ในเอตทัคคะว่า
เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยฤทธิ์และผู้ฉลาดในการพลิกแพลงจิต ได้ตั้ง

ความปรารถนาเพื่อจะเป็นเช่นนั้นบ้าง ได้ก่อสร้างบุญกุศล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้
ในสมัยแห่งพระโคตม จึงสร้างสมบุญกุศลอีกหลายพุทธันดร มาสมคำพยากรณ์ในสมัยแห่ง
พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายจริงทุกประการ

๗. ปรีติพพาน

พระจุฬินทรเถระนี้ก็เหมือนกับอสีติมหาสาวกทั่วไป เมื่อบรรลุพระอรหัตแล้วก็ได้ช่วย
พระศาสดาประกาศพระพุทธศาสนาตามความสามารถ สุดท้ายก็ได้ปรีติพพานดับสังขารและการ
เวียนว่ายอย่างสิ้นเชิง

๒๒. ประวัติ พระโสณกุฎิกัณณเถระ

๑. สถานะเดิม

พระโสณกุฎิกัณณเถระ นามเดิม โสณะ แต่เพราะเขาประดับเครื่องประดับหุ้มราคา
ถึงหนึ่งโกฏิ จึงมีคำต่อท้ายว่า กุฎิกัณณะ

มารดาเป็นอุบาสิกาชื่อ กาฬี เป็นพระโสตาบัน ผู้ถวายความอุปภัมภ์บำรุงพระมหากัจ
จายนเถระ

เกิดในตระกูลคหบดีในเมืองกุรุขระ แคว้นอวันตี เป็นคนวรรณะแพศย์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เพราะมารดาท่านเป็นผู้อุปัฏฐากพระมหากัจจายนเถระ เวลาที่พระเถระมาจำพรรษาที่
ภูเขาวัดตะ จึงได้นำเด็กชายโสณะไปวัดด้วย จึงทำให้มีความรู้จักและคุ้นเคย

กับพระเถระมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ต่อมาครั้นเจริญวัยมีศรัทธาใคร่จะบวชในพระพุทธศาสนาจึงขอ
บรรพชาอุปสมบทกับพระเถระ ๆ อธิบายให้ฟังว่า การบวชนั้นมีความทุกข์ยากลำบากอย่างไร แต่
เขาก็ยืนยันจะบวชให้ได้ พระเถระจึงบวชให้ได้แค่เป็นสามเณร เพราะในอวันตีชนบทหาพระคร
องค์สงฆ์ ๑๐ องค์ไม่ได้ ท่านบวชเป็นสามเณรอยู่ ๓ ปี จึงได้พระคร ๑๐ องค์ แล้วได้
อุปสมบทเป็นภิกษุ ครั้นบวชแล้ว ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนในสำนักพระอุปัชฌาย์พากเพียรบำเพ็ญ
ภาวนาใหม่ไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหัตผล

๓. งานประกาศพระศาสนา

ครั้งหนึ่ง โยมมารดาของท่านทราบว่าท่านแสดงธรรมให้พระพุทธเจ้าสดับได้ปลื้มปีติใจ
จึงนิมนต์ให้แสดงธรรมให้ฟังบ้าง ท่านก็ได้แสดงให้ฟังตามอาราธนา โยมมารดาเลื่อมใสตั้งใจฟัง

อย่างดี แต่ในขณะที่พระองค์อยู่นั้น พวกโจรเข้าไปปล้นทรัพย์ในบ้าน คนใช้มารายงาน ท่านก็ไม่มี ความเสียดาย บอกว่าโจรต้องการอะไร ก็ให้ขนเอาไปตามปรารถนาเถิด ส่วนเราจะฟังธรรมของ พระลูกชาย พวกท่านอย่าทำอันตรายต่อการฟังธรรมเลย

พวกโจรทราบความนั้นจากคนใช้ รู้สึกสลดใจที่เราได้ทำร้ายผู้มีคุณธรรมสูงส่งถึงเพียง นี้ เป็นความไม่ดีเลย จึงพากันไปยังวัด เมื่อการฟังธรรมสิ้นสุดลง ได้เข้าไปหาโยมมารดาของท่าน ขอขมาโทษแล้วขอบวชในสำนักของพระเถระ ๆ ก็บวชให้พวกเขาตามประสงค์

๔. เอตทัคคะ

พระโสณกุฎิกัณณะเถระนี้มีความสามารถในการแสดงธรรมแบบสรภัญญะ ด้วยเสียง อันไพเราะต่อพระพักตร์ของพระศาสดา ดังนั้น ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุ ทั้งหลายผู้แสดงธรรมด้วยถ้อยคำอันไพเราะ

๕. บุญญาธิการ

แม้พระโสณกุฎิกัณณะเถระนี้ ก็ได้บำเพ็ญบารมีอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมานาน แลนาน ในกาลแห่งพระปฐมุตตรศาสดาได้เห็นพระพุทธรูปองค์ทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในเอตทัคคะว่า เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้แสดงธรรมด้วยถ้อยคำอันไพเราะ จึงปรารถนาฐานันดรเช่นนั้นบ้าง แล้วได้ ก่อสร้างความดีที่สามารถสนับสนุนคำจูนความปรารถนานั้น อันพระปฐมุตตรศาสดาทรงพยากรณ์ ว่าจะสำเร็จสมดังใจสมัยแห่งพระพุทธรูปโคดม จึงสร้างสมบารมีอีกหลายพุทธันดร จนถึงชาติสุดท้าย มาได้สมปรารถนาในสมัยพระศาสดาของเราทั้งหลาย สมดังพุทธรูปพยากรณ์ทุกประการ

๖. ปรีนิพพาน

พระโสณกุฎิกัณณะเถระนี้ก็เหมือนกับพระอสีติมหาสาวกทั้งหลาย เมื่ออยู่จบพรหมจรรย์ แล้ว ก็ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระพุทธศาสนาจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตในที่สุดก็ปรีนิพพาน ดับเบญจขันธ์หยุดการหมุนเวียนแห่งกิเลสกรรมและวิบากอย่างสิ้นเชิง

๒๓. ประวัติ พระลูกกุณฏกภัททิยะ

๑. สถานะเดิม

พระลฤกษณ์ภักทียะ นามเดิม ภักทียะ แต่เพราะร่างกายของเขาเตี้ยและเล็กจึงเรียกว่า ลฤกษณ์ภักทียะ

เป็นคนวรรณะแพศย์ ชาวเมืองสาวัดถี

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันแสดงพระธรรมเทศนาโปรดมหาชน ลฤกษณ์ภักทียะเติบโตแล้วได้ไปยังวิหารฟังธรรมเทศนา เกิดศรัทธาเลื่อมใสใคร่จะบวชในพระพุทธศาสนา จึงทูลขอบวชกับพระศาสดา ซึ่งก็ทรงบวชให้ตามประสงค์

เมื่อท่านได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ได้เรียนกรรมฐาน พากเพียรภาวนาเจริญวิปัสสนา ในไม่ช้าก็บรรลุพระอรหัตผล

๓. เอตทัคคะ

พระลฤกษณ์ภักทียะนี้ เป็นผู้มีความรู้รอบคอบ เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีความรอบคอบ

๔. บุญญธิการ

แม้พระลฤกษณ์ภักทียะเถระนี้ ก็ได้บำเพ็ญบารมีที่เป็นอุปนิสัยแห่งมรรคผลนิพพานมาช้านาน ในพุทธอุปบาทกาลแห่งพระศาสดาทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ได้เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งในตำแหน่งผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีความรอบคอบ จึงเกิดกุศลจิตเห็นว่า โฉนหนอ ในอนาคตกาลเราพึงเป็นผู้มีความรอบคอบเหมือนภิกษุรูปนี้บ้าง ในศาสนาของพระพุทธเจ้าสักองค์หนึ่งแล้วได้ทำบุญต่าง ๆ มากมาย และได้ปลงวาจาตั้งความปรารถนาอย่างนั้น พระศาสดาทรงพยากรณ์ว่าจะสำเร็จในศาสนาของพระศาสดาพระนามว่าโคดม จึงได้สร้างความดีตลอดมาแล้วได้สมปรารถนาตามประสงค์ ดังคำของพุทธองค์ทุกประการ

๕. ธรรมวาตะ

คนบางพวกเขารื่นเริงกันด้วยเสียงตะโพน พิณ และบันเตาะวี ส่วนเรายินดีในพระพุทธศาสนา จึงรื่นรมย์อยู่ที่โคนต้นไม้

ถ้าพระพุทธองค์ จะทรงประทานพรแก่เรา และเราก็สามารถได้พรนั้นสมมโนรถ เราจะไม่เลือกเอาพรว่า ขอให้ชาวโลกทั้งหมดเจริญกายคตาสติกัน

๖. ปรีนิพพาน

พระลฤกษณ์ภักทียะ ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกตามสมควรแก่เวลา ก็ได้ปรีนิพพานหยุดการหมุนเวียนของวัฏฏะอย่างสิ้นเชิง

๒๔. ประวัติ พระสุภูติเถระ

๑. สถานะเดิม

พระสุภูติเถระ นามเดิม สุภูติ เพราะร่างกายของท่านมีความรุ่งเรือง (ผุดผ่อง) อย่างยิ่ง

บิดานามว่า สุมณเศรษฐี ชาวเมืองสาวัตถี
เกิดที่เมืองสาวัตถี เป็นคนวรรณะแพศย์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาทรงอาศัยเมืองราชคฤห์ เป็นสถานที่ทำการประกาศพระพุทธศาสนา อนาคตภิกษุสงฆ์จากพระนครสาวัตถี ได้มาเยี่ยมราชคฤห์เศรษฐีผู้เป็นสหายที่เมืองราชคฤห์ ได้ทราบข่าวการเสด็จอุบัติแห่งพระศาสดา จึงเข้าไปเฝ้าที่สี่วันแล้วได้ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผลพร้อมกับการเข้าเฝ้าเป็นครั้งแรก จึงได้กราบทูลอาราธนาพระศาสดาเพื่อเสด็จมายังสาวัตถี ได้สร้างพระเชตะวันมหาวิหารถวายเป็นที่ประทับ

ในวันฉลองมหาวิหาร สุภูติภิกษุมณีไปกับอนาคตภิกษุสงฆ์ฟังธรรมของพระศาสดา เกิดศรัทธาจึงทูลขอบวช พระศาสดาจึงบวชให้ตามประสงค์

เมื่อเขาได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัยจนเข้าใจแตกฉาน ต่อจากนั้นได้เรียนกรรมฐาน บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่า เจริญวิปัสสนากรรมฐานทำเมตตามหานิยมให้เป็นบาท แล้วได้บรรลุพระอรหัตตผลต่อกาลไม่นาน

๓. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระสุภูติเถระเมื่อสำเร็จพระอรหัตผลแล้ว ท่านมีปฏิปทาที่พิเศษกว่าผู้อื่น คือเมื่อแสดงธรรมก็จะไม่ออกไปนอกจากนิยาม (กำหนด) ที่พระศาสดาทรงแสดงไว้ ไม่พูดถึงคุณหรือโทษของใคร เวลาเที่ยวไปบิณฑบาต ก่อนจะรับอาหารบิณฑบาต ท่านจะเข้าเมตตามหานิยมก่อนออกจากถ้ำแล้วจึงรับอาหารบิณฑบาต ทำอย่างนี้ทุก ๆ เรือน ด้วยตั้งใจว่าทำอย่างนี้ผู้ถวายอาหารบิณฑบาตจะได้บุญมาก ประกอบร่างกายของท่านสง่างามและผิวพรรณผุดผ่อง จึงนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่บุคคลเป็นจำนวนมาก

๔. เอตทัคคะ

พระสุภูติเถระ อยู่อย่างไม่มีกิเลส แม้แต่การแสดงธรรมก็ไม่พูดถึงคุณหรือโทษของใคร จะเข้าเมตตามานอยู่ตลอดเวลา แม้จะไปเที่ยววิณฑชบาตดังกล่าวแล้ว เพราะอาศัยเหตุการณ์ทั้งสองนี้ พระชินสีห์จึงทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายอยู่อย่างไม่มีกิเลสและเป็นพระทักษิโณยบุคคล

๕. บุญญาธิการ

แม้พระสุภูติเถระนี้ ก็ได้บำเพ็ญบารมีอันเป็นอุปกัลป์แห่งพระนิพพานมาช้านานในพุทธูปบาทกาลแห่งพระปฐมุตตรศาสนา ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติสองอย่างคือ อรณวิหาร (รณ แปลว่า กิเลส) การอยู่อย่างไม่มีกิเลส และความเป็นพระทักษิโณยบุคคลจึงเกิดศรัทธาปรารถนาจะเป็นเช่นนั้นบ้าง จึงได้สร้างบุญกุศลถวายพระทศพลมากมายแล้วได้ตั้งความปรารถนา พระศาสดาทรงเห็นว่าสำเร็จแน่นอน จึงทรงพยากรณ์ว่า จะได้ในสมัยของพระพุทธโคดม ในที่สุดก็ได้สมปรารถนาทุกอย่างดังกล่าวมา

๖. ธรรมวาจา

ควรพูดแต่สิ่งที่ตนทำได้
ไม่ควรพูดสิ่งที่ตนทำไม่ได้
ผู้พูดสิ่งที่ตนทำไม่ได้
ย่อมถูกผู้รู้เขาดูหมิ่นเอา

๗. ปรินิพพาน

พระสุภูติเถระ ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระพุทธศาสนาตลอดอายุของท่าน สู้ด้ายได้ ดับขันธปรินิพพาน เหมือนไฟที่ดับโดยหาเชื้อไม่ได้

๒๕. ประวัติ พระกัชาเรวตเถระ

๑. สถานะเดิม

พระกัชาเรวตเถระ นามเดิม เรวตะ แต่เพราะท่านมีความสงสัยในสิ่งที่เบียดเบียน (สมควร) มากเป็นพิเศษจึงได้รับขนานนามว่า กัชาเรวตะ แปลว่า เรวตะผู้มีความสงสัย เป็นชาวสาวัตถี วรรณะแพศย์

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาได้ตรัสรู้และประกาศพระพุทธศาสนา ส่วนมากจะประทับอยู่ที่พระนครสาวัตถีเป็นเวลาถึง ๒๕ พรรษา ทรงแสดงธรรมโปรดมหาชน วันหนึ่งเรวตะได้ไปยังพระเชตวันพร้อมทั้งมหาชน ยืนอยู่ท้ายบริษัทฟังธรรมกถาของพระทศพล เกิดศรัทธาปรารถนาจะบวช เมื่อ

มหาชนกลับไปหมดแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระศาสดาทรงบวชให้ เขาตามปรารถนา

ครั้นได้บวชแล้ว ทูลขอให้พระศาสดาตรัสสอนกรรมฐาน ทำกรรมในฌาน ครั้นได้ ฌานแล้ว ทำฌานนั้นให้เป็นบาท เจริญวิปัสสนาพิจารณาฌานนั้น ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นความสุขอันเกิดจากฌานนั้น ไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหัตผล ซึ่งเป็นผลอัน สูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓. เอตทัคคะ

เพราะพระกัฆาเรตเถระ เป็นผู้ชำนาญในการเข้าฌาน พระศาสดาจึงทรงถือเอาคุณ ข้อนี้ตั้งท่านไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ยินดีในการเข้าฌาน

๔. บุญญธิดา

แม้พระกัฆาเรตเถระนี้ ก็ได้สร้างคุณที่เป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมานาน ใน พุทธกาลแห่งพระปฐมุตตรศาสนา ได้เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่า ภิกษุทั้งหลายผู้ยินดีในการเข้าฌาน จึงได้บำเพ็ญกุศลเป็นการใหญ่แล้วตั้งความปรารถนาโดยมีพระ ศาสดาเป็นพยานว่า ที่ทำบุญนี้ข้าพระองค์มิได้ประสงค์สมบัติอื่น หวังจะได้ตำแหน่งแห่งภิกษุผู้ ยินดีในการเข้าฌาน ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในภายหน้า พระศาสดาทรงเห็น ความสำเร็จของเขา จึงได้พยากรณ์ว่าจะสำเร็จในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม และเขาก็ ได้สมปรารถนาตามพระพุทธรจากทุกประการ

๕. ปรีนิพพาน

พระกัฆาเรตเถระ ถึงแม้จะเชี่ยวชาญเรื่องเข้าฌาน ก็ยังมีจุมจุมไม่พ้น สุดท้ายก็ได้ ปรีนิพพานเหลือเพียงชื่อไว้ในตำนานให้ได้ศึกษากันสืบต่อมา

๒๖. ประวัติ พระโกณฑธานเถระ

๑. สถานะเดิม

พระโกณฑธานเถระ นามเดิม ธานะ ต่อมา มีภาพลวงตาเป็นสตรีติดตามท่านเพราะ ผลบาปในชาติก่อน ภิกษุและสามเณรทั้งหลายเห็นภาพนั้นเป็นประจำจึงตั้งชื่อ

ท่านเพิ่มว่า กุณฑธานะ (ธานะชู้)

เป็นคนวรรณะพราหมณ์ ชาวเมืองสาวัตถี

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

ครั้นอายุย่างเข้าปัจฉิมวัย เขาไปฟังธรรมของพระศาสดาเป็นประจำ เกิดศรัทธาอยาก บวชในพระพุทธศาสนา จึงทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ ซึ่งก็ทรงประทานให้ตาม

ปรารถนา ตั้งแต่วันที่ท่านบวชแล้ว เพราะบาปกรรมในชาติก่อนของท่าน เวลาท่านอยู่ที่วัดก็ดี เข้าบ้านเช่นไปบิดนทาตก็ดี จะมีคนเห็นภาพสตรีคนหนึ่งตามหลังท่านไปเสมอ แต่ตัวท่านเองไม่ทราบและไม่เคยเห็นสตรีนั้นเลย เวลาคนเฝ้าบตบางคนก็บอกว่า ส่วนนี้ของท่าน ส่วนนี้สำหรับหญิงสหาย

พระภิกษุและสามเณรก็เห็นภาพนั้นเป็นประจำ วันหนึ่งพากันไปล้อมกุฏิของท่าน พุดเยาะเย้ยว่า พระธนะเป็นคนชั่ว ท่านอดกลั้นไว้ไม่อยู่จึงได้ตอบโต้ไปว่า พวกท่านก็เป็นคนชั่ว ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นจึงไปฟ้องพระพุทธเจ้า ๆ ตรัสเรียกท่านไปพบแล้วแสดงธรรมว่า เธออย่ากล่าวคำหยาบต่อใคร ๆ เพราะผู้ที่ถูกเธอตำ ย่อมตำตอบเธอบ้าง จะกลายเป็นการแข่งขันไป (สุดท้าย) ก็มีการทำร้ายกัน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ท่านลำบากใจ และลำบากเรื่องอาหารบิดนทาตมาก ต่อมา มีการพิสูจน์ความจริง โดยมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นประธาน ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องไม่จริง เป็นเรื่องเวรกรรมของท่าน ๆ จึงได้รับความอุปถัมภ์จากพระราชา เมื่อท่านได้รับความอุปถัมภ์จากพระราชา ได้ อาหารเป็นที่สัปปายะ พากเพียรภาวนาเจริญวิปัสสนาไม่ช้าก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมกบอภิญญา ๖

๓. เอตทัคคะ

พระโกลนทธานเถระเป็นผู้มีบุญในเรื่องของการจับสลากเพื่อไปในกิจนิมนต์ ท่านจะเป็นผู้ได้จับสลากก่อนเสมอ พระศาสดาจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้จับสลากก่อน

๔. ธรรมวาตะ

ผู้เห็นภัย

ตัดบ่วงผูกเข้าเท้า ๕ อย่าง (สังโยชน์เบื้องต้น ๕)

แก้บ่วงผูกคอ ๕ อย่าง (สังโยชน์เบื้องสูง ๕)

เจริญธรรม ๕ อย่าง (สัทธา วิริยะ สติ สมာธิ ปัญญา)

พันกิเลสเครื่องข้อง ๕ อย่าง (ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ)

ท่านเรียกว่า ผู้ข้ามพันห่วงกิเลส

๕. ปรีนิพพาน

พระโกลนทธานเถระ ได้บรรลุผลสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดำรงชีวิตต่อมาจนถึงอายุชั้ย แล้วดับขันธปรีนิพพาน เหมือนกับไฟที่หมดเชื้อแล้วดับไป

๒๗. ประวัติ พระวังคีส์เถระ

๑. สถานะเดิม

พระวังคีส์เถระ นามเดิม วังคีสะ เพราะเกิดในวังคชนบท และเพราะ
เป็นใหญ่ในถ้อยคำ

บิดาเป็นพราหมณ์ ไม่ปรากฏนาม

มารดาเป็นปริพาชิกา ไม่ปรากฏนาม ทั้ง ๒ เป็นคนวรรณะพราหมณ์

เกิดที่วังคชนบท เมืองสาวัตถี

๒. ชีวิตก่อนบวช

วังคีส์มานพครั้นเจริญวัยสมควรจะได้รับการศึกษาเล่าเรียน จึงเรียนลัทธิพราหมณ์
จบไตรเพท เขาเป็นที่รักของอาจารย์ จึงได้เรียนมนต์พิเศษโดยใช้เล็บติดกะโหลกศีรษะของผู้ตาย
ภายในเวลา ๓ ปี แล้วสามารถรู้ได้ว่า ไปเกิดที่ไหน พราหมณ์ทั้งหลายเห็นอุปายจะหาทรัพย์ได้
จึงพาเขาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ติดกะโหลกศีรษะของผู้ที่ตายแล้วให้กะโหลกนั้นบอกแก่ญาติของตนว่า
ไปเกิดที่ไหน พวกเขาได้ลามาเป็นอันมาก

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

วันหนึ่งเขาได้สดับพระคุณของพระพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใสอยากจะไปเฝ้า
พราหมณ์ทั้งหลายคัดค้านเขา กลัวจะเปลี่ยนใจไปนับถือพระศาสดา แต่เขาไม่เชื่อพราหมณ์
เหล่านั้น ไปเฝ้าพระศาสดาที่พระเชตวัน ทรงทำปฏิสันถารอย่างดี ตรัสถามถึงความสามารถของ
เขา ครั้นทรงทราบแล้ว จึงทรงนำเอากะโหลกศีรษะคนตายมา ๔ กะโหลก ในวังคีส์ดีดดู เขา
ดีดกะโหลกที่ ๑ บอกว่าไปเกิดในนรก ที่ ๒ บอกว่าไปเกิดเป็นมนุษย์ ที่ ๓ บอกว่าไปเกิด
เป็นเทวดา ทรงประทานสาธุการแก่เขา พอดีดกะโหลกที่ ๔ ซึ่งเป็นของพระอรหันต์ เขาไม่ทราบ
ว่าไปเกิดที่ไหน นั่งเหงื่อไหล พระศาสดาตรัสถามว่า เธอลำบากใจหรือวังคีสะ เธอยอมรับว่า
พระพุทธเจ้าข้า แล้วทูลถามว่าพระองค์ทราบมนต์นี้หรือ ตรัสว่าทราบ เขาจึงขอเรียน แต่ทรง
ปฏิเสธว่าสอนให้ไม่ได้ จะสอนได้เฉพาะแก่คนที่มีเพศเหมือนเราเท่านั้น เขาจึงทูลขอบวชกับพระ
ศาสดา ตรัสให้พระนิโครธกับปเถระเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้

๔. การบรรลุลุทธิธรรม

วังคีสะ ครั้นบวชแล้ว ทรงบอกกรรมฐานคือ อากาโร ๓๒ และวิปัสสนากรรมฐานแล้ว
เมื่อท่านกำลังสาธยายอากาโร ๓๒ และเจริญวิปัสสนากรรมฐานอยู่ พวกพราหมณ์เข้าไปถามว่า
เรียนมนต์ของพระโคตมจบหรือยัง ท่านตอบว่าจบแล้ว พวกพราหมณ์พูดว่า ถ้าอย่างนั้นก็ไปได้

แล้ว ท่านตอบว่า อาตมาไม่ไปแล้ว พวกพราหมณ์ไม่สามารถจะอย่างไรได้จึงไปตามกรรมของตน พระวงศ์สะเจริญวิปัสสนาไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหัตผล จบกิจบรรพชิตของตน

๕. เอตทัคคะ

พระวงศ์สเถระ เป็นผู้ที่มีปฏิภาณสามารถกล่าวเป็นคำประพันธ์ (ฉันท์) สรรเสริญคุณพระศาสดา เวลาท่านเข้าไปเฝ้าได้ทุกครั้งที่ พระศาสดาจึงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปฏิภาณ

๖. ปรีนิพพาน

พระวงศ์สเถระ ครั้นถึงที่สุดประโยชน์ส่วนตนคือบรรลุพระอรหัตผลแล้ว ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระพุทธานุศาสนาลดเวลาอายุของท่าน แล้วได้ดับขันธปรินิพพานไปตามสังขารของชีวิต

๒๘. ประวัติ พระปิลินทวัจฉเถระ

๑. สถานะเดิม

พระปิลินทวัจฉเถระ นามเดิม ปิลินทะ วัจฉะเป็นชื่อของโคตรต่อมาได้ชื่อว่า ปิลินทวัจฉะ โดยนำเอาชื่อโคตรไปรวมด้วย

บิดาและมารดาเป็นพราหมณ์ไม่ปรากฏนาม เป็นชาวเมืองสาวัตถี

๒. ชีวิตก่อนบวช

ก่อนที่จะมาบวชในพระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้ที่มักไปด้วยความสังเวช (ความสลดใจ) ที่ประกอบกับโศกตปฺปะ) จึงบวชเป็นปริพาชก สำเร็จวิชา ชื่อว่า จูฬคันธาระ เหาะเหินเดินอากาศได้และรู้ใจของผู้อื่น มีลาภและยศมาก อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์

๓. มูลเหตุของการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดาของเราทั้งหลายได้ตรัสรู้แล้ว เสด็จไปประทับในเมืองราชคฤห์อำนาภแห่งวิชาของเขาก็เสื่อมไป ลาภยศของเขาก็หมดไปด้วย เขาคิดว่าพระสมณโคดมต้องรู้คันธารวิชาอย่างแน่นอน จึงไปยังสำนักของพระศาสดาขอเรียนวิชา พระศาสดาตรัสว่า ท่านต้องบวชในสำนักของเราจึงจะเรียนได้ เขาก็ยอมบวชตามพระพุทธดำรัส

๔. การบรรลุธรรม

เมื่อท่านบวชแล้ว พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่เขาและได้ประทานกรรมฐานอันสมควรแก่จริยา เพราะท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยที่สมบูรณ์ เริ่มตั้งความเพียรในกรรมฐานไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัตผล

๕. งานประกาศพระพุทธศาสนา

เพราะผู้ที่ตั้งอยู่ในโอวาทของท่านสมัยเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ไปเกิดเป็นเวทนามากมาย เวทนามเหล่านั้นอาศัยความกตัญญู มีความนับถือท่านมาก เข้าไปหา ท่าน ทั้งเข้าเฝ้าแต่ท่านมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับภิกษุและชาวบ้าน เพราะท่านชอบใช้วาจาไม่ไพเราะ ต่อมาพระศาสดาทรงแก้ไขให้ทุกคนเข้าใจ ก็ไม่มีใครถือสา กลับศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น ท่านเป็นพระที่มีวาจาดีเลิศดีแท้ เล่ากันว่า ชายคนหนึ่งถือถาดดีปัสสีมา ท่านถามว่าถาดอะไรไฉ่ถ้อย ชายคนนั้นโกรธคิดว่าพระอะไรพูดคำหยาบ จึงตอบไปว่า ถาดขี้หนู พอผ่านท่านไปดีปัสสีเป็นขี้หนูจริง ๆ ต่อมามีคนแนะนำเขาว่าให้เดินสวนทางกับท่านใหม่ ถ้าท่านถามอย่างนั้น จงตอบท่านว่าดีปัสสี ก็จะกลายเป็นดีปัสสีดั้งเดิม เขาได้ทำตามคำแนะนำปรากฏว่ามูลหนูกลับเป็นดีปัสสีดั้งเดิม

๖. เอตทัคคะ

ก็เพราะเวทนามผู้ตั้งอยู่ในโอวาทของท่านในชาติก่อน แล้วเกิดในสวรรค์เป็นอันมาก เวทนามเหล่านั้นมีความกตัญญูมีความเคารพนับถือบูชา จึงมาหาท่านทั้งเข้าเฝ้า เพราะฉะนั้นพระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในฐานะที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่รักที่ชอบใจของเวทนามทั้งหลาย

๗. ปรีณิพพาน

พระพระปิลินทวัจฉเถระ ครั้นดำรงเบญจขันธ์พอสมควรแก่กาล ก็ได้ปรีณิพพานดับไปโดยไม่มีอาลัย

๒๙. ประวัติ พระกุมารกัสสปเถระ

๑. สถานะเดิม

พระกุมารกัสสปเถระ นามเดิม กัสสปะ เป็นนามที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงตั้งให้ ต่อมาท่านบวชในพระพุทธศาสนา เวลาพระศาสดาตรัสเรียกภิกษุชื่อกัสสปะ จะถูกทูลถามว่ากัสสปะไหน จึงตรัสว่า กุมารกัสสปะ เพราะท่านบวชมาตั้งแต่ยังเด็ก ๆ

บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ เป็นชาวเมืองสาวัตถี มารดาของท่านศรัทธาจะบวชตั้งแต่วัยยังไม่ได้แต่งงาน แต่บิดาและมารดาไม่อนุญาต หลังจากแต่งงานแล้วขออนุญาตสามี ในที่สุดสามีอนุญาตให้บวช เธอจึงเป็นภิกษุณีโดยไม่รู้ตัวว่าตั้งครมร์ ครั้นอยู่มาครมร์ได้ใหญ่ขึ้น ภิกษุณี

ทั้งหลายรังเกียจเธอ จึงนำไปให้พระเทวทัตตัดสิน พระเทวทัตตัดสินว่า เธอคือขาด แม้เธอจะ
ชี้แจงเหตุผลอย่างไรก็ไม่ยอมรับฟัง ภิกษุทั้งหลายจึงพาไปเฝ้าพระศาสดา ๆ ทรงมอบหมายให้
พระอุบาลีเถระตัดสิน พระอุบาลีเชิญตระกูลใหญ่ ๆ ชาวสาวัดดีและนางวิสาขามาพิสูจน์ได้ว่า นาง
ตั้งกรรมมาก่อนบวช คือของนางบริสุทธิ์

๒. ชีวิตก่อนบวช

นางภิกษุณีนั้นคลอดบุตรชาย หน้าตาน่ารัก ผิวพรรณดุจดวงคำ พระเจ้าปเสนทิ
โกศลทรงให้เลี้ยงดูไว้ และทรงตั้งชื่อให้ว่า กัสสปะ อีกอย่างหนึ่ง คนทั้งหลายรู้จักท่านในนามว่า
กุมารกัสสปะ เพราะเป็นเด็กที่พระราชาทรงชุบเลี้ยงอย่างราชกุมาร

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อเขาเจริญวัยแล้ว พระราชาทรงประดับประดาเขาอย่างสมเกียรติ แล้วนำไปบวชยัง
สำนักของพระศาสดา ตั้งแต่ท่านบวชแล้ว ก็ได้เจริญวิปัสสนาและเรียนพุทธพจน์ แต่ไม่ได้บรรลุ
มรรคผลแต่อย่างใด

๔. การบรรลุธรรม

ครั้งนั้น สหายของท่านเกิดเป็นพรหมในชั้นสุทธาวาส เห็นท่านลำบากในการเจริญ
วิปัสสนา จึงผูกปัญหา ๑๕ ข้อ แล้วบอกว่า นอกจากพระศาสดา ไม่มีใครสามารถแก้ปัญหานี้
ได้ รุ่งขึ้นท่านเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามปัญหาเหล่านั้น พระศาสดาทรงแก้ให้ท่านจนถึงพระ
อรหัต พระเถระเรียนตามที่พระศาสดาตรัส เข้าไปยังป่าอัมพวันเจริญวิปัสสนาไม่นานก็ได้บรรลุ
พระอรหัต

๕. งานประกาศพระศาสนา

พระกุมารกัสสปะเถระ กล่าวธรรมกถาได้อย่างวิจิตร สมบูรณ์ด้วยอุปมาและเหตุผล
เช่น การโต้ตอบกับพระเจ้าปายาสีผู้ไม่เชื่อว่าโลกอื่นมีจริง เป็นต้น

พระเจ้าปายาสีเห็นว่านรกไม่มี เพราะไม่เคยเห็นญาติคนไหนตกนรกแล้วมาบอก พระ
เถระอุปมาว่า เหมือนคนทำความผิดร้ายแรง ถูกตัดสินจำคุกจะออกมานอกคุกได้อย่างไร

พระเจ้าปายาสีเห็นว่าสวรรค์ไม่มี เพราะไม่มีญาติที่ขึ้นสวรรค์กลับมาบอกพระ เถระ
อุปมาว่า เหมือนคนพลัดตกลงไปในหลุมคูถ ครั้นขึ้นมาได้ ชำระร่างกายสะอาดแล้วคงไม่มีใคร
อยากลงไปนอนในหลุมคูถอีก

พระเจ้าปายาสีตรัสว่า เคยฆ่าคนโดยเอาใส่ในหม้อ แล้วปิดฝาจนสนิทหมดทั้งเป็น ให้
คนช่วยดูรอบ ๆ หม้อ ก็ไม่เห็นชีวะของผู้นั้นออกมา พระเถระอุปมาว่า เหมือนพระองค์เคย
บรรทมหลับท่ามกลางผู้อารักขาและนางสนม แล้วทรงสุบินว่าเสด็จประพาสสถานที่ต่าง ๆ แต่ก็ไม่
เคยมีใครเห็นชีวะของพระองค์ที่ออกไป

พระเจ้าปายาสัตริย์ว่า เคยฆ่าคนโดยไม่ทำลายอินทรีย์ทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ครั้นแล้ว ทรงตรวจดู ไม่พบว่าทั้ง ๖ นั้นรู้สึกอะไรเลย พระเถระอุปมาว่า เหมือนคนเป่าสังข์ คนโง่ได้ยินเสียงสังข์ จึงมาขอดูเสียงของสังข์ ค้นหาอย่างไรไม่พบเสียงในตัวสังข์ จึงบอกว่าสังข์ไม่มีเสียง

ยังมีเรื่องอีกมากมายที่แสดงถึงความฉลาดสามารถของพระกুমารกัสปะเถระใน การอธิบายหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ท่านสามารถโต้ตอบกับผู้ที่มาโต้แย้งคัดค้านคำสอนได้ อย่างดี จึงนับว่าเป็นกำลังที่สำคัญรูปหนึ่งในการประกาศพระพุทธศาสนา

๖. เอตทัคคะ

เพราะพระกুমารกัสปะเถระ กล่าวธรรมกถาได้อย่างวิจิตรสมบูรณ์ด้วยการอุปมาและ เหตุผล พระทศพลจึงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ใช้ถ้อยคำอันวิจิตร (กล่าว ถ้อยคำไพเราะ)

๗. ปรีนิพพาน

พระกুমารกัสปะเถระ ครั้นอยู่จบพรหมจรรย์ของท่านแล้ว ก็ได้ช่วยพระศาสดา ประกาศพระศาสนา อยู่มาตามสมควรแก่เวลาของท่าน แล้วได้ปรีนิพพานจากโลกไป

๓๐. ประวัติ พระมหาโกฏิฐิตเถระ

๑. สถานะเดิม

พระมหาโกฏิฐิตเถระ นามเดิม โกฏิฐิตะ มีความหมายว่า ทำให้คนหนีหน้าเพราะเขา เป็นผู้ฉลาดในศาสตร์ต่าง ๆ จึงเที่ยวทิ่มแทงคนอื่นด้วยหอกคือปากของตน

บิดาชื่อ อัศสลายนพราหมณ์

มารดาชื่อ จันทวดีพราหมณี ทั้งคู่เป็นชาวเมืองสาวัตถี

๒. ชีวิตก่อนบวช

เขาเจริญวัยแล้วได้เล่าเรียนไตรเพทจนถึงความสำเร็จในศิลปะของพราหมณ์ เป็นผู้ฉลาดในทางเวทศาสตร์ ตักกศาสตร์ นิษัณฑศาสตร์ เกฏศาสตร์ ในประเภทแห่งอักษรสมัยของตน และในการพยากรณ์ทั้งหมด เขาชอบพูดห้กำลังใจคนอื่น ใครพบเขาจึงพากันหลบหน้า ไม่อยากสนทนาด้วย

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

โกฏิฐิตมานพ เข้าไปเฝ้าและฟังธรรมจากพระศาสดา แล้วเกิดศรัทธาปรารถนาจะบวช จึงทูลขอบวชกับพระองค์ ๆ ทรงบวชให้เขาตามประสงค์ ตั้งแต่เขาบวชแล้ว ก็พากันเพียรศึกษาพระธรรมวินัย และตั้งใจบำเพ็ญวิปัสสนา ไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ผลพร้อมกับปฏิสัมภิทา ๔ มีความเชี่ยวชาญในปฏิสัมภิทาญาณ กล่าวหาญ แม้จะเข้าไปหาพระมหาเถระหรือแม้แต่พระศาสดาก็จะถามปัญหาในปฏิสัมภิทา ๔ จึงมีนามเพิ่มอีกว่า มหาโกฏิฐิตะ

๔. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระมหาโกฏิฐิตเถระ เป็นพระเถระรูปหนึ่งที่ได้แสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไว้มาก เช่น ในมหาเวทลลสูตร ท่านได้ชักถามพระสารีบุตรเถระเพื่อเป็นการวางหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะนำมาเฉพาะบางเรื่อง ดังนี้

ผู้มีปัญญาทราวม คือ ผู้ไม่รู้ร้อยสี่ ๔ ตามเป็นจริง

ผู้มีปัญญา คือ ผู้รู้ร้อยสี่ ๔ ตามเป็นจริง

วิญญาณ คือ ธรรมชาติที่รู้จริง ได้แก่รู้แจ้ง สุข ทุกข์ และ ไม่ทุกข์ไม่สุข

ปัจจัยในการเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิผู้มี ๒ อย่าง คือ การประกาศของผู้อื่น (ปรโตโฆสะ)

๑. การทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ๑

การเกิดในภพใหม่มิได้ เพราะความยินดีในภพนั้น ๆ ของสัตว์ผู้มีวิชชาเป็นนิวรรณ์ (เครื่องกัน) มีต้นเหตุเป็นสังโยชน์ (เครื่องผูกมัด) การไม่เกิดในภพใหม่มิได้ เพราะเกิดวิชชาและเพราะดับต้นเหตุ

คนตายกับผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธต่างกัน คือ คนตายสิ่งปรุงแต่งกาย วาจา จิตดับอายุสิ้น ใ่อุ่นดับ และอินทรีย์แตก ผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธ สิ่งปรุงแต่งกาย วาจา จิตดับ แต่อายุยังไม่สิ้น ใ่อุ่นยังไม่ดับ อินทรีย์พองใส

๕. เอตทัคคะ

เพราะอาศัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ระหว่างท่านกับพระสารีบุตรเถระ ในมหาเวทลลสูตรนี้ พระศาสดาจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บรรลุปฏิสัมภิทา

๖. ปรีนิพพาน

พระมหาโกฏิฐิตเถระได้ทำหน้าที่ของท่านและหน้าที่ต่อพระศาสนาในฐานะที่เป็น
พระสงฆ์แล้ว ได้ดำรงอยู่ตามสมควรแก่เวลา สุดท้ายก็ได้ปรินิพพานดับไป

๓๑. ประวัติพระโสภิตเถระ

๑. สถานะเดิม

พระโสภิตเถระ นามเดิม โสภิตมาณพ

บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม เป็นพราหมณ์ชาวเมืองสาวัตถี

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

โสภิตมาณพ วันหนึ่งได้ไปเฝ้าพระศาสดา พังกรรมเทศนาแล้ว เกิด
ศรัทธาปรารถนาจะบวช จึงได้ทูลขอบวชกับพระพุทธองค์ ๆ ได้ทรงบวชให้เขาตามประสงค์ ครั้น
บวชแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัย เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่นานก็ได้บรรลุอุภยญาณ ๖
เป็นพระชีวกาสถอยู่จบพรหมจรรย์เป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ การระลึกชาติใน
อดีต

๓. เหตุที่คณะ

เพราะพระโสภิตเถระมีความชำนาญเป็นพิเศษในบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณใน
การระลึกชาติในอดีต พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ระลึก
บุพเพสันนิวาส

๔. ปรินิพพาน

พระโสภิตเถระ ได้บรรลุประโยชน์สูงสุดส่วนตน คือ พระอรหัตผลแล้วได้ทำหน้าที่
ของพระสงฆ์ผู้ดำรงพระพุทธศาสนา ตามสมควรแก่เวลาของท่าน จึงได้ปรินิพพานจากโลกไปโดย
หาความอาลัยไม่ได้

๓๒. ประวัติ พระนันทเถระ

๑. สถานะเดิม

พระนันทเถระ นามเดิม นันทกะ

บิดาและมารดา ไม่ปรากฏนาม เป็นพราหมณ์ ชาวเมืองสาวัตถี

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

นั้นทกมาณพ ได้ยนิทติศัพท์ของพระศาสดาว่า เป็นพระอรหันต์รัสู้ชอบได้ด้วย พระองค์เอง ทรงแสดงธรรมไพเราะ ชี้แจงประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้าได้อย่างแจ่มแจ้ง วันหนึ่ง เมื่อมีโอกาศจึงไปเฝ้าพระศาสดา ได้ฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาปรารถนาจะบวช จึงทูลขอบวชกับพระพุทธรองค์ ๆ ได้ทรงบวชให้เขาตามความประสงค์ ครั้นบวชแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและพากเพียรปฏิบัติในวิปัสสนากรรมฐาน ไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผล เป็นผู้ชำนาญในญาณระลึกภูพเพนิवास

๓. งานประกาศพระศาสนา

ในตำนานไม่ได้บอกว่าท่านได้ไครมาเป็นสัทวิฑริกและอันเตวาลิกบ้าง บอกว่าท่านเป็นผู้ฉลาดในการสอนนางภิกษุณี มีเรื่องเล่าว่า นางมหาปชาบดีโคตมีได้พาภิกษุณี ๕๐๐ รูป มาฟังธรรม พระศาสดาจึงมอบให้ภิกษุเปลี่ยนกันแสดงธรรมแก่ภิกษุณี ภิกษุรูปอื่นแสดงธรรม ภิกษุณีทั้งหลายก็ไม่ได้บรรลุอะไร เมื่อถึงวาระของพระนันทกะแสดงธรรมภิกษุณีเหล่านั้นจึงได้บรรลุอรหันต์ผล

๔. เอตทัคคะ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยเหตุที่ท่านสามารถแสดงธรรมให้แก่ภิกษุณีทั้งหลายได้ บรรลุอรหันต์ผลนี้เอง จึงได้ทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ให้อิโฆวาทแก่นางภิกษุณี

๕. ธรรมวาตะ

ม้าอาชาไนยชั้นดีพลาดล้มลงไป ยังกลับลุกขึ้นยืนใหม่ได้ ครั้นได้ความสลัดใจไม่ย่อท้อ ย่อมแบกภาระได้หนักยิ่งขึ้นอีก ฉนั้นใด ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นบุรุษชาติอาชาไนย ฉนั้นนั่น เหมือนกัน

๖. ปรีนิพพาน

พระนันทกเถระ ได้บรรลุพระอรหันต์ผลอันเป็นประโยชน์สูงสุดของตน แล้วได้ทำหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้ดำรงพระพุทศศาสนา อยู่มาตามสมควรแก่เวลาของท่าน สุดท้ายได้ปรีนิพพานจากไป

๓๓. ประวัตติ พระมหากัปปินเถระ

๑. สถานะเดิม

พระมหากัปปินเถระ นามเดิม กัปปินะ ต่อมาได้ครองราชย์จึงมีนามว่า มหากัปปินะ เป็นนารณะกษัตริย์

พระบิดาพระมารดา ไม่ปรากฏพระนาม เป็นเจ้าเมืองกุกกุกวดีในปัจฉิมชนบท

๒. ชีวิตก่อนบวช

เมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว ก็ได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อสันตติวงศ์ ทรงพระนามว่า พระเจ้ามหากัปปินะ ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงอินชาเทวี พระราชธิดาของพระเจ้าสาละ แห่ง แคว้นมัททะ ทั้ง ๒ พระองค์ทรงสนพระทัยเรื่องศาสนา คอยสดับรับฟังข่าวการปฏิบัติของ พระพุทธเจ้าตลอดเวลา

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

วันหนึ่ง ทรงทราบข่าวจากพ่อค้าชาวเมืองสาวัตถีว่า พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์อุบัติขึ้นแล้วในโลก ทรงดีพระทัยอย่างยิ่ง พร้อมกับบริวารจำนวนหนึ่ง ได้เสด็จ มุ่งหน้าไปยังเมืองสาวัตถี

พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวการเสด็จมาของพระเจ้ามหากัปปินะ จึงเสด็จไปรับที่ฝั่งแม่น้ำ จันทกาคา ประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นพทุตตนิโครธ ท้าวเธอพร้อมด้วยบริวารได้เสด็จเข้าไปเฝ้า ณ ที่นั้น ทรงแสดงอนุပ္พพิกขาและอริยสัจ ๔ ครั้นจบพระธรรมเทศนาพระราชาร่วมด้วยบริวารได้ บรรลุพระอรหัตผลแล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบท ทรงให้พวกเขาอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

๔. งานประกาศพระศาสนา

เมื่อบวชในพระพุทธศาสนา และแม่จะสำเร็จพระอรหัตแล้ว ท่านก็ไม่สอนใคร มีความขวนขวายน้อย ต่อมาพระศาสดาทรงทราบ จึงรับสั่งให้ท่านสอนผู้อื่นบ้าง ท่านทูลรับด้วย เศียรเกล้า ได้แสดงธรรมแก่อันตเวทลิกของท่านประมาณพันรูปให้บรรลุอรหัตผล

๕. เอตทัคคะ

พระศาสดาทรงอาศัยเหตุที่ท่านแสดงธรรมแก่อันตเวทลิกนั้น จึงตั้งท่านไว้ในตำแหน่ง อันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ให้โอวาทแก่ภิกษุ

๖. ธรรมวาตะ

มีปัญญา แม้มไม่มีทรัพย์ ยังพออยู่ได้ ขาดปัญญา แม้มมีทรัพย์ ก็อยู่ไม่ได้ ปัญญา เป็นตัวชี้ขาดศาสตร์ที่เรียนมา ปัญญาทำให้เจริญไปด้วยเกียรติ และความสรรเสริญผู้มีปัญญาย่อม ได้รับความสุข แม้ในสิ่งที่คนอื่นเขาทุกข์กัน

๗. ปรีนิพพาน

พระมหากัปปินเถระ ทำหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้ดำรงพระพุทธศาสนา ตามสมควรแก่เวลาของท่าน แล้วได้ปรีนิพพานจากไป

๓๔. ประวัติ พระศาสดาเถระ

๑. สถานะเดิม

พระศาสดาเถระ นามเดิม สาคตะ

บิดาและมารดา เป็นพราหมณ์ ชาวเมืองสาวัตถีทั้ง ๒ ไม่ปรากฏนาม

๒. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

สาคตมาณพเป็นผู้สนใจใคร่ศึกษา ได้รับทราบข่าวพระศาสดาว่า เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงแสดงธรรมไพเราะ ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์โลกนี้และประโยชน์โลกหน้าได้แจ่มแจ้ง วันหนึ่ง มีโอกาสจึงเข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาเกิดศรัทธา จึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท ครั้นบวชแล้ว เจริญงานได้สมบัติ ๘ มีความชำนาญในฉนสมาบัติ

๓. การบรรลุธรรม

พระศาสดาเถระได้ปราบอัมพติตถนาคราช จนสิ้นฤทธิ์เดช ด้วยเตโชธาตุสมาบัติของท่าน ชาวบ้านที่เคยได้รับความทุกข์จากนาคราชนั้น ดีใจ เลื่อมใสท่าน ทุกบ้านได้จัดสุราถวาย เวลาท่านไปบิณฑบาต ท่านจิบสุราบ้านละน้อย เพื่อฉลองศรัทธา ครั้นหลายบ้านเข้าจึงเกิดเมาสุรา ไปล้มหมอนนอนเสื่อที่กองขยะ พระศาสดาทรงทราบจึงทรงให้พระมาประคองเอาไป ทรงติเตียนและชี้โทษของสุรา หลังจากนั้นท่านเกิดความสลัดใจ ปฏิบัติสมณธรรม ไม่นานนักก็ได้บรรลุอรหัตผล

๔. งานประกาศพระศาสนา

เพราะท่านเป็นผู้ชำนาญเตโชธาตุสมาบัติ สามารถแสดงฤทธิ์เกี่ยวกับไฟได้หลายอย่าง เช่นทำให้เกิดแสงสว่างในที่มืด และทำให้เกิดความมืดในที่สว่าง เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนผู้พบเห็นเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก

๕. เอตทัคคะ

พระศาสดาทรงปรารภความสามารถในการเข้าเตโชธาตุสมาบัติของท่าน จึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า พระศาสดาเถระเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ฉลาดในการเข้าเตโชสมาบัติ

๖. ธรรมวาตะ

ต้นไม้ทุกชนิด ย่อมงอกงามบนแผ่นดินฉันใด สัตว์ผู้มีปัญญา ก็ย่อมงอกงามในศาสนาของพระชินเจ้า ฉะนั้น องค์พระสัมพันธัญญ์ ผู้ทรงนำหมู่ของผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงถอนคนเป็นอันมากออกจากทางที่ผิด แล้วตรัสบอกทางที่ถูกให้

๗. ปรีนิพพาน

พระศาสดาเถระ ได้ช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนาตลอดเวลาที่เป็นภิกษุ สุดท้ายก็ได้ปริณิพพานจากโลกไปตามสังขารของชีวิต

๓๕. ประวัติ พระอุปเสนเถระ

๑. สถานะเดิม

พระอุปเสนเถระ นามเดิม อุปเสนมาณพ หรือ อุปเสนวงศ์บุตร
บิดาชื่อ วงศ์พรหม
มารดาชื่อ สารีพรหม
เกิดที่หมู่บ้านนันทา แคว้นมคธ เป็นคนวรรณะพรหม

๒. ชีวิตก่อนบวช

อุปเสนมาณพมีพี่ชาย ๒ คน คือ อุปติสสะและจุนทะ น้องชาย ๑ คน คือ เรวตะ น้องสาว ๓ คน คือ นางจาลา นางอุปจารา และนางสุปจารา ครั้นเติบโตแล้วได้ศึกษาไตรเพทตามลัทธิพรหม

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

อุปเสนมาณพก็เหมือนกับพระสาวกโดยมาก คือ ได้ฟังกิตติศัพท์ของพระศาสดาจึงเข้าไปเฝ้าฟังพระธรรมเทศนาแล้ว เกิดศรัทธาปรารถนาจะบวชในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงบวชให้ตามประสงค์

๔. การบรรลุลหณะ

ครั้นได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังไม่ทันได้พรรษา คิดว่าจะสร้างพระอริยะให้พระศาสนาให้มากที่สุด จึงบวชให้กุลบุตรคนหนึ่ง แล้วพาไปเฝ้าพระศาสดา ถูกพระศาสดาติเตียนว่าไม่เหมาะสม เพราะอุปัชฌาย์ก็ยังไม่ได้พรรษา ลีทธิวิหาริกก็ยังไม่ได้พรรษา ท่านคิดว่าเราอาศัยบริษัทจึงถูกพระศาสดาติเตียน แต่เราก็จะอาศัยบริษัทนี้แหละทำให้พระศาสดาเสื่อมใส จึงพากเพียรภาวนา ในไม่ช้าได้สำเร็จพระอรหันต์ผลสมทานธุดงค์และสอนผู้อื่นให้สมทานด้วย มีลัทธิวิหาริกและอันตวาสิกมากมายคราวนี้พระศาสดาทรงสรรเสริญท่าน

๕. งานประกาศพระศาสนา

พระอุปเสนเถระ ครั้งบรรลुพระอรหัตผลแล้ว ได้สมาทานประพตติคุณดงกรรม
ทั้งหมด และสอนผู้อื่นให้สมาทานประพตติคุณดงกรรมนั้นด้วย จึงเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของ
ประชาชนทุกชั้นวรรณะ และพากันบวชในสำนักของท่าน

๖. เอตทัคคะ

พระคาสดาทรงอาศัยความที่ท่านเป็นที่เลื่อมใสของคนทุกชั้นวรรณะนั้น จึงทรงตั้งท่าน
ไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใสโดยรอบด้าน

๗. ธรรมวาจา

ในที่ชุมนุม ผู้เป็นบัณฑิต ฟังแสดงตนที่ไม่เียง ที่ไม่ได้เป็นไป เหมือนกับคนเียงและคน
เป็นไป (ในบางครั้ง) ไม่ควรพุดยิตยาวเกินเวลา คนที่ไม่เสียใจกับสิ่งที่ผ่านไป ไม่เพ้อฝันถึงสิ่งที่
ยังมาไม่ถึง ดำเนินชีวิตอยู่กับปัจจุบัน ผู้ที่ท่านเรียกว่า สันโดษ

๘. ปรีนิพพาน

พระอุปเสนเถระ ได้เป็นพระชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ เสร็จกิจส่วนตัวของท่านแล้ว
ได้ทำหน้าที่ของพระสงฆ์ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน ตามสมควรแก่เวลา แล้วได้
ปรีนิพพานดับไปเหมือนกับไฟที่หมดเชื้อ

๓๖. ประวัติ พระขทรวินยเวตเถระ

๑. สถานะเดิม

พระขทรวินยเวตเถระ นามเดิม **เวตตะ** แต่เมื่อบวชแล้วท่านพำนักอยู่ในป่าไม้
ตะเคียน จึงมีชื่อว่า ขทรวินยเวตตะ
บิดาชื่อ **วังคันตพราหมณ์**
มารดาชื่อ **นางสารีพราหมณี**
เกิดที่บ้านลันทา แคว้นมคธ เป็นคนวรรณะพราหมณ์

๒. ชีวิตก่อนบวช

เวตตะ เป็นบุตรชายคนเล็กของครอบครัว เหลืออยู่คนเดียว ส่วนคนอื่นบวชกัน
หมดแล้ว บิดาและมารดาจึงหาวิธีผูกมัด โดยจัดให้แต่งงานตั้งแต่มียายุได้ ๘ ขวบ

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

ครั้นถึงวันแต่งงาน บิดาและมารดาแต่งตั้งให้เรวตะอย่างภูมิล้าน นำไปยังบ้านของนาง กุมาริกา ขณะทำพิธีมงคลสมรสดน้ำสังข์ ได้นำญาติผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายไปอวยพร ถึงลำดับยาย แห่งนางกุมาริกา ซึ่งมีอายุ ๑๒๐ ปี เข้ามาอวยพร คนทั้งหลายให้พรคู่สมรสทั้งสองว่า ขอให้มี อายุมั่นคงขวัญยืนเหมือนกับยายนี้

เรวตะได้ฟังดังนั้น มองดูคุณยาย ผมหงอก ฟันหัก หนึ่งเดียว หลังกอง เนื้อตัวสั้น เทา รู้สึกสลดใจกับการที่ตนเองจะต้องอยู่ในสภาพเช่นนั้นในวันหนึ่งข้างหน้า เมื่อเสร็จพิธีญาติจึง พาเขากลับบ้าน ในระหว่างทางเขาได้หาอุบายหนีไปยังสำนักของภิกษุผู้อยู่ป่า ขอบรรพชากับท่าน ภิกษุนั้นก็จัดการบวชให้ เพราะพระสารีบุตรได้สั่งไว้ว่า ถ้าน้องชายของท่านมาขอบวชให้บวชได้เลย เพราะโยมบิดาและมารดาของท่านเป็นมิจฉาทิฎฐิ

๔. การบรรพชาธรรม

สามเณรเรวตะ ครั้นอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ เรียนกรรมฐานใน สำนักอุปัชฌาย์อาจารย์แล้ว ได้ไปอาศัยอยู่ในป่าไม้ตะเคียน บำเพ็ญเพียรภาวนา ในไม่ช้าก็ได้บรรลุ พระอรหัตผล เป็นพระชินาสพอยู่จบพรหมจรรย์

๕. งานประกาศพระศาสนา

พระเรวตะเถระนี้ แม้นานไม่ได้กล่าวว่าท่านได้ไครมาเป็นสัทธวัฑฒิกและอันเตวาสิกก็ตาม แต่ปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ป่าของท่าน ก็นำมาซึ่งความเลื่อมใสของผู้ที่ได้อาศัยในสมัยนั้น และได้ศึกษาประวัติของท่านในภายหลังต่อมา แม้แต่องค์พระศาสดาและมหาสาวกยังไปเยี่ยมท่านถึงป่า ไม้ตะเคียนที่ท่านจำพรรษาอยู่

๖. เอตทัคคะ

เพราะท่านพระขีรวนียเรวตะเถระนี้ชอบอาศัยอยู่ในป่า องค์พระศาสดาจึงทรงตั้งไว้ใน ตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่า

๗. ธรรมวาตะ

ตั้งแต่อาตมภาพ สละเรือนออกบวช ยังไม่เคยรู้จักความคิดอันเลวทรามประกอบด้วย โทษ ไม่เคยรู้จักความคิดว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงเดือดร้อน จงถูกฆ่า จงประสบความทุกข์ อาตม ภาพรู้จักแต่การเจริญเมตตาจิต อย่างหาประมาณมิได้ ซึ่งอาตมภาพค่อย ๆ สะสมมาโดยลำดับ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

๘. ปรีนิพพาน

พระขีรวนียเรวตะเถระ ครั้นสำเร็จพระอรหัตผลแล้ว ได้ปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์เพื่อ ประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชนตามสมควรแก่เวลา แล้วได้ปรีนิพพานจากไปตามสังขารของ ชีวิต

๓๗. ประวัติ พระสิวลีเถระ

๑. สถานที่เดิม

พระสิวลีเถระ นามเดิม สิวลี
บิดาไม่ปรากฏนาม
มารดา พระนางสุปวาสา พระธิดาเจ้าเมืองโกลิยะ
เขาอยู่ในครรภ์มารดาถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ทำให้มารดามีลาภสักการะมาก
และคลอดง่ายที่สุด

๒. ชีวิตก่อนบวช

ย้อนไปถึงก่อนที่ท่านจะประสูติ พระมารดาเสวยทุกขเวทนาหนักมาก จึงให้พระสวามี
ไปบังคมทูลพระศาสดา พระศาสดาตรัสประทานพรให้ว่า ขอพระธิดาแห่งโกลิยวงศ์จงมีความสุข
ปราศจากโรคพยาธิ ประสูติพระโอรสหาโรคมิได้เกิด พระนางก็ประสูติพระโอรสสมพุทธพรทุก
ประการ แล้วได้ถวายมหาทานตลอด ๗ วัน

๓. มูลเหตุของการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อสิวลีกุมารประสูติ พระมารดาและพระประยูรญาติได้ถวายมหาทาน ๗ วัน ใน
วันที่ ๗ พระสารีบุตรเถระจึงชวนเธอบวช เธอตอบว่าถ้าบวชได้ก็จะบวช พระมารดาทรงทราบก็ดี
ใจ อนุญาตให้พระเถระบวชกุมารได้ตามประสงค์ พระเถระจึงนำกุมารไปบวชเป็นสามเณร ตั้งแต่
กุมารบวชแล้ว ลาภสักการะได้เกิดแก่ภิกษุทั้งหลายมากมาย

๔. การบรรลุธรรม

พระสิวลีได้ฟังตัจปัญจกกรรมฐานจากพระสารีบุตรเถระ แล้วบรรลุพระอรหัตผลใน
เวลาปลงผม ท่านกล่าวว่า จดมีตโกนครั้งแรกบรรลุโสดาปัตติผล ครั้งที่ ๒ บรรลุสกิทาคามีผล
ครั้งที่ ๓ บรรลุอนุคามีผล พอปลงผมเสร็จบรรลุพระอรหัตผล

๕. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระสิวลีนั้นเป็นพระที่มุนีและเทวดาเคารพนับถือบูชามาก จึงเป็นพระที่มีลาภมาก
แต่มักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องของบุญเก่า แต่ถึงอย่างไรก็ตามเหตุการณ์อย่างนี้ก็ต้องถือว่าท่านมีส่วน

สำคัญในการประกาศพระศาสนา เพราะทำให้คนที่ยังไม่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดศรัทธา เพราะยากจะหาพระที่มีบุญญาธิการเหมือนท่าน

๖. เอตทัคคะ

เพราะเหตุที่ท่านเป็นผู้มีลาภมาก ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน หรือจะไปที่ไหนช่วยให้ภิกษุทั้งหลาย ไม่ขัดสนปัจจัยลาภไปด้วย พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีลาภมาก

๗. ปรินิพพาน

พระสรีลีเถระได้บรรลุประโยชน์สูงสุดของตนแล้ว ได้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อมหาชนจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต จึงได้ปรินิพพานดับสังขารสู่บรมสุขอย่างถาวร

๓๘. ประวัติ พระวักกलिเถระ

๑. สถานะเดิม

พระวักกलिเถระ นามเดิม วักกलि
บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม เป็นพรหมณ์ชาวสวตถิ

๒. ชีวิตก่อนบวช

เมื่อเติบโตเขาได้ศึกษาลัทธิพรหมณ์ เรียนจบเวท ๓ แต่ไม่ได้ตั้งตัวเป็นคณาจารย์สั่งสอนใคร

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

วันหนึ่ง เขาเห็นพระศาสดาแวดล้อมไปด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จดำเนินไป ในพระนครสวตถิ ไม่อึมด้วยการดูพระรูปสมบัติ จึงติดตามพระองค์ไปทุกหนทุกแห่ง ในที่สุดตัดสินใจว่าต้องบวชจึงจะได้เห็นพระศาสดาตลอดเวลา เขาจึงขอบวช แล้วได้บวชในสำนักพระศาสดา

๔. การบรรลุธรรม

ตั้งแต่บวชแล้ว พระวักกलिติดตามดูพระศาสดาตลอดเวลา เว้นเวลาฉันอาหารเท่านั้น พระศาสดาทรงรอยความแก่กล้าแห่งญาณของเธอ จึงไม่ตรัสอะไร ครั้นทราบว่าญาณของเธอแก่กล้าแล้ว จึงได้ตรัสแก่เธอว่า วักกलि จะมีประโยชน์อะไรกับการดูร่างกายที่เปื่อยเน่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นย่อมเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ดูก่อนวักกलिบุคคลผู้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นเรา

บุคคลผู้เห็นเราชื่อว่า ย่อมเห็นธรรม แม้พระศาสดาตรัสอย่างนี้ ท่านก็ยังไม่เลิกละดูพระศาสดา ทรงพระดำริว่า ภิกษุนี้ถ้าไม่ได้ความสังเวชคงไม่บรรลุธรรม จึงทรงขับไล่ว่า วักกิลิเธองจงหลีกไป ท่านเสียใจมากขึ้นไปบนภูเขาจะฆ่าตัวตาย พระองค์ทรงเปล่งพระรัศมีไปโปรด ตรัสเรียกเธอว่า วักกิลิ เธอรู้สึกปลื้มใจมาก นึกถึงพระดำรัสของพระศาสดา ช่มปิติได้แล้วบรรลุพระอรหัตผล

๕. เอตทัคคะ

เพราะพระวักกิลิเถระบรรลุพระอรหัตผลด้วยศรัทธาในพระศาสดา ฉะนั้นจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นเลิศแห่งภิกษุผู้เป็นลัทธิวิมุตติ (พ้นจากกิเลสเพราะลัทธิ)

๖. ปรีนิพพาน

พระวักกิลิเถระ ครั้นดำรงอยู่ตามสมควรแก่เวลาของท่าน ก็ได้ปรีนิพพานจากไป เหลือไว้แต่ปฏิบัติที่ควรค่าแก่การศึกษาของปัจฉิมชนตาชนผู้สนใจพระพุทธศาสนาต่อไป

๓๙. ประวัติ พระพาหิยทวารุจิรยเถระ

๑. สถานะเดิม

พระพาหิยทวารุจิรยเถระ นามเดิม พาหิยะ ภายหลังเขานุ่งเปลือกไม้ จึงได้ชื่อว่า พาหิยทวารุจิรยะ

บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม เป็นชาวพาหิยรัฐ วรรณะแพศย์

๒. ชีวิตก่อนบวช

เมื่อเติบโต เขามีอาชีพค้าขาย วันหนึ่งนำสินค้าลงเรือไปขายยังจังหวัดสุวรรณภูมิ เรืออัปปาง คนในเรือเสียชีวิตทั้งหมด เหลือแต่เขาคนเดียว เกาะไม้กระดานแผ่นหนึ่งไว้ได้ ลอยคอไปขึ้นที่ท่าเรือชื่อสุปราระ ผ้าถุงผ้าห่มถูกคลื่นซัดหลุดหายไปหมด จึงเอาใบไม้บ้าง เปลือกไม้บ้าง ถักพอบปิดร่างกาย ถูภาชนะกระเบื้องดินเผาที่ขอรอทานเลี้ยงชีพ คนทั้งหลายเห็นเขาแต่งตัวแปลก ๆ คิดว่าเป็นพระอรหันต์ จึงนำอาหารไปให้มากมาย บางคนนำเอาผ้าไปให้ แต่เขาไม่ยอมนุ่งผ้า คงนุ่งผ้าเปลือกไม้ต่อไป และสำคัญผิดคิดว่าเป็นพระอรหันต์

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

ครั้งนั้น เทวดาตนหนึ่ง ผู้เคยบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกันมาในชาติก่อน แล้วได้ไปเกิดเป็นพรหมชั้นสุทธาวาส ได้ลงมาให้สติแก่เขาว่า พาหิยะ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์ดอก แม้แต่ข้อปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุพระอรหัตผลท่านก็ยังไม่รู้เลย ผู้เป็นพระอรหันต์และรู้ข้อปฏิบัติที่จะ

ทำให้บรรลुพระอรหัตผล อยู่ที่พระวิหารเซตวัน เมืองสาวัตถีเขาสลดใจ ได้ไปเฝ้าพระศาสดาตาม คำของเทวดา พบพระศาสดากำลังทรงดำเนินบิณฑบาตอยู่ รีบร้อนวิ่งวอนจะฟังพระธรรมเทศนา ให้ได้ พระศาสดาทรงปฏิเสธถึง ๓ ครั้ง ครั้นทรงทราบว่า ญาณของเขาแก่กล้าแล้ว และปิติของเขาสงบลงแล้วจึงได้ตรัสว่า พาทิยะ ขอให้เธอศึกษาดังนี้ เมื่อเห็นขอให้เป็นเพียงการเห็น (ทิฏฐิ ฐมต ตํ ภวิส สติ)

ทิฏฐิ ฐมต ตํ ภวิส สติ)

ในเวลาจบเทศนา เขายืนอยู่กลางถนนนั้นเอง ส่งญาณไปตามกระแสพระธรรมเทศนา ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งปฏิสัมภิกา ได้ทูลขอบรรพชากับพระศาสดา แต่มีบาตรและจีวรยังไม่ครบ จึงไปหาบาตรและจีวร กำลังดิ่งท่อนผ้าเก่าจากกองขยะ อมนุษย์คู่วรกันเข้าถึงในร่างแห่งแม่โคตัวหนึ่ง ทำร้ายท่านจนถึงสิ้นชีวิต จึงไม่ทันได้บวช

๔. งานประกาศพระพุทธศาสนา

พระพาทิยะรุจิรยเถระแม้ท่านจะยังไม่ได้บวชตามพิธีอุปสมบทกรรมตามพระวินัย แต่ท่านก็ได้บรรลุพระอรหัตผล จัดเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้ และมีประวัติอยู่ในจำนวนพระอสีติมหาสาวก พระศาสดาเสด็จออกจากเมืองสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นศพของพระพาทิยะล้มอยู่ในกองขยะ จึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายนำไปทำการฌาปนกิจ แล้วให้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ที่ทางสี่แพร่ง ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่าท่านบรรลุมรรคอะไรเป็นสามเณรหรือเป็นภิกษุ พระศาสดาตรัสว่า พาทิยะบริณีพพานแล้วทุกสิ่งทุกอย่างจึงจบลงด้วยดี ประวัติพระพาทิยะทวารุจิรยเถระจึงเป็นการประกาศหลักการทางพระพุทธศาสนาว่า เมื่อปฏิบัติจนได้บรรลุพระอรหัตผลแล้ว จะบวชตามพระวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็จัดเป็นพระสงฆ์ได้ทั้งนั้น คือเป็น อริยสงฆ์

๕. เอตทัคคะ

เพราะพระพาทิยะทวารุจิรยเถระ ได้บรรลุธรรมเร็วพลัน เพียงฟังพระพุทธพจน์ว่า ทิฏฐิ ฐมต ตํ ภวิส สติ (เมื่อเห็นขอให้เป็นเพียงการเห็น) พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้รู้เร็วพลัน

๖. บุญญาธิการ

แม้พระพาทิยะทวารุจิรยเถระนี้ ก็ได้บำเพ็ญบารมีอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมานาน ในกาลเวลาแห่งพระปฐมุตตรศาสนา ได้เห็นพระพุทธองค์ทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้รู้เร็วพลัน จึงได้บำเพ็ญกุศลแล้วปรารถนาตำแหน่งนั้น อันพระศาสดาทรงพยากรณ์ว่า จะได้สมประสงค์ในสมัยแห่งพระพุทธองค์ทรงพระนามว่า โคดม และได้สมตามความปรารถนา ดังพุทธวาจาทุกประการ

๗. ธรรมวาที

ผู้ท่องเที่ยวไปในสงคราม ไม่เคยได้อาหาร คือ คำข้าว เลยหรือ ? ข้าพระองค์ไม่รู้
อันตรายแห่งชีวิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือของข้าพระองค์ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดง
ธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด

๘. ปรินิพพาน

พระพาหิยทวารุจิรียเถระ ได้ถูกอมนุษย์ผู้มีเวรต่อกันเข้าสิงในร่างแม่โคชนในขณะกำลัง
เก็บผ้าบังสุกุลในกองขยะแล้วปรินิพพาน

๔๐. ประวัติ พระพากลเถระ

๑. สถานะเดิม

พระพากลเถระ นามเดิม พากล แปลว่า คนสองตระกูล
บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม เป็นเศรษฐีชาวเมืองโกสัมพี

๒. ชีวิตก่อนบวช

เมื่อพระพากลเถระเกิดได้ ๕ วัน มีการทำมงคล โขนผมไฟและตั้งชื่อ พี่เลี้ยงได้พาไป
อาบน้ำที่ทำน้ำแม่น้ำคงคา ปลาได้กินทารกนั้น แล้วแหวกว่ายไปตามแม่น้ำ แต่เด็กนั้นเป็นผู้มีบุญ
ทางศาสนาเรียก บัจฉิมภวิกส์ตร์ แปลว่า ผู้เกิดในภพสุดท้าย ถ้ายังไม่บรรลุนิพพานทำอย่างไร
ก็ไม่ตาย

ปลานั้นว่ายไปตามแม่น้ำ ไปติดชายชาวประมงในพระนครพาราณสี ชาวประมงนั้นจึง
นำเอาปลานั้นไปขาย ในที่สุดเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง ได้ซื้อเอาไว้ เมื่อแหะท้องปลาที่พบ
ทารกน่ารักเพศชายนอนอยู่ เพราะเศรษฐีนั้นไม่มีบุตรและธิดา จึงรู้สึกรักเด็กนั้นมาก ได้เลี้ยงดูไว้
อย่างดี

ครั้นต่อมา เศรษฐีผู้เป็นบิดาและมารดาเดิมได้ทราบเรื่องนั้น จึงไปยังบ้านของเศรษฐี
ชาวพาราณสี พบเด็กจำได้ว่าเป็นลูกของตน จึงได้ซื้อคืน แต่เศรษฐีชาวพาราณสีไม่ยอม เมื่อตก
ลงกันไม่ได้จึงถวายฎีกาต่อพระเจ้าพาราณสี พระองค์จึงทรงวินิจฉัยให้ตระกูลทั้งสองผลัดเปลี่ยน
กันเลี้ยงเด็กนั้นคนละ ๔ เดือน เด็กนั้นค่อย ๆ เติบโตขึ้นโดยลำดับ

๓. มูลเหตุแห่งการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระศาสดา เสด็จไปประกาศพระพุทธานุศาสนนาในพระนครพาราณสี พากุลเศรษฐี
พร้อมด้วยบริวารได้พากันไปเฝ้า แล้วได้ฟังพระธรรมเทศนาเกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงได้ทูลขอ
บรรพชาอุปสมบท พระศาสดาทรงประทานให้ตามประสงค์

๔. การบรรลุลหกรรม

พระพากุลเถระ ครั้นบวชในพระพุทธานุศาสนนาแล้ว ตั้งใจรับฟังพระโอวาทจากพระศาสดา
ไม่ประมาท พากเพียรภาวนา เจริญวิปัสสนากรรมฐานเพียง ๗ วัน ก็ได้บรรลุพระอรหัตผล
เป็นพระชีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์

๕. งานประกาศพระศาสนา

พระพากุลเถระ ครั้นบรรลุพระอรหัตผลจบกิจส่วนตัวของท่านแล้ว ก็ได้ช่วยพระ
ศาสดาประกาศพระพุทธานุศาสนนา ในฐานะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ท่านเป็นผู้ที่มีอายุยืนที่สุด บวชเมื่อ
อายุ ๘๐ ปี เป็นพระอีก ๘๐ พรรษา ตามนี้ท่านจึงต้องมีอายุ ๑๖๐ ปี ท่านบอกกล่าวท่าน
ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ไม่ต้องฉนยารักษาโรคเลย ที่เป็นเช่นนั้นเพราะท่านได้สร้างเว็จกุฎิถวายสงฆ์
และได้บริจาคยาให้เป็นทาน ท่านเป็นพระรูปหนึ่งในจำนวน ๕๐๐ รูป ที่เข้าร่วมสังคายนาพระ
ธรรมวินัยครั้งแรก

๖. เอตทัคคะ

เพราะพระพากุลเถระ เป็นผู้ที่มีโรคน้อย และมีอายุยืนดังกล่าวมา พระศาสดาจึงทรง
ตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีโรคาพาทน้อย

๗. บุญญธการ

แม้พระพากุลเถระนี้ ก็ได้สร้างสมบุญญธการอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมานาน
ในกาลแห่งพระปฐมุตตรพุทธเจ้า เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่า
ภิกษุทั้งหลายผู้มีโรคาพาทน้อย อยากได้ตำแหน่งเช่นนั้นบ้าง จึงได้สร้างบุญกุศลอันจะอำนวยผล
ให้เป็นเช่นนั้น แล้วตั้งความปรารถนา พระศาสดาทรงพยากรณ์ว่า จะสำเร็จสมปณิธานใน
พุทธกาลแห่งพระสมณโคดม และก็ได้สมจริงทุกประการ

๘. ธรรมวาทะ

ผู้ผลัดวันประกันพรุ่ง ย่อมทำลายเหตุแห่งความสุข และย่อมเดือดร้อนในภายหลัง
บุคคลพูดอย่างไรฟังทำอย่างนั้น อย่าเป็นคนพูดอย่างทำอย่าง เพราะบุคคลผู้พูดอย่างทำอย่าง ผู้รู้
ย่อมดูหมิ่นได้

พระนิพพานอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ไม่มีความโศก ไม่มีทุกข์ คือ กิเลส
เกษม (ไม่ถูกกิเลสรบกวน) ดับความทุกข์ทั้งสิ้น เป็นสุขที่แท้จริง

๙. ปรีนิพพาน

พระพากลเถระ ครั้นได้สำเร็จอรหัตผลแล้ว ได้ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ แก่พระ
ศาสนาและชาวโลกจนถึงอายุขัยของท่านแล้วได้ปรินิพพานจากไป ตามตำนานกล่าวว่ก่อน
ปรินิพพานได้เข้าเตโชสมาบัติ นั่งปรินิพพานในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ เมื่อปรินิพพานแล้วไฟได้ไหม้
สรีระร่างของท่านหมดไป ณ ที่นั่นเอง

หนังสืออุโบสถนี้ เป็นหนังสือแบบเรียนวิชาวินัย ตามหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกแต่เดิม
ชั้นนี้ไม่มีวิชาวินัย ผู้ศึกษาคงเรียนแต่สามวาทหลักคือเรื่องความแก่ระทุ์ธรรม ธรรมมะและพุทธ
ประวัติ

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ
ระดับเลขานุการเจ้าคณะภาค เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดและเลขานุการสำนักเรียนในส่วนกลางเรื่อง
การสอบธรรมสนามหลวงขึ้น ณ วัดพระยาไยง เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร ที่ประชุมได้ปรารถนา
ว่าหลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาสาระมากเกินไปจนความจำเป็นสำหรับฆราวาสผู้เรียนชั้นนี้ ซึ่งโดยมาก
เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ บางส่วนอยู่ระดับประถมศึกษา ทำให้เวลา
ในการศึกษาไม่เพียงพอจึงไม่สามารถศึกษาให้จบตามหลักสูตรได้

ดังนั้น ที่ประชุมจึงมีมติเห็นควรให้มีการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้เหมาะสมแก่
วัยผู้เรียน โดยธรรมศึกษาทั้งชั้นตรี โท เอก ได้ปรับลดหัวข้อธรรมะ (วิชาธรรม) และพุทธศาสน
สุภษิต (วิชากระทุ์ธรรม) ลงบางส่วน เฉพาะธรรมศึกษาชั้นโทได้เพิ่มวิชาวินัย (อุโบสถศีล)
เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าถึงหลักการของศีลชั้นสูงสำหรับคฤหัสถ์ อันจะสามารถนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวันได้ ส่วนธรรมศึกษาชั้นเอกก็ได้เพิ่มวิชาวินัย (อาคาริยวินัย) เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึง
หลักกุศลกรรมบถสำหรับผู้ครองเรือน อันจะนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไปได้
เช่นกัน

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้มอบให้ พระศรีรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญ □
ญาณสิริ ป.ธ. ๙) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายวิชาการ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง รองเจ้า
คณะจังหวัดนครปฐม วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เรียบเรียงร่างหนังสือเล่มนี้ขึ้นในชั้น
แรก จากนั้น ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายวิชาการ ประจำ
สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ร่วมกับนักวิชาการจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และ
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อให้เนื้อหาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หลังจากนั้น สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้มีมติที่ กธ. ๔๙/๒๕๔๖ ลงวันที่
๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๖ ถึงผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อนำเสนอมหาเถร
สมาคมพิจารณา มหาเถรสมาคมได้พิจารณา ในการประชุมครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๖ วันจันทร์ที่ ๓๐
มิถุนายน ๒๕๔๖ เวลา ๑๔.๐๐ น. ณ ตำหนักเพ็ชรวัดบวรนิเวศวิหาร และลงมติเห็นชอบตามที่
สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเสนอ

หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้ศึกษา หากมีท้วงติงข้อบกพร่องประการ
หนึ่งประการใด สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงยินดีรับไว้พิจารณาปรับปรุงในโอกาสต่อไป

(พระพรหมมุนี)
แม่กองธรรมสนามหลวง

วัดบวรนิเวศ
วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

พุทธศาสนิกชน คือคนที่นับถือพระพุทธศาสนา อาจจัดได้ ๔ ระดับ คือ ๑. **ขั้นบริจาคทาน** ๒. **ขั้นสมาทานศีล** ๓. **ขั้นสมาทานอุโบสถศีล** ๔. **ขั้นออกบวช** ซึ่งเทียบเคียงได้กับเรื่องที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทว่า

มีบุตรชายของเศรษฐีชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่งได้เรียนถามพระเถระที่ครอบครัวของตน นับถือว่า ธรรมดาต้องการความพ้นทุกข์ จะทำอย่างไร พระเถระตอบว่า จงถวายสังฆทาน เขาได้ปฏิบัติตามนั้น เวลาผ่านไปไม่นาน เขาถามอีกว่า มีบุญอะไรที่ยิ่งกว่านี้อีกไหม พระเถระตอบว่า จงรับสรณคมน์ และศีล ๕ เขาได้ปฏิบัติตามนั้น ต่อมาได้เรียนถามอีกว่า มีบุญอะไรที่ยิ่งกว่านี้อีกไหม พระเถระตอบว่า จงสมาทานศีล ๑๐ เขาได้ปฏิบัติตามนั้น เวลาผ่านไปไม่นานได้เรียนถามอีกว่า ยังมีบุญอะไรที่ยิ่งกว่านี้อีกไหม พระเถระตอบว่า ถ้าอย่างนั้น ขอให้ท่านบวชเป็นภิกษุเขาได้บวชตามคำแนะนำของพระเถระ ในที่สุดได้บรรลุพระอรหันต์

ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ระดับนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑. ผู้บริจาคทานและสมาทานศีล ๕ ยังคงดำเนินชีวิตเหมือนคนสามัญทั่วไปภายใต้ตถาคตโพธิสัทธาและกรอบแห่งศีล ๕ ๒. ผู้สมาทานศีล ๑๐ หรือในบัดนี้สมาทานอุโบสถศีล และผู้ที่ยกบวชจัดเป็นนักพรต เพราะนอกจากจะต้องปฏิบัติตามศีล ๕ แล้ว ยังต้องปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันเหมาะสมแก่ภาวะของตนอีกด้วย ดังนั้น ศีลจึงมี ๒ ประเภท คือ ๑. ศีลที่ทั่วไปแก่มนุษย์ทุกคน ใครล่วงละเมิดล้วนเป็นบาปเป็นอกุศลทั้งนั้น ๒. ศีลที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติของบุคคลคณะใดคณะหนึ่ง มีโทษเฉพาะบุคคลผู้สมาทานเท่านั้น ผู้ไม่ได้สมาทานประพฤติเช่นนั้นก็ไม่ผิดโทษอะไร

ศีลที่ทั่วไปแก่มนุษย์ทุกคนนั้นได้แก่ศีล ๕ และกรรมบถ ๑๐ ศีลที่เป็นข้อปฏิบัติเฉพาะบุคคลได้แก่ อุโบสถศีลบางข้อ เช่น อพรหมจรรย์ วิกาลโภชนาสิกขาบท เป็นต้น ดังนั้น อุโบสถศีลจึงจัดเป็นศีลที่เป็นข้อปฏิบัติเฉพาะบุคคล ผู้ปฏิบัติจึงมีฐานะเป็นนักพรต

การดำเนินชีวิตแบบสามัญชนทั่วไปก็ดี แบบนักพรตก็ดี ล้วนมุ่งหาความสุขให้แก่ตัวเองทั้งสิ้น แต่ต่างกันที่ความสุขของสามัญชนเป็นสามีสสุข หรือกายิกสุข คือ สุขทางกายอันต้องอาศัยรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ตลอดจนถึงยศศักดิ์และอำนาจวาสนาส่วนความสุขของนักพรตเป็นนิรามิสสุข หรือเจตสิกสุข คือความสุขทางใจโดยไม่ต้องอาศัยรูปเสียง เป็นต้นเหล่านั้น เกิดขึ้นเพราะอาศัยจิตใจที่สงบระงับดับเพลิงกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะเป็นต้น

ผู้สมาทานอุโบสถศีล แม้ชั่ววันหนึ่งและคืนหนึ่งก็ย่อมมีโอกาสได้มาศึกษาหาความสุขทางใจโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งภายนอก และได้ศึกษาชีวิตของนักพรตด้วยชีวิตจริงของตนเองอันจะ

นำไปสู่การเปรียบเทียบ ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความสุขที่ต้องมีเหยื่อล่อ กับความสุขที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมว่าอย่างไรหนจะเป็นความสุขที่แท้จริง และมันคงถาวรกว่ากัน

อุโบสถศีล

หลักสูตรวิชาวินัย ธรรมศึกษาชั้นโท

ศีล

ศีล เป็นเครื่องควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยดีงาม พ้นจากความเบียดเบียนและเป็นเครื่องรองรับกุศลธรรมชั้นสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนถึง มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชน ก่อนจะทำเพ็ญกุศลอย่างอื่น จึงต้องสมาทานศีลก่อน และก่อนแต่จะสมาทานศีล จะเป็นศีล ๕ ศีล ๘ อุโบสถศีล หรือ ศีล ๑๐ ก็ตาม ล้วนต้องเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยว่าเป็น สรณะ ก่อนทั้งสิ้น

ดังนั้น ก่อนที่จะอธิบายอุโบสถศีล จึงขออธิบายพระรัตนตรัยโดยย่อ พอให้ผู้ศรัทธา ทราบความเป็นมา ความหมาย และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันบาปอกุศลที่จะเกิดขึ้นจากการ ปฏิบัติผิด และเพื่อเป็นบุญกุศลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติชอบต่อพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มีความสำคัญที่สุดสำหรับ พุทธศาสนิกชน เพราะเป็นเสมือนประตูที่จะเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ผู้ที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนาจะ เป็นมนุษย์หรือเทวดา จะเข้ามาในฐานะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกาหรืออุบาสิกาก็ตาม ล้วนแต่ต้อง เข้ามาทางพระรัตนตรัยทั้งสิ้น ด้วยความเคารพนับถือ บูชา และศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ จึงได้เข้ามาและการจะได้เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกาและอุบาสิกา ก็ล้วนแต่ต้องเปล่ง วาจาว่า พุทโธ สรณัง คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณัง คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณัง คจฺฉามิ ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น พระรัตนตรัยจึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนควรศึกษา เพื่อความเข้าใจ และปฏิบัติได้ถูกต้อง ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. ใครเป็นผู้กล่าวเป็นครั้งแรก

ถามว่า คำว่า พุท ธ สรณ คจ ฉามิ รม ม สรณ คจ ฉามิ สง ฆ สรณ คจ ฉามิ ๗เปฯ ใครเป็นผู้กล่าวเป็นครั้งแรก ?

ตอบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเป็นครั้งแรก ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ในโอกาสที่ทรงส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ไปประกาศพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่ผู้ที่ศรัทธาปรารถนาใคร่จะบวชในพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธดำรัสว่า

ผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทอันภิกษุพึงให้ปลงผมและหนวดก่อน แล้วให้นุ่งห่มผ้ากาสายะ ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย แล้วพึงสอนให้ว่าตามว่า

พุท ธ สรณ คจ ฉามิ

รม ม สรณ คจ ฉามิ

สง ฆ สรณ คจ ฉามิ

ทุติยมุขี

พุท ธ สรณ คจ ฉามิ

รม ม สรณ คจ ฉามิ

สง ฆ สรณ คจ ฉามิ

ตติยมุขี

พุท ธ สรณ คจ ฉามิ

รม ม สรณ คจ ฉามิ

สง ฆ สรณ คจ ฉามิ

๒. ความหมายของคำว่า พุทธะ ธรรมะ และสังฆะ

คำว่า พุทธะ โดยอรรถะ คือความหมาย ได้แก่บุคคลพิเศษที่มีชั้นรัตนदानอันอบรมด้วยบารมีธรรมมายาวนาน อย่างต่ำที่สุด ๔ อสงไขย กับอีก ๑ แสนกัป จนได้บรรลุอนุตตรวิโมกข์ อันเป็นเหตุให้เกิดอนาวรณญาณ (ความรู้อะไรได้ตลอด) หรือได้รู้อย่างซึ่งสิ่งทั้งหลาย อันเป็นปทัฏฐานแห่งสัพพัญญุตญาณ

ส่วนโดยพยัญชนะ คำว่า พุทธะ แปลได้มากมายหลายนัย แต่ที่ทราบกันโดยมาก แปลว่า ผู้รู้ และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ ผู้ตื่น และทรงปลุกให้ผู้อื่นตื่น จากความหลับด้วยอำนาจของกิเลส ผู้เบิกบาน คือเป็นผู้รู้แล้วสามารถกำจัดกิเลสให้สิ้นไปจากชั้นรัตนदानไปด้วย มิใช่รู้อย่างเดียว

คำว่า ธรรมะ (ธรรม) แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ โดยความหมายสูงสุด ได้แก่ มรรค หรือวิราคธรรม (นิพพาน) เพราะมรรค หรือวิราคธรรม ทรงไว้ซึ่งผู้ที่เจริญมรรค และผู้ทำ

ให้แจ้ง (บรรลู่) พระนิพพานไม่ให้ตกไปในอบายทั้งหลาย (สัตว์ดิรัจฉาน เปรต สัตว์นรก อสุรกาย) และทำให้โปร่งใจอย่างยิ่ง

ส่วนความหมายโดยอ้อม แม้ปริยัติธรรม คือการศึกษาพระพุทธรูป และปฏิบัติธรรม คือการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ไปตามศีล สมาธิ และปัญญา ก็จัดเป็นธัมมะ (ธรรม) ได้ เพราะเป็นปฏิบัติเบื้องต้นอันจะนำไปสู่การบรรลุธรรม และทำให้แจ้งพระนิพพาน ดังกล่าวแล้ว

คำว่า **สังฆะ** แปลว่า กลุ่มบุคคลผู้รวมตัวกัน คำนี้เป็นชื่อของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ผู้รวมตัวกันด้วยคุณเครื่องรวมตัว คือ ทิฏฐิ และศีล สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า

ดูก่อนอานนท์ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้อย่าง สำหรับเธอทั้งหลาย คือ **สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิบาย ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘** ดูก่อนอานนท์ เธอจะไม่เห็นภิกษุแม่สองรูป มีวาหะต่างกันในธรรมเหล่านี้เลย

๓ . ความหมายของสรณะ

สรณะ มีความหมายว่า **กำจัด บีบ ทำลาย นำออก และดับซึ่งภัย ความหวาดสะดุ้ง ความทุกข์ ทูคติ และความเศร้าหมอง** (กิเลส) อธิบายว่า เมื่อบุคคลเข้าถึงพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ โดยการปฏิบัติตามพระธรรม จนสามารถทำลายกิเลส มีความรัก โลก โกรธ หลง เป็นต้นได้ ภัยเป็นต้นเหล่านั้นก็จะถูกกำจัด หรือถูกทำลายหมดสิ้นไป

พระพุทธรูป ชื่อว่า **สรณะ** เพราะเป็นผู้กำจัดภัยของสัตว์ทั้งหลาย ด้วยการนำออกจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แล้วได้บรรลุซึ่งสิ่งอันเป็นประโยชน์

พระธรรม ชื่อว่า **สรณะ** เพราะทรงไว้ซึ่งผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในอบาย คือไม่ให้กลายเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เปรต สัตว์นรก และอสุรกาย และช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามได้รับความปลอดภัย

พระสงฆ์ ชื่อว่า **สรณะ** เพราะเป็นเพื่อนาบุญของโลก หมายความว่า พระสงฆ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ที่เรียกว่า อริยสงฆ์ ใครได้ถวายจตุปัจจัยแก่ท่าน การถวายนั้นย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เกิดความรุ่งเรืองแผ่ไพศาล เพราะเป็นการสนับสนุนคนดีให้มีกำลังทำงานแก่สังคม

๔. ความหมายของคำว่า สรณะคัมภีร์

ดวงใจที่มีความเลื่อมใส และมีความเคารพในพระรัตนตรัยนั้นว่า พระรัตนตรัยเป็นของเรา พระรัตนตรัยเป็นผู้นำทางชีวิตของเรา ซึ่งสามารถนำไปสู่การทำลายกิเลสได้ชื่อว่า สรณะคัมภีร์ (การถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะ)

๕. วิธีถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะ

วิธีถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะนั้นมีหลายอย่าง ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่ปรากฏ โดยมาก ๕ วิธี คือ

๕.๑ วิธีสมาทาน ตัวอย่างเช่น พากิชสองพี่น้อง ผู้มีนามว่า ตปัสสะ และภัลลิกะ ได้เปล่งวาจาถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า และพระธรรมเป็นสรณะว่า **เอเต มยฺ ภนฺเต ภควนฺเต สรณํ คจฺฉาม, ธมฺมํ มญฺญํ จ, อุปาสเก โน ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณูปเต สรณํ คเต** แปลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าและพระธรรมว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงจำข้าพระองค์ทั้งสอง ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะด้วยชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

๕.๒ วิธีมอบตนเป็นสาวก เช่น พระมหากัสสปเถระ ครั้งยังเป็นปิณฑิมาณพอกบวชอุทิศพระอรหันต์ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก ได้ไปพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิอยู่ที่โคนต้นพทุตตนิโครธ (อรรถกถาว่า ต้นสีขาว ใบสีเขียว ผลสีแดง) ในระหว่างทางเมืองราชคฤห์ไปนาลันทา เข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์ จึงน้อมกายเข้าไปเฝ้าด้วยความเคารพอย่างยิ่ง แล้วเปล่งวาจามอบตนเป็นสาวกว่า **สโต ธา เม ภนฺเต ภควา, สาวโกหมสฺมิ** แปลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก

๕.๓ วิธีท่อมความเลื่อมใสในพระศาสดาหรือยอมมอบน้อม เช่น พรหมอายุพรหมณ์ เป็นต้น ในพรหมายุสสูตร มัชฌิมนิกาย กล่าวว่า พรหมอายุพรหมณ์ เป็นพรหมณ์ผู้ใหญ่ เชี่ยวชาญไตรเวท รู้จักศาสตร์ว่าด้วยคดีโลก และมหาปุริสลักษณะได้ยินกิตติศัพท์ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีมหาปุริสลักษณะครบ ๓๒ ประการ จึงส่งบุตรมาณพผู้เป็นศิษย์เอกไปพิสูจน์ความจริง อุตตรมาณพรับคำของอาจารย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้เห็นมหาปุริสลักษณะ ๓๐ ประการหมดแล้ว ยังเหลืออีก ๒ ประการ ที่ยังไม่เห็น ครั้นเขาเห็นมหาปุริสลักษณะครบทั้ง ๓๒ ประการและความเป็นไปแห่งอิริยาบถทั้งปวงของพระพุทธเจ้าแล้ว จึงกลับไปกราบเรียนให้อาจารย์ทราบ ครั้นอุตตรมาณพพรรณนามหาปุริสลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจบลง พรหมอายุพรหมณ์ก็ได้ลุกขึ้นยื่นหม้อผัดเจียงป่า ผืนหน้าไปทางทิศที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ประณมมือเปล่งวาจาว่า

โนโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมหาสมฺพุทฺธสฺส ๓ ครั้ง

แปลว่า ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๕.๔ วิธีมอบตน เช่นพระโยคีผู้มีศรัทธา ขวนขวายในการเจริญกรรมฐาน ก่อนที่จะสมาทานกรรมฐาน ต้องกล่าวคำมอบตนต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า **อิมาหิ ภนฺเต ภควา อต**

ตภาว ตุม หาก ปริจ จขามิ แปลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ข้าพระองค์ ขอ
สละอัตตภาพร่างกายนี้แก่พระพุทธรองค์

๕.๕ วิธีปฏิบัติหน้าที่ของพุทธบริษัท คือการกำจัดกิเลสทั้งหลาย ทำตนให้บรรลุธรรม
เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เหมือนพระอริยสาวกบางท่าน
ได้ฟังธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นต้น วิธีนี้จัดว่าเป็นวิธีถึงสรณคมณ์ชั้น
สูงสุดและมีความมั่นคงที่สุด เป็นโลกุตตรสรณคมณ์

๖. การขาดสรณคมณ์

บุคคลผู้ถึงสรณคมณ์ มี ๒ ประเภท คือ ปุถุชนกับพระอริยบุคคล การขาดสรณ
คมณ์ย่อมมีในปุถุชนเท่านั้น ส่วนพระอริยบุคคลจะไม่ยอมขาดสรณคมณ์เด็ดขาดดังสุปปพุทธกุฎฐิ
เป็นต้น

พระอรรถกถาจารย์เล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบทว่า วันหนึ่งพระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรม
แก่บริษัทที่วิหารเวฬุวัน สุปปพุทธกุฎฐิซึ่งเป็นโรคเรื้อน ยากจนเข็ญใจ ได้ไปฟังธรรมอยู่ข้างท้าย
บริษัทเขาได้บรรลุโสดาบัน ประสงค์จะกราบทูลการบรรลุธรรมให้พระพุทธรเจ้าทรงทราบ แต่ไม่มี
โอกาสเพราะบริษัทหนาแน่น จึงกลับไปที่อยู่ของตน ครั้นบริษัทกลับไปหมดแล้ว เขาก็มาเฝ้า
พระพุทธรเจ้า ท้าวสักกะเทวราชทราบเช่นนั้น จึงได้เสด็จลงมาตรัสกับเขาว่า สุปปพุทธะ ท่านเป็น
คนขัดสน ท่านจงกล่าวคำว่า พระพุทธรเจ้าไม่ใช่พระพุทธรเจ้าแท้จริง พระธรรมไม่ใช่พระธรรม
แท้จริง พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์แท้จริง พวกกันที่พระพุทธรเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ (เลิกนับ
ถือ) เราจะให้ทรัพย์แก่ท่านมากมายนับประมาณไม่ได้ สุปปพุทธะ ถ้ามว่า ท่านเป็นใคร ท้าว
สักกะตอบว่า เราเป็นท้าวสักกะจอมเทพ

สุปปพุทธะกล่าวว่า ท่านท้าวสักกะผู้ไม่มีหิริ ท่านพูดว่า ข้าพเจ้าเป็นคนขัดสนจนยาก
แต่ข้าพเจ้าไม่ได้ขัดสนจนธรรม ไม่ได้จนความสุขเลย ท่านไม่ควรจะพูดเช่นนั้นกับข้าพเจ้า คนมี
อริยทรัพย์สามารถมีความสุขได้ในสภาพที่คนอื่นเขารู้สึกเป็นทุกข์ ท้าวสักกะเมื่อไม่อาจจะให้สุปป
พุทธกุฎฐิพูดอย่างนั้นได้ จึงเสด็จจากเขาไปเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบทูลถ้อยคำที่
โต้ตอบกันให้ทรงทราบ พระพุทธรเจ้าได้ตรัสว่า ท้าวสักกะเช่นพระองค์จำนวนร้อยจำนวนพันก็
ไม่สามารถจะให้สุปปพุทธกุฎฐิ พูดคำว่า พระพุทธรเจ้าไม่ใช่พระพุทธรเจ้า พระธรรมไม่ใช่พระธรรม
พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์ (แท้จริง) เรื่องนี้แสดงให้เห็นทัศนะทางพุทธศาสนาว่า คนผู้บรรลุสัจจะ
แล้วจะไม่ยอมประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เพราะเหตุแห่งทรัพย์ อวัยวะและ
แม้แต่ชีวิตอย่างแน่นอน

เพราะฉะนั้น การขาดสรณคมณ์จึงมีได้เฉพาะผู้เป็นปุถุชนเท่านั้น การขาดสรณคมณ์มี
เพราะเหตุ ๓ อย่าง คือ

๑. เพราะความตาย
๒. เพราะทำร้ายพระศาสนา
๓. เพราะไปนับถือศาสนาอื่น

การขาดสรณคมน์เพราะความตาย เป็นการขาดที่ไม่มีโทษ คือไม่ทำให้ไปสู่ทุกขภูมิ การขาดเพราะทำร้ายพระศาสนาเหมือนพระเทวทัตเป็นต้น ที่คิดทำร้ายพระศาสนาด้วยการสั่งนาย ขมังธนูไปลอบปลงพระชนม์ กลิ้งศิลาให้ทับ ให้ปล่อยช้างนาฬาคีรีไปทำร้าย และทำสังฆเภทแยก พระสงฆ์ไปจากพระองค์ จัดเป็นการขาดสรณคมน์ที่มีโทษเพราะทำให้พระเทวทัตหลังจากมรณภาพ แล้วไปตกนรกอเวจี

ส่วนการขาดสรณคมน์ เพราะไปนับถือศาสนาอื่นนั้นมีมากทั้งในสมัยพุทธกาลและในปัจจุบันนี้ แม้จะไม่ทราบว่าผู้ประพฤติอย่างนั้นตายแล้วไม่ตกนรกเหมือนพระเทวทัตก็ตาม แต่ก็แสดงถึงความไม่น่าเชื่อถือของคนเหล่านั้น ที่พร้อมจะทรยศกับใครก็ได้เมื่อเขาได้ผลประโยชน์ที่มากกว่า ได้ทราบว่าผู้ที่อาศัยผ้าเหลืองบวชเรียนในพระพุทธศาสนาจนจบเปรียญธรรมสูงสุด จบปริญญาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือบวชจนได้เป็นเจ้าคณะตำบล อำเภอแล้ว ได้ถูกศาสนาอื่นเชิญไปชวนกลับมาทำลายพระพุทธศาสนาก็มีไม่น้อย คนพวกนี้จริง ๆ แล้วเป็นคนไม่มีศาสนาบวชเป็นพระมักจะไม่ใช่เรื่องบาปบุญ จะไม่ยอมทำกิจวัตร เช่นไหว้พระสวดมนต์จึงไม่รู้จักคำว่า นิรามิสสุข วัน ๆ หนึ่งคิดแต่จะหาทรัพย์สินเงินทอง รูปเสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าปรารถนาจึงมีค่าเหมือนคนตกนรกทั้งเป็น ครั้นพอมิใครมาเสนอเงินทองให้ก็รีบไปทันที มักจะไปสอนไปแนะนำชวนว่า อย่าไปบวชเลยอาจารย์บวชแล้วไม่ได้เรื่องหรอก แต่น่าจะบอกด้วยว่า เมื่อครั้งอาจารย์บวชอยู่อาจารย์ไม่เคยเชื่อเรื่องบาป บุญ คุณโทษ ไม่เคยทำกิจวัตรของพระสงฆ์เลย

การขาดสรณคมน์ด้วยการไปนับถือศาสนาอื่น จึงเป็นเรื่องน่ากลัวมาก เพราะคนอย่างนั้นแน่นอนว่า เป็นคนไม่มีศาสนาพร้อมที่จะทำลายใครก็ได้ เมื่อตนได้ผลประโยชน์

๗. สรณคมน์เศร้าหมอง

ส่วนบุคคลผู้ที่ประพฤติดด้วยความไม่รู้ ความรู้ผิด ความสงสัย และความไม่เอื้อเฟื้อในพระรัตนตรัย สรณคมน์ไม่ขาดแต่เป็นความเศร้าหมอง

ความไม่รู้ คือ ไม่ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาคิดเอาเอง ปฏิบัติเอาเอง แล้วนำไปสั่งสอนผู้อื่น

ความรู้ผิด คือ เรียนพระปริยัติธรรมแต่ไม่เชื่อพระไตรปิฎก อรรถกถา ตั้งตัวเป็น ศาสดาตีความเอาตามความพอใจ

ความสงสัย คือ สงสัยว่าพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์มีจริงหรือเปล่า ทำบุญ
ได้บุญจริงหรือเปล่า ทำบาปแล้วบาปจริงหรือเปล่า ชาตินี้หน้ามีจริงหรือเปล่า นรกสวรรค์มีจริงหรือ
เปล่า เป็นต้น

ความไม่เอื้อเฟื้อ คือ ไม่ประพฤติต่อพระรัตนตรัยด้วยกายกรรม วาจากรรม และ
มโนกรรม ที่ประกอบด้วยเมตตาคือความปรารถนาดี เช่นตัดเศียรพระพุทธรูป ทำลายโบสถ์
พระเจดีย์ ขโมยพระพุทธรูปไปขาย ประพฤติการไม่สมควรเช่นไปแสดงความรักทางกามราคะตาม
บริเวณศาสนสถาน เช่น โบสถ์ และพระเจดีย์ เป็นต้น ไม่เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมคือคัดค้านพระ
ธรรมว่าไม่สามารถจะให้คุณให้โทษได้จริง ไม่ศึกษาเล่าเรียน ไม่สนใจฟังเมื่อมีการแสดงธรรม
ตลอดถึงการเหยียบย่ำทำลายหนังสือหรือสิ่งอื่นใดที่จารึกพระธรรม ไม่เอื้อเฟื้อในพระสงฆ์ ดำว่า
พระสงฆ์ ยุยงให้แตกแยกกัน ไม่ทำบุญและขัดขวางผู้อื่นไม่ให้ทำบุญ เป็นต้น

๘. พระรัตนตรัยแยกกันไม่ได้

พระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ แยกจากกันไม่ได้
ต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่เสมอ พระอรุณกถาจารย์ท่าน อุปมาไว้ดังนี้

๑. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนดวงจันทร์ พระธรรมเปรียบเหมือนกลุ่มรัศมีที่มีความ
สว่างและเย็นตาเย็นใจของดวงจันทร์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนสัตว์โลก ที่ได้รับความสุขสดชื่นจาก
แสงจันทร์นั้น ข้อนี้จะได้เห็นได้ชัดเจนว่าถ้ามีแต่ดวงจันทร์ไม่มีแสงจันทร์ คงไม่มีใครเห็นดวงจันทร์
ว่าอยู่ที่ไหน หรือถ้ามีดวงจันทร์และมีแสงจันทร์ แต่ไม่มีสัตว์โลกก็คงไม่มีใครเห็นดวงจันทร์และ
ได้รับผลประโยชน์จากดวงจันทร์ ดวงจันทร์กับแสงจันทร์จึงมีค่าเท่ากับไม่มีนั่นเอง

พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ก็เหมือนกัน ถ้ามีแต่พระพุทธเจ้า ไม่มีพระ
ธรรม ก็คงเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ คงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะธรรมดาเหมือนเดิมหรือถ้ามี
พระพุทธเจ้าและพระธรรม แต่ไม่มีพระสงฆ์ ก็ไม่มีใครเชื่อว่าเจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระพุทธเจ้า
เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ จึงต้องเกี่ยวเนื่องกันอยู่เสมอ เกิดอะไรกับ
ส่วนหนึ่งก็กระทบไปถึงอีก ๒ ส่วนด้วย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนดวงอาทิตย์ พระธรรมเปรียบเหมือนแสงสว่างและความ
ร้อนของดวงอาทิตย์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนสัตว์โลกที่ได้รับแสงสว่างและไอบอุ่นจากดวงอาทิตย์

๓. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนก้อนเมฆ พระธรรมเปรียบเหมือนน้ำฝนอันเกิดจากก้อน
เมฆ พระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกพร้อมทั้งแมกไม้และกอหญ้าที่ได้รับความชุ่มชื้นจากน้ำฝน

๔. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนสารพัดผู้ชาญฉลาด พระธรรมเปรียบเหมือนอุบายวิธี
สำหรับฝึกม้า พระสงฆ์เปรียบเหมือนม้าที่ได้รับการฝึกหัดไว้ดีแล้ว

๕. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ชี้ทาง พระธรรมเปรียบเหมือนหนทางที่ถูก ที่ตรงและ มีความปลอดภัย พระสงฆ์เปรียบเหมือนคนเดินทางผู้ถึงที่หมายแล้ว

๖. พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนผู้ชี้ขุมทรัพย์ พระธรรมเปรียบเหมือนขุมทรัพย์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนคนที่ได้รับทรัพย์สมบัติไปใช้อย่างมีความสุข

๙. ผู้เข้าไปหาพระรัตนตรัยด้วยอกุศลจิตย่อมเกิดโทษ

พระมหาโมคคัลลาเถระ พระอัครสาวกเมืองชาย ได้กล่าวกับมารที่เข้าไปหา พระพุทธเจ้าด้วยประสงค์ร้าย เช่นครั้งเสด็จออกผนวชก็ไปห้ามไว้โดยอ้างว่า จักรัตนะจะเกิดขึ้น ภายใน ๗ วัน ท่านจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิอยู่แล้ว จะไปบวชทำไม เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็ได้ไป ทูลขอให้เสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่พระพุทธองค์ทรงห้ามปรามมารว่า ขอให้บริษัทของเราปฏิบัติ ปฏิบัติได้ เข้าใจธรรม นำไปใช้เป็นเสียก่อน เราจึงจะนิพพาน ต่อจากนั้นพระยามารก็ติดตามรัง ความทั้งพระศาสนาและพระสาวกมาตลอดเวลา แม้แต่พระมหาโมคคัลลาเถระก็ถูกรังความด้วย ครั้งหนึ่ง พระเถระจึงได้กล่าวกับมารว่า

ไฟไม่ได้ตั้งใจเลยว่าเราจะเผาไหม้คนโง่ คนโง่ต่างหากที่เข้าไปหาไฟอันกำลังลุกโชน เขาเข้าไปหาไฟให้เผาไหม้ตัวเขาเอง ดูก่อนมารผู้ใจบาป โฉนท่านจึงเข้าไปหาพระตถาคต เหมือนคนโง่เข้าไปหาไฟเล่า

คนโง่เข้าไปหาพระตถาคต แทนที่จะได้บุญกลับได้บาป ช้ายังสำคัญผิดว่า ไม่เห็นจะ บาปอะไร

๑๐. พระรัตนตรัยเป็นสรณะที่ปลอดภัย

ผู้ที่มีจิตใจศรัทธาเลื่อมใส และเคารพนับถือบูชา เชื่อมั่นพระธรรมคำสั่งสอน ขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติตามแม้ด้วยชีวิต ไม่ยอมให้สรณะคมน์ขาดไป ย่อมได้รับ ผลที่น่าปรารถนา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ชนเหล่านั้น ละกายมนุษย์ไปแล้ว จักไม่เข้าถึงอบายภูมิ จักทำหมู่เทพให้บริบูรณ์ (ได้ไปเกิดในสวรรค์)

บุคคลใด ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง แล้วเห็นอริยสัจ ๔ คือ เห็นทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ และมรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ ซึ่งทำให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ สรณะนั้นของบุคคลนั้น เป็นสรณะที่ปลอดภัย เป็นสรณะอัน สูงสุด เขาอาศัยสรณะนั้น ย่อมพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้.

จากพระพุทธพจน์ที่ได้ยกมานี้ เป็นการรับประกันจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่า ผู้ที่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะแล้วปลอดภัยพ้นจากความทุกข์ทั้ง ปวงได้นั้น ต้องเห็นอริยสัจ ๔ หมายความว่า ต้องดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอันชอบตามหลัก

อริยสัจ ๔ ไม่ใช่ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะแล้ว ยังกราบไหว้อ้อนวอนขอพรสิ่งอื่น เช่น แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ เทพเจ้า เป็นต้น อันนอกเหนือไปจากพระรัตนตรัย ไม่ปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ ถ้าอย่างนี้จะมาโทษพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่า ฟังอะไรไม่ได้ ย่อมไม่ยุติธรรมสำหรับพระรัตนตรัย

การที่ได้พบพระรัตนตรัย อันเป็นสรณะที่ให้ความปลอดภัย ทำลายความทุกข์ได้จริงแล้วไม่ยอมรับนับถือ ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน ก็เท่ากับคนผู้ปฏิเสธลึกลับที่เข้ามาหาตน สัมกับที่พระมหาบัณฑิตเถระ ได้กล่าวไว้ว่า

ผู้ที่ได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ปล่อยโอกาสนั้นให้ผ่านไปโดยไม่สนใจศึกษา และปฏิบัติตามโอวาทของพระองค์ ผู้นั้นเป็นคนไม่มีบุญ เหมือนกับคนที่ใช้มือและเท้าปกป้องลึกลับที่เข้ามาหาตนถึงที่นอน แล้วขับไล่ไสส่งออกไป

อุโบสถศีล

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมที่สำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า การเข้าจำเพื่อยุติการงานของฆราวาส เช่น ทำนา ทำไร่เป็นต้นไว้ชั่วคราวแล้วมาทำกิจกรรมทางศาสนาเป็นการขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบระงับ อันเป็นความสุขสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้เป็นฆราวาส จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามสมควร

อุโบสถนั้น ปฏิบัติกันมาก่อนพุทธกาล ปรากฏที่มาในอรรถกถาคังคมาลาชาดก อัญญาภิชาติ และในอุโบสถขันธกะ ดังนี้

ในอรรถกถาคังคมาลาชาดก มีใจความว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน ตรัสเรียกคนรักษาอุโบสถมาแล้ว ตรัสว่า พวกเธอทั้งหลาย ทำความดีแล้วที่รักษาอุโบสถ พวกเธอรักษาอุโบสถ ควรให้ทาน รักษาศีล ไม่ควรทำความโกรธ ควรเจริญเมตตาภาวนา ควรอยู่จำอุโบสถในครบเวลา เพราะว่า บัณฑิตในปางก่อนอาศัยอุโบสถเพียงกิ่งเดียวยังได้ยศใหญ่มาแล้ว อันอุบาสกและอุบาสิกาเหล่านั้นทูลขอร้องแล้ว จึงได้นำเรื่องอดีตมาเล่าว่า

ในอดีตกาล มีเศรษฐีคนหนึ่ง มีทรัพย์มาก มีบริวารเป็นคนดี ชอบทำบุญบริจาคทาน ภรรยา บุตร ธิดา บริวารชน แม้กระทั่งคนเลี้ยงวัวของเศรษฐีนั้น ล้วนเป็นผู้เข้าจำอุโบสถเดือนละ ๖ วัน ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เกิดในครอบครัวคนขัดสน มีอาชีพรับจ้าง เป็นอยู่อย่างอัตคัดขัดสน เขาไปยังบ้านของเศรษฐีเพื่อขอทำงาน เศรษฐีบอกว่า ทุกคนในบ้านนี้ ล้วนแต่เป็นผู้รักษาศีล ถ้าเธอรักษาศีลได้ ก็ทำงานได้ แต่ลืมนบอกวิธีรักษาศีลแก่เขา

พระโพธิสัตว์เป็นคนว่าง่าย ทำงานแบบถวายชีวิต ไม่คำนึงถึงความยากลำบาก ตื่นก่อน นอนทีหลังเสมอ ต่อมาวันหนึ่ง มีมหรสพในเมือง เศรษฐีเรียกสาวใช้มาสั่งว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ เธอจงหุงอาหารให้คนงานแต่เช้าตรู่ พวกเขารับประทานอาหารแล้ว จะได้รับรักษาอุโบสถ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ ตื่นนอนแล้ว ได้ออกไปทำงานแต่เช้ามืด ไม่มีใครบอกว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถ คนทั้งหมดรับประทานอาหารเช้าแล้วต่างรักษาอุโบสถ แม้เศรษฐีพร้อมภรรยาและบุตรธิดา ก็ได้อธิฐานอุโบสถ ไปยังที่อยู่ของตนแล้ว นั่งนึกถึงศีล

พระโพธิสัตว์ทำงานตลอดทั้งวัน เมื่อพระอาทิตย์ตกดิน จึงได้กลับมา แม่ครัวนำอาหารไปให้ พระโพธิสัตว์ รู้สึกแปลกใจ จึงถามว่า วันอื่น ๆ เวลานั้นมีเสียงดัง วันนี้คนเหล่านั้นไปไหนกันหมด ครั้นทราบที่ทุกคนสมาทานอุโบสถ ต่างอยู่ในที่ของตนจึงคิดว่า เราคนเดียวไม่มีศีลในท่ามกลางของผู้มีศีล จะอยู่ได้อย่างไร ? เราจะอธิษฐานอุโบสถ ในตอนนี้จะได้หรือไม่หนอ ? จึงเข้าไปถามเศรษฐี เศรษฐีบอกว่า เมื่อรักษาอุโบสถตอนนี้ จะได้อุโบสถกรรมครั้งเดียว

เพราะไม่ได้อธิษฐานแต่เช้า พระโพธิสัตว์ บอกว่า ครั้งเดียวก็ได้ข้อรับ จึงสมาทานศีลกับเศรษฐี อธิษฐานอุโบสถ เข้าไปยังที่อยู่ของตนนอนนิ่งถึงศีล ในปัจฉิมยาม หิวอาหารจนเป็นลม เพราะยังไม่ได้รับประทานอาหารเลยตลอดทั้งวัน เศรษฐีนำเอาเภสัชต่าง ๆ มาให้ ก็ไม่ยอมรับประทาน ยอมเสียชีวิต แต่ไม่ยอมเสียชีวิต ในขณะที่ใกล้จะเสียชีวิต พระเจ้าพาราณสี เสด็จประทับที่ริมพระนคร มาถึงที่นั่น เขาได้เห็นสิริแห่งพระราชินี จึงปรารถนาราชสมบัติ ครั้นสิ้นชีวิตแล้ว ได้ถือปฏิสนธิใน พระครรภ์อัคกรมเหสี เพราะผลแห่งอุโบสถกรรมกึ่งหนึ่ง ครั้นประสูติแล้ว ทรงได้รับขนานพระนามว่าอุทัยกุมาร

ในอุโบสถขันธกะ มหาวรรค วินยปิฎก มีใจความว่า สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ พวกปริพาชกผู้นับถือลัทธิอื่น ประชุมกล่าวธรรมในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ คนจำนวนมากไปฟังธรรมของพวกเขาแล้ว ได้ความรัก ความเลื่อมใส และเป็นพวกกับปริพาชกเหล่านั้น

พระเจ้าพิมพิสาร ได้ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงเกิดความคิดว่า แม้พระสงฆ์ก็สมควรจะประชุมกันในวันเช่นนั้นบ้าง จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลเรื่องนั้นแล้ว เสด็จกลับ พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เธอทั้งหลายประชุมพร้อมกัน ในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ ภิกษุทั้งหลายได้ประชุมกันตามพุทธดำรัส แต่นั่งอยู่เฉย ๆ ชาวบ้านมาเพื่อจะฟังธรรมก็ไม่พูดด้วย จึงถูกติเตียน ข้อนขอว่า เหมือนพวกสุกรใบ้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เธอทั้งหลายประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ ภิกษุทั้งหลายได้ทำตามนั้นแล้ว

ทั้ง ๒ เรื่องที่นำมากล่าวนี้ ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่า อุโบสถนั้น มีปฏิบัติกันมาก่อนแล้ว และเป็นชื่อของวันที่เจ้าลัทธิอื่น ๆ กำหนดไว้ เพื่อความสะดวกในการทำกิจกรรมตามลัทธิของตน ด้วยการงดอาหาร ต่อมา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว จึงทรงบัญญัติอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘ พร้อมทั้งสรณคัมภีร์ เพราะฉะนั้น อุโบสถ จึงมี ๒ อย่าง คือ

๑. อุโบสถนอกพุทธกาล ได้แก่การเข้าจำด้วยการงดอาหาร ตั้งแต่เที่ยงวันไปแล้วในวันที่กำหนดไว้ ดังคำที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ ในอรรถกถาคังคมาลชาดกอัญญาภิชาตว่า บุตรและภรรยาที่ดี บริวารชนที่ดี ของเศรษฐีนั้น โดยที่ผู้สุดแม่คั้นเลี้ยงโคในเรือนนั้น ทั้งหมดล้วนเข้าจำอุโบสถเดือนละ ๖ วัน

๒. อุโบสถในสมัยพุทธกาล ได้แก่ อุโบสถที่เป็นพุทธบัญญัติ อันประกอบด้วยสรณคัมภีร์ และองค์ ๘ มีปาณาติปาตา เวรมณี เป็นต้น

อุโบสถศีลมี ๓ ประการ^๑

๑. ปกติอุโบสถ ได้แก่ อุโบสถที่รับรักษากันตามปกติ เฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่งอย่างที อุบาสกอุบาสิการักษากันอยู่ทุกวันนี้ มีเดือนละ ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ

๒. ปฏิชาครอุโบสถ ได้แก่ อุโบสถที่รับรักษาเป็นพิเศษกว่าปกติ คือ รักษาคราวละ ๓ วัน คือวันรับวันรักษา และวันส่ง เช่นจะรับอุโบสถวัน ๘ ค่ำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๗ ค่ำ ตลอดไปจนถึงวัน ๙ ค่ำ จนได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ ค่ำนั้นเองจึงหยุดรักษา

๓. ปาฏิหาริยอุโบสถ ได้แก่ อุโบสถที่รับรักษาตลอด ๔ เดือนฤดูฝน คือตั้งแต่วัน แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒

ปาฏิหาริยอุโบสถ ถือตามคตินิยมของคนอินเดียในสมัยนั้น เทียบเคียงได้กับเรื่อง บัญญัติการจำพรรษาของภิกษุ ในวัสสูปนายิกชั้นธกะ พระวินัยปิฎกว่า

สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น พระพุทธองค์ยังมีได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายอยู่จำพรรษา ภิกษุทั้งหลายเที่ยวจาริกไป ตลอด ฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษติเตียนโพนทะนาว่า โฉน พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร จึงได้เที่ยวจาริกไปอย่างนี้ เหยียบย่ำข้าวกล้าที่เขียวสด เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทำ ลัทธิเล็ก ๆ จำนวนมากให้ถึง ความมอดวายเล่า ก็พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ ผู้กล่าวธรรมอันต่ำ ทราม ยังพักอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระพุทธองค์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ปรารภเหตุนั้นแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายอยู่จำพรรษา ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลาย คิดว่าพวก เราพึงจำพรรษาเมื่อไรหนอ ? จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์รับสั่งว่า ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย เราอนุญาตให้จำพรรษาในฤดูฝน นี่เป็นคตินิยมของคนอินเดียในสมัยนั้น การรักษา ปาฏิหาริยอุโบสถ อาจเกี่ยวเนื่องกับคตินิยมนี้ก็ได้

^๑ ปฏิชาครอุโบสถ รักษาเดือนละ ๑๑ วัน คือ ข้างขึ้น ๕ วัน ได้แก่ วันขึ้น ๔ ค่ำ ๖ ค่ำ ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ และข้างแรม ๖ วัน ได้แก่ วันแรม ๑ ค่ำ ๔ ค่ำ ๖ ค่ำ ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ๑๒ ค่ำ หรือ ๑๓ ค่ำ

ปาฏิหาริยอุโบสถ บางแห่งแสดงว่า ๕ เดือน คือ ตั้งแต่เดือน ๘ ถึงเดือน ๑๒ บางอาจารย์กล่าวว่า ๓ เดือน คือ เดือน ๘ เดือน ๑๒ เดือน ๔ บางพวากล่าวว่า ๔ วัน คือ ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ๑๓ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ ๑ ค่ำ

รักษาอุโบสถเพื่อช่อมกิเลส

อุโบสถนี้เป็นวงศ์ของโบราณบัณฑิต ท่านเหล่านั้นได้เข้าจำอุโบสถ เพื่อช่อมกิเลสมีราคาจะเป็นต้น สมดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวไว้ ในอรรถกถาปัญจอุโบสถชาดกว่า

ครั้งหนึ่ง องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ท่ามกลางบริษัท ๔ ในธรรมสภา ทรงทอดพระเนตรดูบริษัทด้วยพระทัยอ่อนโยน ทรงทราบว่า วันนี้เทศนาจะเกิดขึ้น เพราะอาศัยถ้อยคำของอุบาสกทั้งหลาย จึงตรัสเรียกพวกเขาเข้ามาถามว่า เธอทั้งหลายกำลังรักษาอุโบสถกันหรือ ? เมื่อพวกเขาทูลตอบว่า พระพุทธเจ้าข้า จึงตรัสว่า พวกเธอทำดีแล้ว ชื่อว่าอุโบสถนี้ เป็นวงศ์แห่งโบราณบัณฑิต ด้วยว่าโบราณบัณฑิตทั้งหลาย ได้จำอุโบสถ เพื่อช่อมกิเลสมีราคาเป็นต้น อุบาสกเหล่านั้นทูลวิงวอนแล้ว จึงได้นำอดีตนิทานมาตรัสว่า

ในอดีตกาล มีสถานที่อันเป็นป่าหน้ารีนรมย์ยิ่งแห่งหนึ่ง ระหว่างแคว้นทั้ง ๓ มีแคว้นมคธเป็นต้น พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ในแคว้นมคธ ครั้นเจริญวัยแล้ว ละกามออกไปยังป่านั้น สร้างอาศรม บวชเป็นฤาษี ในที่ไม่ห่างจากอาศรมของฤาษีนั้น มีนกพิราบสองตัวผิวเมีย อยู่ที่ป่าไผ่แห่งหนึ่ง งูตัวหนึ่งอยู่ที่จอมปลวก สุนัขจึงจอกอยู่ที่พุ่มไม้เหมือนอยู่ที่พุ่มไม้อีกแห่งหนึ่ง สัตว์ทั้ง ๔ นั้น เข้าไปหาพระฤาษีแล้วฟังธรรมตามเวลาอันสมควร

ครั้นต่อมาวันหนึ่ง นกพิราบสองตัวผิวเมีย ออกจากรังไปหาอาหาร เหยี่ยวได้เฉี่ยวเอาลูกน้อยซึ่งบินตามหลังไป แล้วจิกกินทั้งที่ลูกนกส่งเสียงร้อง นกพิราบเสียใจมาก คิดว่าความรักนี้ทำให้เราทุกข์ใจเหลือเกิน จึงไปยังสำนักของดาบส สมทานอุโบสถแล้วนอนอยู่ ณ ที่สมควรแห่งหนึ่ง เพื่อช่อมความเสียใจ อันเกิดจากความรัก

ฝ่ายงู ออกจากที่อยู่ไปหากิน ได้ไปยังทางสัญจรของฝูงโค เพราะกลัวเสียงทำโค จึงหลบเข้าไปยังจอมปลวกแห่งหนึ่ง ครั้งนั้น โคอุสุภะซึ่งเป็นโคมงคลของนายบ้าน เข้าไปเอาสีข้างงูจอมปลวก ได้เหยียบงูนั้น งูโกรธจัด จึงกัดโคอุสุภะนั้นถึงแก่ความตาย พวกชาวบ้านทราบข่าวว่า โคตาย จึงพากันมาบูชาด้วยดอกไม้เป็นต้น ชุดหลุมฝังแล้วกลับไป งูคิดว่า เราฆ่าโคนี้ เพราะความโกรธ ทำให้คนเป็นจำนวนมาก ต้องเศร้าโศกเสียใจ ถ้าเรายังช่อมความโกรธไม่ได้ จะไม่ออกไปหากิน จึงไปยังอาศรมของฤาษี สมทานอุโบสถเพื่อช่อมความโกรธแล้ว

ฝ่ายสุนัขจิ้งจอก ออกจากป่าหากินพบซากช้าง เข้าไปภายในท้อง ซากช้างนั้นได้ยุบลง สุนัขจิ้งจอกออกมาข้างนอกไม่ได้ ติดอยู่ในท้องช้างหลายวัน ได้รับความทุกข์ทรมานมาก ต่อมาวันหนึ่ง ฝนตกลงมาอย่างหนัก ทำให้หนังของช้างเน่า จึงออกมาได้ คิดว่า เพราะความโลภเราจึงประสบความทุกข์นี้ ถ้ายังช่อมความโลภไม่ได้ จะไม่ออกไปหากิน ไปยังอาศรมพระฤาษีสมาทานอุโบสถเพื่อช่อมความโลภ

ฝ่ายหมี เกิดความโลภจัด ออกจากป่าไปยังหมู่บ้านชายแดน แคว้นมัลละ พวกชาวบ้านบอกต่อ ๆ กันว่า หมีเข้ามายังหมู่บ้าน ต่างถือธนูและท่อนไม้เป็นต้น ออกไปล้อมพุ่มไม้ที่หมีนั้นหนีเข้าไป ช่วยกันทุบตีจนศิระระแตก เลือดไหล หมีนั้นคิดว่า ความทุกข์นี้เกิดแก่เรา เพราะความโลภจัด ถ้าเรายังข่มความโลภนี้ไม่ได้ จะไม่ออกไปหากิน ไปยังอาศรมของพระฤาษีสมาทานอุโบสถ เพื่อข่มความโลภนั้น

แม่ฤาษีเอง ก็ตกอยู่ใต้อำนาจของมานะถือตัว เพราะอาศัยชาติตระกูล จึงไม่สามารถจะทำสมาธิให้เกิดขึ้นได้

ครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ทราบว่าเขาเป็นผู้ถือตัว คิดว่า ผู้นี้ไม่ใช่คนธรรมดา เป็นพุทธชาดกูร จะได้บรรลุสัมพัทธ์ปัญญาในกาลบัดนี้ เราจักทำการข่มมานะผู้นี้แล้วทำให้เขาได้สมาธิสมบัติ ในขณะที่ฤาษีกำลังนอน ในบรรณศาลา จึงมาจากป่าหิมพานต์ นั่งบนแท่นของฤาษี ฤาษีทราบว่า พระปัจเจกพุทธเจ้านั่งบนอาสนะของตน มีความโกรธ เข้าไปหา ชี้หน้าต๋าว่า เจ้าสมณะโง่โง่ กายพิถัน จงนิบหนอย เจ้ามานั่งบนแผ่นหินที่นั่งของข้าทำไม

พระปัจเจกพุทธเจ้าได้พูดกับฤาษีนั้นว่า ท่านลัทธิบรูชทำไม ? จึงถือตัวนักเล่าอาตมาบรรลุปัจเจกพุทธญาณแล้ว ท่านก็จะเป็นพุทธสัมพัทธ์ปัญญาในกาลบัดนี้ ท่านเป็นหน่อเนื้อพุทธะบำเพ็ญความดีมาแล้ว เมื่อเวลาผ่านไปเท่านี้ จะเป็นพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าสิทธัตถะ ได้ให้โอวาทว่า ท่านเป็นผู้ถือตัว หยาบคาย ร้ายกาจเพื่ออะไร ? ทำอย่างนี้ไม่สมควรแก่ท่านเลยฤาษีนั้นก็ยิ่งไหว้ท่าน และไม่ถามว่า ตนเองจะได้เป็นพระพุทธเจ้าเมื่อไร ? พระปัจเจกพุทธเจ้าพูดกับเขาว่า ท่านไม่รู้หรือว่า เราก็มีชาติสูงและมีคุณใหญ่เหมือนกัน ถ้าแท้จริง ก็เหาะให้ได้เหมือนเราสิได้เหาะขึ้นไปในอากาศโปรยฝุ่นที่เท้าของตนลงบนมวยของเขได้แล้ว กลับไปยังป่าหิมพานต์

ฤาษีเกิดความสลดใจ หลังจากพระปัจเจกพุทธเจ้าไปแล้ว คิดว่า พระสมณะนี้มีร่างกายหนักแต่เหาะไปเหมือนปยุ่นที่ถูกลมพัด เราไม่ไหว้ท่าน ไม่ถามท่านด้วยความเยอหยิ่งเพราะชาติ ขึ้นชื่อว่าชาติชั้นวรรณะ จะทำอะไรได้ การประพาศศีลเท่านั้นเป็นคุณใหญ่ในโลกนี้ แต่มานะนี้ของเราเมื่อเจริญขึ้น มีแต่จะนำไปสู่รัก ถ้าเรายังข่มมานะนี้ไม่ได้ จะไม่ไปหาผลาผลจึงเข้าสู่บรรณศาลา สมาทานอุโบสถเพื่อข่มมานะ

เรื่องบัญญัติอุโบสถชาดกนี้ แสดงให้เห็นว่า ความทุกข์และภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์เป็นส่วนตัว หรือสังคมก็ตาม มักเกิดขึ้น เพราะความขาดศีลธรรม การแก้ไขความทุกข์และภัยอันตรายนั้น ควรแก้ด้วยศีลธรรม ไม่ควรแก้ด้วยกิเลส หรือ ด้วยอบายมุข เช่น เสพสิ่งเสพติดและเที่ยวเตร่เสเพล เป็นต้น เพราะยิ่งเพิ่มปัญหาให้มากและกว้างขวางออกไปอีก การเข้าจำอุโบสถสงบจิตใจ จะทำให้เกิดปัญญามองเห็นวิธีแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องได้

อุโบสถศีลมี ๘ ลิกขาบท

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และใช้ผู้อื่นให้ฆ่า

๒. อทินนาทานา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากลักขโมยของเขาด้วยตนเอง และใช้ผู้อื่นให้ลักขโมย

๓. อพรัทจริยา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากประพฤติอสังฆกรรม เป็นข้าศึกแก่ พรหมจรรย์

๔. มุสาวาทา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากพูดเท็จคำไม่จริง ล่อลวงอำพรางทำนุผู้อื่น

๕. สุราเมรยมชชพมาฏฐานา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ ดื่มกินซึ่งน้ำเมาคือสุราและเมรัย และเครื่องดองที่เป็นของทำใจให้คลั่งไคล้ต่าง ๆ

๖. วิกาลโภชนา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาลคือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นใหม่

๗. นจจคีตวาทิตวิสุททสนา มาลาคนธวิเลปนธารณมณทณวิภูสณฐานา เวรมณี

ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม เครื่องประโคมต่าง ๆ ดูการเล่นแต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่กุศล และลูบทาที่ตบแต่งประดับตกแต่งซึ่งร่างกาย ด้วยระเบียบดอกไม้และของหอม เครื่องทาเครื่องย้อม ผัดผิวด่าง ๆ

๘. อุจจาसनมหาसยนา เวรมณี ลิกขาบท สมาทียามิ

ข้าพเจ้าสมาทานลิกขาบท คือ เว้นจากนั่งนอนบนเตียงตั้ง มีเท้าสูงเกินประมาณ และที่นั่งที่นอนอันใหญ่ และเครื่องปูลาดอันงามวิจิตรต่าง ๆ

อธิบายอุโบสถศีล ๘ ข้อ โดยสังเขป

อุโบสถศีลทั้ง ๘ นั้น ลิกขาบทที่ ๑ เว้นจากทำสังฆกรรมชีวิตให้ตกลง คือ เว้นจากฆ่าสังฆกรรมชีวิต คำว่า สังฆ ในที่นี้ ประสงค์ทั้งมนุษย์และเดียรถีย์ยังเป็นอยู่ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนิด

ลิกขาบทนี้มีองค์ ๕ คือ สังฆกรรมชีวิต ๑ รู้ว่าสังฆกรรมชีวิต ๑ จิตคิดจะฆ่า ๑ พยายามฆ่า ๑ สังฆกรรมตายด้วยความพยายามนั้น ๑

ลิกขาบทที่ ๒ เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ภารกิจที่ถือเอาในที่นี้ หมายถึงถือเอาด้วยอาการเป็นโจร สิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ในที่นี้ หมายถึง สิ่งของที่มีเจ้าของ ทั้งที่เป็นสวัสดุกฎกนทรัพย์ ทั้งที่เป็นอวัสดุกฎกนทรัพย์ อันเจ้าของไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิ์ขาด อย่างหนึ่ง สิ่งของที่ไม่ใช่ของใคร แต่มีผู้รักษาหวงแหน เช่น ของสงฆ์ ของส่วนรวมอันเป็นสาธารณะประโยชน์ อย่างหนึ่ง

ลิกขาบทนี้มีองค์ ๕ คือ ของมีเจ้าของหวง ๑ รู้ว่ามีเจ้าของหวง ๑ จิตคิดจะลัก ๑ พยายามลัก ๑ นำของมาด้วยความพยายามนั้น ๑

ลิกขาบทที่ ๓ เจตนาเป็นเหตุก้าวล่วงฐานะ โดยประสงค์จะเสพอสังฆกรรม ซึ่งเป็นไปทางกายทวาร ชื่อว่า อพรหมจรรย์ ได้แก่ ความลู่อ้างแก่ราคะแล้วเสพอสังฆกรรมในมรรคใดมรรคหนึ่ง บรรดามรรคทั้ง ๓ (ทวารหนัก ทวารเบา ปาก)

ลิกขาบทนี้มีองค์ ๕ คือ อสังฆจรรย์ยวัตถุ วัตถุที่จะพึงประพฤติกว้าง (มรรคทั้ง ๓) ๑ จิตคิดจะเสพในอสังฆจรรย์ยวัตถุนั้น ๑ ความพยายามในการเสพ ๑ มีความยินดี ๑

ลิกขาบทที่ ๔ การแสดงความเท็จ เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี จัดเป็นมุสาวาท

ลิกขาบทนี้มีองค์ ๕ คือ เรื่องไม่จริง ๑ จิตคิดจะพูดให้ผิด ๑ พยายามพูดออกไป ๑ คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น ๑

ลิกขาบทที่ ๕ นำเมาที่เป็นแต่เพียงของตอง เช่น น้ำตาลเมาต่าง ๆ ชื่อเมรัย เมรัยนั้น เขากลั่นให้เข้มข้นขึ้นไปอีก เช่น เหล้าต่าง ๆ ชื่อสุรา สุราเมรัยนี้ ทำให้ผู้ดื่มเมาเสียสติสามารถทำความชั่วได้ทุกอย่าง จึงได้ชื่อว่า เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ลิกขาบทนี้มีองค์ ๕ คือ ของทำให้เมา มีสุราเป็นต้น ๑ จิตใใคร่จะดื่ม ๑ ทำพยายามดื่ม ๑ ดื่มให้ลวงลำคอเข้าไป ๑

สิกขาบทที่ ๖ กาลที่ผู้รักษาอุโบสถศีลจะบริโภคอาหารได้ คือ ตั้งแต่อรุณขึ้นมาแล้วจนถึงเที่ยง เรียกว่า กาล ส่วนตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงก่อนอรุณขึ้น เรียกว่า วิกาล จะบริโภคอาหารในเวลานี้ไม่ได้

สิกขาบทนี้เมืองค์ ๔ คือ เวลาตั้งแต่เที่ยงแล้วไปถึงก่อนอรุณขึ้น ๑ ของเคี้ยวของกิน สงเคราะห์เข้าในอาหาร ๑ พยายามกลืนกิน ๑ กลืนให้ล่องลำคอเข้าไป ด้วยความพยายามนั้น ๑

สิกขาบทที่ ๗ การดูที่ชื่อว่าเป็นข้าศึกศัตรูนั้น เพราะขัดแย้งต่อคำสอนของศาสนา การพ้อนรำ การขับร้อง การดัดลีตีเป่า จะทำด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำก็ตาม ถ้าเป็นข้าศึกแก่กุศล จัดเป็นความผิดในสิกขาบทนี้ทั้งสิ้น

สิกขาบทนี้เมืองค์ ๓ คือ การเล่นมีพ้อนรำขับร้องเป็นต้น ๑ ไปเพื่อจะดูหรือฟัง ๑ ดูหรือฟัง ๑

สิกขาบทที่ ๘ การห้ามที่นึ่งที่นอนอันเกินขนาด อันได้ชื่อว่า อุกจาสยนะ และเครื่องปูลาดที่ไม่สมควร อันได้ชื่อว่า มหาสยนะ นั้น เพื่อประสงค์ไม่ให้เป็นที่นอนของโอโรธและยั่วยวนให้เกิดระคะความกำหนัดยินดี พระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้เว้นจากที่นึ่งที่นอนสูงและที่นึ่งที่นอนใหญ่

สิกขาบทนี้เมืองค์ ๓ คือ ที่นึ่งที่นอนสูงใหญ่ ๑ รู้ว่าที่นึ่งที่นอนสูงใหญ่ ๑ นึ่งหรือนอนลง ๑

วิธีสมาทานอุโบสถศีล

พระอรรถกถาจารย์ กล่าวไว้ว่า ในอรรถกถาอุโบสถสูตรว่า บุคคลผู้จะเข้าจำอุโบสถศีลนั้น พึงตั้งใจว่า พຽຽນนี้เราจักรักษาศีลอุโบสถ ตรวจตราการทำอาหารเป็นต้นเสียแต่ในวันนี้ สิ่งการงานให้เรียบร้อยว่า ท่านทั้งหลายจงทำสิ่งนี้และสิ่งนี้

ในวันอุโบสถ พຽຽນแปลงวาจาสมาทานองค์อุโบสถ ในสำนักของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ได้ ซึ่งเป็นผู้รู้จักลักษณะของศีล ๑๐ แต่เข้าตรູ ถ้าไม่รู้บาลี พຽຽนอธิษฐานว่า ข้าพเจ้าอธิษฐานอุโบสถที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เมื่อไม่ได้ผู้อื่น พຽຽนอธิษฐานด้วยตนเองก็ได้ แต่ควรทำการแปลงวาจาโดยแท้ เมื่อเข้าจำอุโบสถแล้ว ไม่ควรจัดแจงการงานที่เกี่ยวกับการเบียดเบียนผู้อื่น ควรให้เวลาผ่านไปด้วยการนบอายุและวัย

ส่วนพระภิกษุก็อธิบายว่า ตั้งแต่สมาทานศีลแล้ว ผู้รักษาศีลไม่ควรทำกิจอะไรอย่างอื่น ควรให้เวลาผ่านไปด้วยการฟังธรรม หรือมนสิการกรรมฐาน

ระเบียบพิธี

เมื่อถึงวันอุโบสถ ๘ คำ ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ ผู้รักษาศีลนำภัตตาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน หรือที่ตนศรัทธาเลื่อมใส หลังจากที่พระสงฆ์ทำวัตรเช้าเสร็จแล้ว พຽຽนเริ่มกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยว่า

ยมหิ สม[□]มาสสม[□]พุท[□]ธ[□] ภควน[□] ต[□] สรณ[□] คโต (หญิงว่า คตา)

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ตรัสรู้ดีโดยชอบ ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่ง ก่าจัดภักได้
จริง

อิมีนา สก[□]กาเรน ต[□] ภควน[□] ต[□] อภิปุชยามิ

ข้าพเจ้าขอบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นด้วยเครื่องสักการะนี้

ยมหิ ส[□]วาก[□]ชาต[□] ภควตา ธม[□]ม[□] สรณ[□] คโต (หญิงว่า คตา)

พระธรรมได้อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่ง ก่าจัดภักได้
จริง

อิมีนา สก[□]กาเรน ต[□] ธม[□]ม[□] อภิปุชยามิ

ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระธรรมนั้น ด้วยเครื่องสักการะนี้

ยมหิ สุปปฏิปน□นัง สง□ขมิ สรณิ คโต (หญิงว่า คตา)

พระสงฆ์หมู่ใด เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้าถึงแล้วว่าเป็นที่พึ่ง กำจัดภัยได้จริง

อิมินา สก□กาเรน ตัง สง□ขมิ อภิปุชยามิ

ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระสงฆ์หมู่หนึ่ง ด้วยเครื่องสักการะนี้

อรหิ สม□มาสม□พุท□โธ ภควา พุท□ธัม ภควน□ตัง อภิวาเทมิ (กราบ)

ส□วาก□ชาโต ภควตา ธม□โม ธม□มัง นมส□สามิ (กราบ)

สุปฏิปน□โน ภควโต สาวกสง□โฆ สง□ขมิ นนามิ (กราบ)

ต่อจากนั้น ผู้เป็นหัวหน้า ฟังนึ่งคุกเข่าประนมมือ ประกาศอาอุโบสถ ดังนี้

อช□ช โภจน□โต ปก□ขส□ส อฏฐ□ฐมิติวโส (๑๔ คำ ให้อ่านว่า จาตุท□ทสิติวโส

๑๕ คำ ให้อ่านว่า ปณ□ณรสีทิวโส , (อมวารสีทิวโส) เอวรูป โข โภจน□โต ทิวโส พุท□เทน
ภควตา ปญ□ญต□ตส□ส ธม□มส□สวนส□ส เจว ตทต□ถาย อุปาสกอุปาสิกานัง
อุโปสถกม□มส□ส จ กาลो โหติ ฯ หน□ท มยं โภจน□โต สพ□เพ อธิ สมาคตา
ตส□ส ภควโต ธม□มานุธม□มปฏิบัติ□ติยา ปุชชต□ถาย อิมญ□จ รต□ตี
อิมญ□จ ทิวสั อโปสถัง อูปวสิส□สามาติ กาลปริจ□เจท กต□วา ตัง ตัง เวรมณิ อารม□
มณัง กริต□วา อวิก□ชิต□ตจิต□ตา หุต□วา สก□กจ□จัง อโปสถง□คานิ สมภาติ
เยย□ยาม อีทิสั ทิ อโปสถกาลัง สม□ปต□ตานัง อม□หากัง ซีวิตัง มา นีรต□ถัง โห
ตุ ฯ

ข้าพเจ้า ขอประกาศเริ่มเรื่องความที่จะได้สมาทานรักษาศาอุโบสถ ตามกาลสมัยพร้อม
ด้วยองค์ ๘ ประการ ให้สาธุชนที่จะตั้งจิตสมาทานทราบทั่วกัน ก่อนแต่จะสมาทาน ณ บัดนี้

ด้วยวันนี้ เป็นวันอัฐมิมิ ดิถีที่ ๘ (วันจาตุททสี ดิถีที่ ๑๔ วันปณณรสี , (วันอมวารสี
ดิถีที่ ๑๕) แห่งปักข์มาถึงแล้ว ก็แล้ววันนี้ เป็นกาลที่จะฟังธรรมและทำการรักษาศาอุโบสถ
เพื่อประโยชน์แห่งการฟังธรรม บัดนี้ขอกุศลอันยิ่งใหญ่ คือ ตั้งจิตสมาทานอุโบสถ จงเกิดมีแก่
เราทั้งหลาย บรรดามาประชุม ณ ที่นี้ เราทั้งหลายพึงมีจิตยินดีว่าจะรักษาศาอุโบสถ อัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ วันหนึ่งคืนหนึ่ง ณ เวลานั้นแล้ว จงตั้งจิตคิดงดเว้นไกลจาก
การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป คือฆ่าสัตว์เองและใช้ให้คนอื่นฆ่า ๑ เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ
ไม่ให้ คือลักและฉ้อและใช้ให้ลักฉ้อ ๑ เว้นจากอพรหมจรรย์ ๑ เว้นจากพูดคำเท็จคำไม่จริง และ
ล่อลวงอำพรางท่านผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินซึ่งสุราเมรัย สารพัดน้ำกลั่นน้ำดอง อันเป็นของให้ผู้ที่ม
แล้วเมา ซึ่งเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ตั้งแต่พระ

อาทิตย์เที่ยงแล้ว ไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นใหม่ ๑ เว้นจากพ็อนรำขบร็องและประโคมดนตรี และดู
การเล่นบรรดาเป็นข้าศึกแก่กุศล และตัดทรงระเบียบดอกไม้ ลูบไล้ทำตัวด้วยของหอม เครื่อง
ย้อมเครื่องแต่งและประดับร่างกายด้วยเครื่องอาภรณ์วิจิตรงดงามต่าง ๆ ๑ เว้นจากนั้งนอนเหนือที่
นั้งที่นอนอันสูง มีเตียงตั้งสูงกว่าประมาณ และที่นั้งที่นอนอันใหญ่ภายในมีนุ่นและสำลี และ
เครื่องลาดอันวิจิตรงดงาม ๑ จงทำความเว้นองค์ที่จะพึงเว้น ๘ ประการนี้ เป็นอาภรณ์ อย่ามี
จิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น จงสมทานองค์อุโบสถ ๘ ประการนี้โดยเคารพเกิดเพื่อบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า
นั้น ด้วยข้อปฏิบัติอย่างยิ่ง ตามกำลังของเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นคฤหัสถ์ ชีวิตแห่งเราทั้งหลายเป็น
มาถึงวันอุโบสถนี้ จงอย่าล่วงไปปราศจากประโยชน์เลย

ต่อจากนั้น พึงกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน ดังนี้

มยํ ภนุเต ติสรณน สห อญุญจคสมนุ นาคตํ อุโปสถํ ยาจาม (ว่า

๓ จบ)

เสร็จแล้ว พึงตั้งใจรับสรณคณนและอุโบสถศีลโดยเคารพ โดยว่าตามคำที่พระสงฆ์บอก
ดังนี้

นโม ตสสุ ภควโต อรหโต สมหาสมพุทฺธสสุ (ว่า ๓ จบ)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

เมื่อพระสงฆ์ว่า **ตีสรณคณนํ นิญฺฐิตํ** พึงรับพร้อมกันว่า **อาม ภนุเต**
ต่อจากนั้น พึงรับอุโบสถศีลทั้ง ๘ ข้อ ดังกล่าวไว้แล้วข้างต้นต่อไปนี้

เมื่อรับศีลจบแล้ว พึงกล่าวตามพระสงฆ์ว่า **อิมํ อญุญจคสมนุ นาคตํ, พุทฺธํ
รปญฺญุตํ อุโปสถํ, อิมญฺจ รตํ อิมญฺจ ทิวสํ, สมมุเทว อภิกฺขิตํ
สมาทียามิ**

ข้าพเจ้าสมาทานอุโบสถ ที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ,
นี้เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี ไม่ให้ขาดไม่ให้ทำลาย ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ณ เวลานั้น พระสงฆ์บอก
ต่อว่า **อิมานิ อญุญจ ลิกฺขาพานิ อชเชกํ รตํ ดินทิวํ อุโปสถวเสน สารุกํ รก
ขิตพฺพานิ** ให้รับพร้อมกันว่า **อาม ภนุเต** แล้วพระสงฆ์จะบอกอาณิสสรของศีลต่อไป ดังนี้

**สีเลน สุคตํ ยนุติ, สีเลน โภคสมุปทา, สีเลน นิพพุตํ ยนุติ, ตสฺมา
สีลํ วิโสธเยฯ**

จบพิธีสมาทานอุโบสถศีลเพียงเท่านั้น ต่อจากนั้น พึงตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาหรือ
มนสิการกรรมฐานต่อไปนี้ เมื่อรักษาครบเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่งแล้ว การสมาทานก็สิ้นสุดลง

อุโบสถศีลมีผลน้อยและมีผลมาก

การบำเพ็ญบุญกุศลในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ
อย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูง
การทำบุญด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาอย่างต่ำ จัดเป็นบุญอย่างต่ำ
การทำบุญด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาอย่างกลาง จัดเป็นบุญอย่างกลาง
การทำบุญด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาอย่างสูง จัดเป็นบุญอย่างสูง
การทำบุญเพราะต้องการชื่อเสียง จัดเป็นบุญอย่างต่ำ
การทำบุญเพราะต้องการผลบุญ จัดเป็นบุญอย่างกลาง
การทำบุญเพราะสำคัญว่าเป็นสิ่งควรทำ จัดเป็นบุญอย่างสูง

แม้การสมาทานรักษาอุโบสถศีล ก็เช่นเดียวกัน อธิษฐานของผู้สมาทานย่อมแตกต่างกันไป ทำให้ได้ผลไม่เหมือนกัน ผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก่นางวิสาขาในอุโบสถสูตร ดิกนิบาต อังคตตรนิกายว่า ดูก่อนวิสาขา อุโบสถมี ๓ อย่าง คือ **โคपालอุโบสถ ๑ นิคคัณฐอุโบสถ ๑ อริยอุโบสถ ๑**

๑. โคपालอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่อุบาสกอุบาสิการักษา มีอาการเหมือนคนเลี้ยงโค ทรงอธิบายว่า คนเลี้ยงโค มอบโคทั้งหลายให้เจ้าของในเวลาเย็นแล้วค้ำหนึ่งอย่างนี้ วันนี้ โคเที่ยวหากินในที่โน้น ๆ ตีมน้ำในที่โน้น ๆ ที่นี้ พรุ่งนี้ โคจักเที่ยวหากินในที่โน้น ๆ จักตีมน้ำในที่โน้น ๆ ฉันทะ คนรักษาอุโบสถบางคน ก็ฉันทะเหมือนกัน ค้ำหนึ่งไปอย่างนี้ว่า วันนี้ละ เราเที่ยวหากินหานี้สิ่งนี้ ๆ บริโภคโภชนาสิ่งนี้ ๆ พรุ่งนี้ เราจักเที่ยวหากินหานี้สิ่งนี้ ๆ จักบริโภคโภชนาสิ่งนี้ ๆ คนรักษาอุโบสถ ผู้นั้นมีใจไปกับความยาก ใช้วันนี้ให้หมดไปด้วยความอยากนั้น การรักษา

อุโบสถเช่นนี้ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ดังเรื่องเล่าของคนถือศีลไปเกิดเป็นเปรต แต่คนตกเบ็ดได้ขึ้นสวรรค์ว่า

ในอุโบสถ มีคนกลุ่มหนึ่งไปถือศีลอยู่บนศาลา วัด ส่วนคนอื่นคนหนึ่งไปนั่งตกลาอยู่ ที่ฝั่งคลองตรงข้ามศาลา วันนั้นปลากินเบ็ดดี คนตกเบ็ดวัดเอา ๆ ได้ปลา มาก คนถือศีลอยู่บนศาลา มองไปที่คนตกปลา ก็เกิดความโลภอยากได้ปลา นึกว่าทำไมวันนี้ต้องเป็นวันอุโบสถถ้าไม่เช่นนั้นคงได้ปลากับเขาบ้าง จิตใจคิดถึงแต่ปลา ไม่เป็นอันคิดถึงศีล คิดถึงกรรมฐาน และฟังธรรมเลย ฝ่ายคนตกปลามองไปบนศาลา วัดเห็นคนหนุ่มสาวหนุ่มสาวถือศีลกัน แต่ตัวเองต้องมานั่งตกลาไม่รู้จำว่าวันไหนวันพระ เกิดหิริโอตตปยะ กลับไปถึงบ้าน หยุดการทำบาป เกิดสัมปตตวิริตขึ้นมาใจเลยสบาย ส่วนคนถือศีล ร้อนรนไปด้วยความโลภ เร่งวันเวลา ใจจึงมีแต่ความทุกข์ คนขึ้นสวรรค์คือคนที่ใจมีความสุข คนตกนรกคือคนที่ใจมีแต่ความทุกข์ ดังคำพูดที่ว่า สวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ในใจ การปฏิบัติธรรมอย่างนี้ ย่อมไม่เกิดประโยชน์อะไร เพราะจิตใจไม่ได้เข้าถึงธรรมเลย

๒. นิคคัณฐอุโบสถ หมายถึง อุโบสถของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ทรงอธิบายว่า ครั้นถึงวันอุโบสถ นิครนถ์จะเรียกพวกสาวกมาสอนว่า สูเจ้าจงเปลื้องผ้าออกให้หมดแล้วประกาศตนอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ๆ ในที่ไหน ๆ และความกังวลในสิ่งอะไร ๆ และในที่ไหน ๆ ก็ไม่มี แต่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น พวกเขายังรู้จักญาติพี่น้องพวกพ้องของเขา และญาติพี่น้องพวกพ้องของเขา ก็รู้จักเขา และเขาก็ยังต้องรับอาหารจากคนอื่นอยู่ ดังนั้น สิ่งนี้นิครนถ์สอนนั้น จึงไม่เป็นความจริงได้

คนรักษาอุโบสถก็เช่นเดียวกัน บางคนเชื่อถือในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้หลงอาจารย์หลงสำนัก ทั้งพ่อแม่ ทั้งลูก จนขาดความกตัญญูกตเวที และไม่ทำหน้าที่ของบุพพการี ทำให้เกิดปัญหาทางครอบครัว การถือศีลหรือการปฏิบัติธรรมอย่างนี้ย่อมไม่เกิดผลดีแต่อย่างใด เพราะเป็นความประพฤติที่เลเยศศีล เลเยศธรรม หรือทำลายระบบศีลธรรมนั่นเอง

๓. อริยอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่อุบาสิกอุบาสิการักษา ประเสริฐพิเศษโดยข้อปฏิบัติ ทรงอธิบายว่า จิตของมนุษย์ที่เศร้าหมองด้วยอำนาจกิเลสนี้ สามารถชำระล้างให้สะอาดได้ด้วยความเพียร เหมือนศิระที่เปื้อน ทำให้สะอาดได้ด้วยเครื่องสنانศิระ ร่างกายที่เปื้อน ทำให้สะอาดได้ด้วยเครื่องชำระล้างร่างกาย ผ้าที่สกปรก พอกให้สะอาดได้ด้วยเครื่องซักผ้า แวนที่หมองทำให้ใสได้ด้วยน้ำมัน ทองคำที่หมองคล้ำ ทำให้สุกปลั่งได้ด้วยเครื่องมือของช่างทองและสิ่งที่จะทำจิตอันเศร้าหมองให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้วได้นั้น คือ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า
๒. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณความดีของพระธรรม

๓. สังกษานุสสติ

ระลึกถึงความดีของพระสงฆ์

๔. สीलานุสสติ

ระลึกถึงศีลของตน

๕. เทวตานุสสติ

ระลึกถึงความดีที่ทำให้เป็นเทวดา มี ๓ รัตนา คือ สุตะ

จาคะ และ ปัญญา เป็นต้น

เมื่อผู้รักษาศูโบสถระลึกถึงอนุสสติทั้ง ๕ นี้ ชื่อว่าประพฤติพรหมอุโบสถ ธรรมอุโบสถ สังฆอุโบสถ สीलอุโบสถ และเทวตานุสสติ จิตของเธอปรารถนาพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ศีล และเทวดา ย่อมส่องใส ความปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้น เธอย่อมละอุปกิเลสเสียได้ การทำจิตที่เศร้าหมองให้ส่องแผ้ว ย่อมมีได้ ด้วยความเพียรอย่างนี้แล

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไปว่า ดูก่อนวิสาขา อริยสาวกนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นด้วยตนเองอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลาย ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางค้ำสตรา มีความละอายบาป มีความเอ็นดู เกื้อกูล อนุเคราะห์สรรพสัตว์อยู่ตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราได้ชื่อว่าปฏิบัติตามพระอรหันต์ทั้งหลายอย่างหนึ่ง และอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้ว อย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย ละอกินนาทานแล้ว เว้นขาดจากอกินนาทาน ถือเอาแต่ของที่เขาให้ หวังแต่ของที่เขาให้ มีตนอันไม่เป็นขโมย เป็นผู้เป็นอยู่สะอาดตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น ตลอดคืนและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราชื่อว่า ปฏิบัติตามพระอรหันต์ทั้งหลายอย่างหนึ่ง และอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้ว อย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย ละอพรหมจรรย์แล้ว เป็นพรหมจารี เว้นจากเมถุนอันเป็นธรรมชาติของชาวบ้านตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราชื่อว่า ปฏิบัติตามพระอรหันต์ทั้งหลายอย่างหนึ่งและอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้วอย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย ละมุสาวาทแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท พูดแต่คำจริงพูดจริงเสมอ มีถ้อยคำมั่นคง เป็นที่วางใจได้ ไม่ลวงโลกตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้นตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราชื่อว่า ปฏิบัติตามพระอรหันต์ทั้งหลายอย่างหนึ่งและอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้ว อย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย ละการดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทแล้วเป็นผู้เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้นตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามพระอรหันต์ทั้งหลายอย่างหนึ่ง และอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้ว อย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย บริโภคอาหารครั้งเดียว งดอาหารในราตรี เว้นจากการบริโภค ในเวลาวิกาลตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้เราได้ชื่อว่าปฏิบัติตาม พระอรหันต์ทั้งหลาย อย่างหนึ่ง และอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้วอย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย เว้นขาดจากการฟ้อนรำ การขับร้อง การประโคมดนตรี ดูกา รเล่น การประดับตกแต่งกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องหาผิวอันเป็นฐานแต่งตัวตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็นเช่นนั้น ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราได้ชื่อว่าปฏิบัติตาม พระอรหันต์ทั้งหลายอย่างหนึ่ง และ อุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้ว อย่างหนึ่ง

พระอรหันต์ทั้งหลาย ละที่นอนสูงที่นอนใหญ่แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากที่นอนสูงที่นอน ใหญ่ ใช้ที่นอนต่ำ บนเตียงบ้าง บนเครื่องลาดทำด้วยหญ้าบ้างตลอดชีพ แม้เราในวันนี้ก็เป็น เช่นนั้น ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ ด้วยองค์อุโบสถนี้ เราได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามพระอรหันต์ ทั้งหลายอย่างหนึ่ง และอุโบสถก็จักเป็นอันเรารักษาแล้ว อย่างหนึ่ง

ดูก่อนวิสาขา อริยอุโบสถเป็นอย่างนี้แล อุโบสถที่รักษาแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมากมี อานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมาก

ในคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อริยอุโบสถซึ่งเป็นอย่างอุกฤษฏ์ ผู้ที่ปฏิบัติ มักรักษาไม่มีใครได้ รักษาได้แต่เพียงโคपालกอุโบสถโดยมาก ถ้าผู้ปฏิบัติสามารถรักษาให้เป็นอริย อุโบสถ หรืออย่างน้อยที่สุดให้ได้สักวันหนึ่ง จะรู้สึกว่าเป็นบุญกุศลอันพิเศษซึ่งจะได้รับรสคือปีติ ปราโมทย์อย่างมาก ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

อานิสงส์ของอุโบสถศีล

ศีลทุกประเภทที่บุคคลรักษาด้วยจิตศรัทธา จะด้วยการสมาทาน หรือการงดเว้น เฉพาะหน้าก็ตาม ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาล มาก เพราะศีลนั้น สามารถสร้างสวรรค์ สร้างความเสมอภาค และสร้างความปลอดภัยให้แก่ มนุษย์ได้

๑. ศีลสร้างสวรรค์แก่มนุษย์

ศีลนั้น สามารถสร้างสวรรค์แก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส แก่ทางวิสาขา ในวิชาชาสูตร อัญญาภิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

ดูก่อนวิชา อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ อันบุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมี
อาภิสงส์มาก มีผลมาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก ดูก่อนวิชา การที่
สตรี หรือบุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ หลังจากเขาแตก
กายทำลายขันธแล้ว พึงได้อยู่ร่วมกับชาวสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต
ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ข้อนั้นย่อมเป็นไปได้แน่นอน

๒. ศิลปนั้นสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์ได้

ศิลปนั้นสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับ
อุบาลกชื่อว่า วาเสฏฐะ ในอัฐกุกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

ดูก่อนวาเสฏฐะ แม้อัฏกษัตริย์ทั้งหลาย พราหมณ์ทั้งหลาย แพศย์ทั้งหลายและคฤห
ทั้งหลาย พึงเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การเข้าจำนั้น พึงเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์ เพื่อความสุข แก่กษัตริย์ แก่พราหมณ์ แก่แพศย์ และแก่คฤหทั้งหลาย เหล่านั้น
ชั่วกาลนานเหมือนกัน (คือได้ไปเกิดในสุคติได้เท่าเทียมกัน)

๓. ศิลปสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์

ศิลปนั้นสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้
ในอภิสังกสูตร ในอัฐกุกนิบาต อังคุตตรนิกาย มีใจความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในศาสนาี้ ละปาณาติบาต เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต
ละอทินนาทาน เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ละกาเมสุมิฉฉาจาร เป็นผู้เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร
ละมุสาวาท เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท ละสุราเมรยมัชชชปมาทัฏฐฐาน เป็นผู้เว้นขาดจากสุราเมรย-มัชช
ปมาทัฏฐฐาน ชื่อว่า เขาได้ให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียน แก่สัตว์
ทั้งหลาย ทาพระมาณมิได้ ตัวเขาเองก็ย่อมมีส่วน (ได้รับ) ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และ
ความไม่ถูกเบียดเบียนด้วย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทานทั้งห้านี้ เป็นมหาทาน รู้กันว่าเป็นเลิศ (กว่าทานทั้งหลาย) รู้
กันมานาน รู้กันว่าเป็นวงศ์ (ของอริยะ) เป็นของเก่า อันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนไม่คัดค้าน
ไม่ลบล้าง

อนึ่ง แม้นบุคคลผู้อำนวยความสะดวก และให้การสนับสนุนผู้รักษาศีล ด้วยการให้
อาหารเป็นต้น ก็ย่อมได้ผล ได้อาภิสงส์ ได้ความรุ่งเรือง และความเจริญแผ่ไพศาลมาก
เช่นเดียวกัน ดังเรื่องของบุโรหิตคนหนึ่ง

เล่ากันมาว่า ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ ได้เป็นพระเจ้ากรุงพาราณสี เป็นผู้ไม่ประมาท
ในการบริจาคตาน รักษาศีล และอุโบสถกรรม ทรงชักชวนอำมาตย์เป็นต้น ให้บำเพ็ญกุศลเช่นนั้น

คนทั้งหมดได้ทำตาม แต่มีปุโรหิตอยู่คนหนึ่งที่ตั้งใจไว้ในตำแหน่งผู้พิพากษา เป็นผู้หาकिनบนหลังคน ด้วยการकिनบน จึงไม่สมทานศีล

ในวันอุโบสถวันหนึ่ง ตอนกลางวัน เขารับสินบนทำคดีโกงแล้วไปเฝ้าพระราชอาฎกตรัสถามว่า อาจารย์ ท่านรักษาอุโบสถด้วยหรือ จึงทูลเท็จว่า พระพุทธเจ้าข้า แล้วถวายบังคมลากลับไป อำมาตย์คนหนึ่งท้วงเขาว่า ท่านไม่รักษาอุโบสถมิใช่หรือ เขาพูดว่า เราบริโภคอาหารในเวลาเท่านั้นไปบ้านแล้ว บ้วนปาก อธิฐานอุโบสถตอนเย็น จักรักษาศีลตอนกลางคืน เมื่อเป็นเช่นนี้อุโบสถกรรมกึ่งหนึ่งจักมีแก่เรา ครั้นไปถึงเรือนแล้ว ได้ทำอย่างนั้น

ในวันอุโบสถอีกวันหนึ่ง สตรีผู้หนึ่งคิดว่า จะต้องรักษาอุโบสถกรรมให้ได้เมื่อเวลาใกล้เข้ามา จึงเริ่มจะบ้วนปาก เขารู้ว่าสตรีนั้น เป็นผู้รักษาอุโบสถ จึงให้ผลไม้มาแถมเธอ ความดีของเขามีเพียงเท่านี้ ครั้นเขาสิ้นชีวิต ได้เกิดเป็นเวมานิกเปรต ห่อหม้อด้วยนางเทพกัญญามากมาย เขาเสวยสมบัติเฉพาะในเวลากลางคืน ส่วนกลางวัน ต้องเข้าไปอยู่ในป่ามะม่วง อดอาหารอันเป็นทิพย์หายไป มีร่างกายที่หน้าเกลียด ฎกไฟไหม้ลุกโชนทั้งตัว มือของเขามีนิ้วข้างละนิ้ว เล็บนิ้วมีขนาดเท่าจอบเล่มใหญ่ ๆ เขาเอาเล็บมือทั้งสองนั้นกรีดเนื้อหลังของตนควักออกมากิน ได้รับความเจ็บปวด ร้องลั่นป่า ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส เมื่อพระอาทิตย์ตกดิน ร่างกายนั้นก็หายไปกายอันเป็นทิพย์เกิดขึ้นแทน กลับสู่วิมานดังเดิม เขาได้ทิพย์วิมานอันน่านิรมย์ เพราะผลแห่งการให้ผลไม้มาแถมหญิงผู้รักษาอุโบสถ เขาควักเนื้อหลังของตนเองออกมากิน เพราะผลแห่งการรับสินบนและตัดสินคดีโกงเขามียศใหญ่ ไปที่โหนดมีนางเทพกัญญาห่อหม้อ เพราะผลแห่งการรักษาอุโบสถกรรมกึ่งหนึ่ง

ศีล สร้างสวรรค์ให้แก่มนุษย์ สร้างความเสมอภาคให้แก่มนุษย์ สร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ และให้สมบัติที่หาปรารถนาแก่มนุษย์ ตามที่กล่าวมาจึงควรรักษาศีลให้ดี มิให้ขาดมิให้ต่างพร้อย ดังพรรณนามา ฉะนี้

วิธีปฏิบัติตนของอุบาสก อุบาสิกา

บุคคลผู้สมาทานอุโบสถศีล จัดว่าเป็นผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย เป็นบุรุษ เรียกว่า อุบาสก เป็นสตรีเรียกว่า อุบาสิกา ตามคำประกาศอุโบสถว่า **ตตต□ถาย อุบาสกอุบาสิกาณฺ** **อุโปสถกม□มส□ส กาโล โหติ** แปลว่า วันนี้ เป็นเวลาที่จะรักษาอุโบสถ แห่งอุบาสก และ อุบาสิกา เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมนั้น ดังนั้น เพื่อความเข้าใจวิธีปฏิบัติตนของอุบาสกและ อุบาสิกา จึงได้นำคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ผู้รจนอรรถกถาที่สงนิทาย สีลขันธวรรค ชื่อ สุมังคลวิลาสินี มาแสดง โดยท่านได้อธิบายด้วยวิธีตั้งเป็น กเถตุกัมยตาปุจฉา คือ ถามเองตอบ เอง ดังนี้

๑. ถามว่าใครเป็นอุบาสก อุบาสิกา ตอบว่า คฤหัสถ์ ทุกคนผู้ถึงสรณะ (พระ รัตนตรัย) ชื่อว่า อุบาสก อุบาสิกา สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย มหา วารวรรคว่า ดูก่อนมหานาม เพราะเหตุที่บุคคลผู้เป็นอุบาสก เป็นผู้ถึงพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ดูก่อนมหานาม บุคคล ชื่อว่าเป็นอุบาสก เพราะเหตุเพียงเท่านั้นแล

๒. ถามว่า บุคคลชื่อว่า เป็นอุบาสก อุบาสิกา เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะเป็นผู้ หนึ่งใกล้พระรัตนตรัย อธิบายว่า ผู้ใดหนึ่งใกล้พระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ผู้นั้น ชื่อว่า อุบาสก อุบาสิกา คำว่าหนึ่งใกล้ หมายความว่า เข้าไปหา เพื่อต้องการจะฟังธรรม ถวายทาน

รักษาศีล เจริญภาวนา ถ้าเข้าไปหาเพื่อขอลาก ขอความช่วยเหลือ ความกลัว หรือความเป็น
ญาติเป็นต้น ไม่ชื่อว่า นิ่งใกล้ ในความหมายว่า อุบาสก อุบาสิกา นี้

๓. ถามว่า อะไรเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา ตอบว่า เวรมณี (เจตนาขับไล่เวร) ๕
ข้อ เป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย มหาวาร
วรรคว่า ดูก่อนมหานาม เพราะเหตุที่ผู้เป็นอุบาสก เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจาก
อทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากสุราเมรยมัชช
ปมาทัฏฐฐาน ดูก่อนมหานาม เพราะเหตุเพียงเท่านั้นแล อุบาสก ชื่อว่า เป็นผู้ที่มีศีล

๔. ถามว่า อะไรเป็นอาชีวะของอุบาสก อุบาสิกา ตอบว่า การละเว้นมิจฉวนดิชชา
คือ การค้าขายผิดศีลธรรม ๕ ประการ แล้วหาเลี้ยงชีพด้วยการงานที่ชอบธรรม ชื่อว่า อาชีวะ
ของอุบาสก อุบาสิกา สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า

ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย การค้าขาย ๕ อย่างนี้ อันผู้เป็นอุบาสก ไม่พึงทำ
คือ ๑. การค้าขายคัสตรา ๒. การค้าขายมนุษย์ ๓. การค้าขายสัตว์
(ข้อ ๒ - ๓ แปลตามอรรถกถา อังคุตตรนิกาย) ๔. การค้าขายน้ำเมา
๕. การค้าขายยาพิษ ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย การค้าขาย ๕ อย่างนี้แล อัน
อุบาสกไม่พึงทำ

๕. ถามว่า อะไรเป็นวิบัติของอุบาสก อุบาสิกา ตอบว่า ศีลวิบัติ
และอาชีวะวิบัตินั่นเอง จัดเป็นวิบัติของอุบาสก อุบาสิกา

อีกอย่างหนึ่ง อุบาสก อุบาสิกา เป็นคนจันทรกาล (รับศีลแต่ปาก)
เป็นคนใจสกปรก เป็นอุบาสกชั้นต่ำด้วยความปฏิบัติได้ ความปฏิบัตินั้นพึงทราบว่าเป็น
เป็นความวิบัติของพวกเขา ความปฏิบัตินั้น ได้แก่กรรม ๕ ประการ มี
ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธาเป็นต้น สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในปัญจกนิบาต อัง
คุตตรนิกายว่า

ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย อุบาสก ผู้ประกอบด้วยกรรม ๕ ประการ เป็น
อุบาสกจันทรกาล เป็นคนใจสกปรก เป็นอุบาสกชั้นต่ำ กรรม ๕
ประการคือ ๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ๒. เป็นผู้ไม่มีศีล ๓. เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว ๔.
เป็นผู้เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม ๕. แสวงหานักบุญนอกศาสนาและทำบุญในบุคคลนั้น

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา หมายถึงไม่มีตถาคตโพธิศรัทธา คือ ความเชื่อใน

ความตรัสรู้ของพระตถาคต อันเกิดขึ้นภายหลังจากเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว เพราะเขาเข้ามานับถือด้วยความเชื่อที่ผิด ยกตัวอย่าง เช่น สุนัขขั้ตตลิจฉวี เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อที่ผิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอิทธิปาฏิหาริย์ และสามารถบัญญัติสิ่งที่เป็นเลิศ คือ สามารถบอกสิ่งที่เป็นต้นเดิมของสิ่งทั้งหลายได้ เขาบวชแล้วได้ติดตามพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเวลา ๑๒ ปี แต่กลับไม่เคยเห็นพระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น เหาะเหินเดินอากาศ เป็นต้น และไม่เคยได้ยินพระองค์ทรงบอกว่าใครเป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งในโลก มีแต่ทรงสอนว่า แม้พระองค์จะแสดงปาฏิหาริย์เช่นนั้นให้ดู ก็ไม่ช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ได้เลย ในที่สุดเขาได้ละเพศภิกษุไป และเที่ยวพูดในที่ต่าง ๆ ว่า พระสมณะโคดมไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์แต่อย่างใด

แม้ในปัจจุบันนี้ การเข้าวัดด้วยความเข้าใจผิดอย่างนี้ ก็ยังมีอยู่ไม่น้อยเลย ซึ่งนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ผู้เข้ามาแล้ว บางครั้งยังเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาด้วย บางทีพระสงฆ์ก็เป็นผู้ทำเรื่องนี้เสียเอง เช่นบางรูปหวังลาภสักการะ จึงอวดอิทธิปาฏิหาริย์ของตน หรือของสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมา ครั้นผู้มีความทุกข์นำเอาไปใช้ แต่กลับไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์อย่างที่อวดอ้าง ไม่สามารถแก้ปัญหาให้เขาได้ จึงทำให้เกิดการดูหมิ่นพระพุทธศาสนาในส่วนรวม บางคนถึงกับเอาพระพุทธรูปไปทำลายแล้ว เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นก็มี เพราะฉะนั้น ทั้งพระสงฆ์ที่อยู่ในวัด และพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัด ควรทำความเข้าใจพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องว่า พระสัมมาสัมพุทธ

เจ้าเป็นสรณะของชาวโลก ด้วยการแนะนำสั่งสอนให้เขาเลิกละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แล้วให้ประกอบแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ดลบันดาลอะไรให้แก่ใคร พระองค์ทรงสอนว่า ความหมดจดหรือความเศร้าหมองเป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้หมดจดหรือให้เศร้าหมองไม่ได้ บุคคลย่อมพ้นทุกข์เพราะความ پاکเพียงของตนเอง พระตถาคตทั้งหลาย เป็นผู้บอกเท่านั้น

๒. เป็นผู้มีศีล หรือทุศีล หมายความว่า รับศีลแต่ปาก หรือรับศีลแล้วไม่สามารถรักษาได้ เพราะอำนาจกิเลสมีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความกลัว เป็นต้น อันเกิดขึ้นเพราะลาภ ยศ ญาติ อวัยวะ และชีวิต เป็นเหตุ

๓. เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว หมายความว่า นิยมนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่นเทพเจ้า ภูตผี ปีศาจ ต้นไม้ แม่น้ำ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเป็นต้นว่าสิ่งนั้น ๆ สามารถทำให้เป็นเช่นนั้น เช่นนี้ ทั้งทางดี และทางร้าย ดังเรื่องเล่าว่า พระเจ้าปັນธุราชทรงกำแก้วมุกดาไว้ในพระหัตถ์ ๓ ดวง แล้วตรัสถามหมอดูว่า อะไรรออยู่ในกำมือนั้น หมอดูนั้นเหลียวดูข้างโน้นข้างนี้ เผอิญเวลานั้นแมลงวันหัวเขียวถูก จิ้งจกคาบแต่รอดจากปากจิ้งจกไปได้ เขาจึงกราบทูลว่า แก้วมุกดา ตรัสถามต่อไปอีกว่ากี่ ดวง เผอิญเวลานั้นไก่ขัน ๓ ครั้ง จึงกราบทูลว่า ๓ ดวง หมอดูนั้น ทำนายได้ถูกต้อง เพราะเสี่ยงเอาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เพราะเขารู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคนละอย่างกับความจริง อาจมีบางครั้งที่ไปตรงกันบ้าง แต่คงน้อยมาก ผู้คนนำเอาเรื่องนั้นไปพูดกันทำให้เกิดความเชื่อว่ามีหมอดูคนนั้นดูแม่น และทำให้เพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ของวิชาหมอดูด้วย แต่ความจริงครานั้นเป็นเรื่องบังเอิญเท่านั้นเอง

อีกเรื่องหนึ่ง ท่านเล่าไว้ประมาณ ๑,๐๐๐ ปีเศษมาแล้ว ที่วัดแห่งหนึ่ง เขียนภาพจิตรกรรมเป็นรูปสัตว์เลื้อยคลานที่คนรังเกียจแล้วตั้งชื่อให้มันว่ามังกรทอง กำลังพ่นไฟไว้ที่ฝาผนังวิหาร ปรากฏว่าตั้งแต่นั้นมาภิกษุทั้งหลายในวัดนั้นทะเลาะกันใหญ่ หาความสงบสุขไม่ได้ ต่อมาเมื่อพระอัครนาครูปหนึ่งมาที่วัดนั้น จึงลบภาพนั้นทิ้งเสีย ไม่นานนักการทะเลาะในวัดนั้นก็ค่อย ๆ เบาลงลงไป ส่วนใหญ่จึงลงความเห็นว่าเป็นภาพนั้น เป็นอัปมงคล ให้เกิดความชั่วร้าย แต่ความจริงแล้ว อาจเป็นเพราะพระภิกษุชั่วร้าย ในวัดนั้นมรณภาพ หรือย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ได้ เรื่องมงคลหรืออัปมงคลที่เกิดขึ้นพร้อมกับ เหตุการณ์แปลก ๆ เช่นนี้ จึงทำให้คนนำเอามาเป็นข้ออ้างให้คนเชื่อถือแล้วเกิดความกลัวหรือ ความอยากได้ จนกลายเป็นอาชีพหากินของคนลวงโลก เป็นสิ่งที่อุบาทุสกุบา ลิกาไม่ควร เชื่อถือ

๔. เป็นผู้เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม หมายความว่า คิดหาแต่มงคลภายนอก ไม่คิดถึงกรรม คือเมื่อต้องการหรือกลัวอะไร ก็คอยคิดแต่จะหาผู้ที่ หรือ สิ่งที่จะมาช่วยดลบันดาลให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น หรือหมดไปโดยไม่ต้องลงมือทำด้วยตนเอง บุคคลผู้มีความเชื่อถ้อยอย่างนี้ย่อมหาความเจริญได้ยาก หรือแม้ที่มีความเจริญอยู่ก่อนแล้ว ก็มีแต่จะเสื่อมไป ดังเรื่องของพระเจ้ากาลิงคะ แห่งกาลิงครัฐ เป็นอุทาหรณ์

ครั้งดีกตำบรพ พระเจ้ากาลิคะ ครองราชย์ในทันตบุรี แคว้นกา
ลึงคะ พระเจ้าอัสสกะ ครองราชย์ในโปตลนคร แคว้นอัสสกะ พระเจ้ากาลิงคะ
สมบุรณ์ด้วยอาณาจักร กองทหาร และเงินตรา ฝ่ายพระเจ้าอัสสกะ
อาณาจักรไม่ใหญ่โต เงินตรามีไม่มาก ทหารมีน้อยแต่มีความกล้าหาญ สามัคคี
ภักดีและมีปรีชาญาณ

พระเจ้ากาลิงคะมีพระทัยใฝ่สงคราม แต่ไม่มีแคว้นไหนจะสู้รบด้วย ต่าง
ยอมอ่อนน้อมส่งบรรณาการมาถวาย วันหนึ่งตรัสแก่อำมาตย์ทั้งหลายว่า เราอยาก
จะรบ แต่ไม่มีใครสู้รบด้วย จะทำประการใดดี อำมาตย์ทั้งหลายจึงกราบทูลว่าพระองค์ทรงมี
พระราชธิดาผู้เลอโฉม ๔ พระองค์ ขอทรงโปรดให้แต่งราชรถ แล้วให้พระ
ธิดาทั้ง ๔ ประทับนั่งแวดล้อมด้วยไพร่พล ไปยังแคว้นต่าง ๆ แล้วส่งสาร
ให้ทราบทั่ว ถ้าใครต้องการจะสู้รบกับกาลิงคะให้เปิดประตูพระนครรับเอาราชธิดาไปอภิเษกเป็น
มเหสี ถ้าไม่กล้าสู้รบให้ปิดประตูพระนครไว้ แต่ต้องส่งเครื่องบรรณาการมาถวาย
พระราชธิดา ราชรถพาราชธิดาไปเกือบทั่วชมพูทวีป โดยไม่มีแคว้นไหนเปิดประตูรับ
พระราชธิดา มีแต่ส่งเครื่องบรรณาการไปถวาย ซึ่งหมายถึงยอมเป็นเมืองขึ้นของ
กาลิงคะ

ราชรถของพระธิดาล่วงเข้าสู่ โปตลนครแห่งแคว้นอัสสกะ แม้พระเจ้าอัสสกะ
ก็รับสั่งให้ปิดประตูพระนคร แล้วส่งเครื่องบรรณาการไปถวายเหมือนกับนครต่าง ๆ ที่
ผ่านมา แต่อำมาตย์ของพระองค์มีนามว่า นนทเสน เป็นผู้จงรักภักดี มีปรีชา
สามารถกล้าหาญ และชาญฉลาดในกลอุบายการรบ คิดว่าราชรถของพระธิดาทั้ง
๔ แห่งพระเจ้ากาลิงคะ ผ่านไปทั่วชมพูทวีป มีแต่ผู้ส่งบรรณาการมาให้ ไม่มี
ใครสู้รบ เหมือนกับว่าชมพูทวีปว่างเปล่าจากผู้มีฝีมือที่กล้าหาญ เราจะรบกับพระ
เจ้ากาลิงคะ จึงไปยังประตูนคร สั่งให้ทหารเปิดประตูพระนคร รับพระธิดาทั้ง
๔ ไปถวายพระเจ้าอัสสกะราชาแห่งตน พร้อมกับกราบทูลว่า ขอพระองค์ทรงอภิเษก
ราชธิดาทั้ง ๔ เป็นมเหสีเถิด ไม่ต้องกลัวแสนยานุภาพของพระเจ้ากาลิงคะ ข้า
พระองค์จะสู้รบกับพระเจ้ากาลิงคะเอง แล้วกราบทูลให้พระเจ้าอัสสกะ ยกกองทัพ
ออกไปตั้งมั่นยังชายแดน ที่พระเจ้ากาลิงคะจะยกกองทัพมา

ฝ่ายพระเจ้ากาลิงคะ ครั้นทรงทราบข่าวว่าอัสสกะเปิดประตูเมืองรับพระรา
ชธิดาไปอภิเษกเป็นมเหสี ซึ่งหมายถึงเป็นการประกาศสงครามกับกาลิงคะ ทรงดี
พระทัย เพราะจะได้ทำสงคราม จึงยกกองทัพซึ่งมีรีพลมากกว่าอัสสกะหลายเท่า

มุ่งหน้าไปยังแคว้นอัสดกะ เมื่อกองทัพทั้งสองมาเผชิญหน้ากันที่ชายแดน ต่างฝ่ายตั้งค่ายอย่าง
มั่นคง

ครั้งนั้น มีพระฤๅษีรูปหนึ่งตั้งอาศรมอยู่ระหว่างพระราชวังทั้งสองนั้น พระ
เจ้ากาลิงคะทราบดังนั้น จึงทรงดำริว่า ธรรมดานักพรต มักจะมีญาณวิเศษรู้อะไรทั้งในอดีต
และอนาคตได้ จึงปลอมพระองค์เป็นคนธรรมดาเข้าไปหาพระฤๅษีถามถึงเรื่องการรบระหว่าง
กองทัพทั้งสองว่าใครจะแพ้ ใครจะชนะ พระฤๅษีตอบว่า อาตมาภาพไม่ทราบ แต่
เวลากลางคืนพระอินทร์มักเสด็จมาสนทนาธรรมด้วย จะถามเรื่องนี้ให้ พຽຽນนี้ให้มาฟัง
ข่าว

ครั้นเวลาค่ำ พระอินทร์ได้เสด็จมายังอาศรมของพระฤๅษี พระฤๅษีได้ถามถึง
เรื่องนั้น ได้ตรัสบอกว่า กองทัพฝ่ายกาลิงคะจะมีชัย ฝ่ายอัสดกะจะพ่ายแพ้ โดยกองทัพทั้งสอง
ฝ่ายต่างก็มีเทวดามาช่วย เทวดาฝ่ายกาลิงคะจะปรากฏเป็นรูปโคสีดำ ของฝ่าย
อัสดกะจะปรากฏเป็นรูปโคสีขาว โคทั้งสองจะต่อสู้กันในที่สุดโคสีดำซึ่งมีพลังกำลังมาก
กว่าจะมีชัย นั่นหมายถึง กองทัพฝ่ายกาลิงคะ จะได้รับชัยชนะ

วันรุ่งขึ้น พระเจ้ากาลิงคะไปหาพระฤๅษีตามนัด ได้ทราบว่าเป็นฝ่ายพระองค์จะ
ชนะ ทรงดีพระทัยไม่ได้ตรัสถามรายละเอียดว่าจะชนะด้วยวิธีใด รีบกราบลาพระฤๅษี
กลับไปยังกองทัพของตน แจ้งข่าวแก่ทหารทั้งหลาย ชาวสงครามแพร่ไปทั่วกองทัพทั้ง
สองฝ่ายว่า พระอินทร์ตรัสบอกว่า กองทัพฝ่ายกาลิงคะจะมีชัย ฝ่ายอัสดกะจะ
พ่ายแพ้

แม้พระเจ้าอัสดกะก็ทรงทราบข่าวนั้น จึงตรัสเรียก นนทเสนแม่ทัพใหญ่ของ
พระองค์มาปรึกษา นนทเสนทูลถามถึงที่มาของข่าว ได้ทราบว่าเป็นมาจากพระฤๅษี
จึงเข้าไปหาพระฤๅษี แล้วถามถึงเรื่องการแพ้และชนะของกองทัพทั้งสอง พระฤๅษีก็
บอกให้เหมือนกับที่ได้บอกแก่พระเจ้ากาลิงคะ นนทเสนได้ถามต่อว่ามีอะไรเป็นเหตุหรือเป็นตัว
ช่วยให้ฝ่ายกาลิงคะได้รับชัยชนะ พระฤๅษีจึงบอกถึงเทวดาประจำทัพทั้งสองฝ่ายให้ทราบ และ
บอกว่าในขณะที่โคสองตัวนั้นต่อสู้กัน มีแต่พระเจ้ากาลิงคะกับพระเจ้า
อัสดกะเท่านั้นที่เห็น ทหารอื่น ๆ ไม่มีใครเห็น

นนทเสนครั้งทราบรายละเอียดแล้ว ได้กราบลาพระฤๅษีกลับไปยังกองทัพของ

ตน กราบทูลพระเจ้าอัสสกะว่า เมื่ออยู่ในสนามรบพระองค์เห็นโคดำอยู่ที่ไหนให้ชัก
ม้าพระที่นั่งมุ่งไปยังที่นั้น และใช้พระแสงหอกทิ่มแทงไปที่โคดำนั้น ต่อจากนั้นสั่งให้
ทหารทุกคนเตรียมพร้อมตลอดเวลา แล้วได้พานายทหารผู้ใหญ่ขึ้นไปบนยอดเขา
กล่าวว่า ถ้าท่านทั้งหลาย ชื่อสัตย์ และภักดีต่อพระเจ้าอัสสกะราชาของพวกเรา
ก็ให้เสียสละชีวิตของตนกระโดดลงจากหน้าผานี้ ทหารทุกคนมุ่งตรงไปยังหน้าผา ตั้ง
ท่าจะกระโดดลงไป นหนเสนห้ามเอาไว้ และขบใจทหารทุกคนที่พร้อมจะยอมตายเพื่อพระราช
าของตน

ฝ่ายทหารของพระเจ้ากาลิงคะ หลังจากได้ทราบข่าว พระอินทร์บอกว่าจะชนะ
สงครามแน่นอน จึงวางใจ อยู่กันตามสบาย ไม่เตรียมพร้อมจับกลุ่มกัน สนุก
สนานในเวลาที่จะควรจะทำศึกเพียร ขาดระเบียบวินัยทั้งผู้น้อยและผู้ใหญ่

พระราชาทองสองฝ่าย ขึ้นทรงม้าศึกเข้าหากัน โคทั้งสอง คือ โคดำ
และ

โคขาว ซึ่งเป็นเทวดาประจำทัพของทั้งสองออกมาต่อสู้กัน พระเจ้าอัสสกะทอดพระ
เนตรเห็นโคดำจึงมุ่งไปหา เอาพระแสงหอกทิ่มแทงเข้าไปใส่ ทหารทุกนายของพระองค์
ก็แสดงความกล้าหาญ เข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชา พระราชา
เสด็จไปทางไหนก็ดาหน้าเข้าหาคัศธู ใช้อาวุธเข้าทำหันทัดฟัน ในที่สุดทั้งโคดำ และ
ทหารฝ่ายกาลิงคะ ต้านทานไม่ไหว แตกพ่ายไป

พระเจ้ากาลิงคะ ครั้นพ่ายแพ้แก่อัสสกะแล้วทรงกริ้วพระฤาษีมาก ทรง
ไปยังอาศรม ด่าว่าต่างๆ นานาแล้วกล่าวว่า ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านพูด
ว่า พระเจ้ากาลิงคะจะชนะ พระเจ้าอัสสกะจะพ่ายแพ้ ทำไมคนตรงถึงพูดไม่จริง
แล้วได้เสด็จกลับไปยังพระนครของตน

ต่อจากนั้นสองสามวัน พระอินทร์ได้เสด็จมายังอาศรม พระฤาษีจึง
ได้

กล่าวกับพระองค์ว่า ธรรมดาเทวดาทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวเท็จ ถือความสัตย์
เป็นเลิศ ทำไมท่านจึงกล่าวเท็จ หรืออาศัยเหตุอะไร ท่านจึงได้กล่าวอย่างนั้น

พระอินทร์ตอบว่า ท่านผู้เป็นเหล่าก่อพระพรหม ท่านไม่เคยได้ยินคน
เขา
พูดกันบ้างเลยหรือว่า เทวดาทั้งหลายกลับแกล้งความเพียรของมนุษย์ไม่ได้ ฝ่าย
อัสสกะมีชัยชนะ เพราะความฝึกตนไว้ดี มีน้ำใจมั่นคง มีความสามัคคีกัน
มีความกล้าหาญ พากเพียรพยายามถูกลงเวลา

กองทัพของพระเจ้ากาลิงคะ ซึ่งมีทั้งกำลังพล และยุทธโศปกรณ์
มากกว่า
ต้องพ่ายแพ้แก่กองทัพของพระเจ้าอัสสกะ เพราะเชื่อมั่นคำของเทวดาเกินไป จนขาด
ระเบียบวินัย และความเพียร เมื่อคนขาดความเพียรเสียแล้ว เทวดาที่เหน็ดเหนื่อยไม่ได้
เพราะฉะนั้น การหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลจากสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน จึงเป็นสิ่งที่อุบาท
อุบาทก็ไม่ควรเชื่อถือ

๕. แสวงหานักบุญนอกศาสนา และทำบุญในบุคคลนั้น การทำบุญมีหลาย
ฐานะ เคยมีคนมาถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระสมณโคดมสอนว่า บริจาค
ทานในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เท่านั้นจึงได้บุญ บริจาคกับคนอื่นไม่ได้
บุญจริงหรือไม่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า อย่าว่าแต่บริจาคทานกับสมณพราหมณ์เหล่า
อื่นเลย แม้บุคคลผู้ล้างถาด ล้างจานภัตตาหารที่ทำน้ำ มีใจกรุณาว่าเมล็ดข้าวที่ติด
ถาดติดจานนี้ จงเป็นประโยชน์แก่ปลาทั้งหลาย เพียงเท่านั้นก็ได้บุญมากแล้ว การ
ให้วัตถุทานมีข้าวน้ำเป็นต้นแก่บุคคลอื่น พระพุทธศาสนาจัดไว้ ๔ ฐานะ คือ
๑. ให้ในฐานะเป็นญาติมิตร ๒. ให้ในฐานะเป็นอาจารย์ ๓. ให้เพราะ
ความกลัว ๔. ให้ในฐานะที่เป็นทักษิณบุญบุคคล

การที่อุบาท อุบาทก็ จะให้วัตถุทานและทำสามัคคีกรรมแก่บุคคลอื่นตาม
ฐานะ ๓ ประการข้างต้น แม้เป็นผู้นับถือศาสนาอื่น ท่านไม่ห้าม และยอมได้
บุญกุศลตามสมควรแก่ฐานะ แต่ที่ศาสนาห้าม คือ การให้ด้วยความรู้สึก ว่าเป็น
พระทักษิณบุญบุคคล เพราะทุกคนย่อมมีสิทธิ์ของตนเอง ในสมัยครั้งพุทธกาลมีพระภิกษุคณะ
หนึ่ง ทูลลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปจำพรรษาเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม
โดยอาศัยหมู่บ้านแห่งหนึ่งเป็นที่โคจรบิณฑบาต ประชาชนหมู่บ้านนั้นใจกว้าง นักบวช
นักพรตคณะไหนมาก็ให้ความเคารพนับถือ เหมือนกันหมด ครั้นออกพรรษา

ภิกษุทั้งหลายกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงถามถึงความเป็นอยู่ ได้กราบทูลว่า ไม่มี
ความลำบากเรื่องอาหารบิณฑบาต แต่ลำบากใจ เพราะคนที่นี่นับถือหมดทุกสิ่ง
ทุกอย่าง จึงไม่ปรารถนาจะอยู่ที่นั่น พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอทั้งหลายทำถูกแล้ว
แม้เราในสมัยเป็นดิรัจฉานก็ไม่อยู่ในสถานที่เช่นนั้นมาแล้ว ได้ทรงเล่าอดีตนิทานว่า

ครั้งหนึ่งพระองค์เกิดเป็นหงส์ และมีหงส์ผู้น้องชายร่วมบิดามารดาเดียวกันอีก
หนึ่ง ครั้นเติบโตเป็นหนุ่มแล้ว ได้พากันบินท่องเที่ยวไปจนถึงหิมวันตประเทศ ครั้ง
นั้นได้บินไปถึงภูเขาสูงหนึ่ง ซึ่งมีความแปลกประหลาดกว่าภูเขาทั้งหลาย คือเมื่อสัตว์ทั้งหลายเข้า
ไปที่ภูเขานั้นจะกลายเป็นสีทองทั้งหมด เช่น กาสีดำ นกยางสีขาว กาเหว่าชน
ลายเป็นต้น ก็จะกลายเป็นสีทองเหมือนกันทั้งหมด

ฝ่ายหงส์ผู้น้องชาย เข้าไปยังภูเขานั้นก็รู้สึกตื่นตาตื่นใจกับความอัศจรรย์ของภูเขา
และการที่ชนของตนกลายเป็นสีทอง แต่หงส์ผู้พี่ชายกลับมองเห็นว่าภูเขาสูงนี้ช่างไม่เป็น
มงคลเสียเลย จึงชวนน้องชายให้รีบหนีไปให้ไกลจากภูเขานั้น โดยกล่าวสอนน้องชาย
ว่า ณ ภูเขาสูงใด ผู้เกียจคร้านกับผู้ขยัน ผู้กล้าหาญกับผู้ขี้ขลาด ได้รับความนับถือบูชาเสมอกัน
สัตบุรุษย่อมไม่อยู่ที่ภูเขานั้น ซึ่งไม่มีการแบ่งแยกคนดีคนชั่ว
ให้ต่างกัน

การเป็นพุทธศาสนิกชน แต่นับถือทุกอย่าง ตั้งแต่พระรัตนตรัย เทพ
เจ้า
เจ้าป่า เจ้าเขา ภูตผี ต้นไม้ ต้นกล้วย จนกระทั่งปลาไหล และกบ
จิ้ง
ไม่เป็นมงคล คือเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง

๖. ถามว่า อะไรเป็นสมบัติของอุบาสก ตอบว่า ความมีศีลที่สมบูรณ์
และความมีอาชีวะที่สมบูรณ์ จัดเป็นสมบัติของอุบาสก อุบาสิกา ข้อนี้ได้แก่
ธรรม ๕ อย่าง มีศรัทธาเป็นต้น ที่ทำความเป็นอุบาสกรัตนะ (อุบาสกแก้ว)
เป็นต้น สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสก ผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ จัดเป็นอุบาสก
รัตนะ อุบาสกปทุม อุบาสกนุณฑริก ธรรม ๕ ประการ คือ ๑. เป็นผู้มึ
ศรัทธา ๒. เป็นผู้มึศีล ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ๔. เชื่อกรรมไม่เชื่อ

มงคล ๕. ไม่แสวงหานักบุญนอกศาสนาและไม่ทำบุญในบุคคลนั้น

๑. มีศรัทธา หมายความว่า มี ตถาคตโพธิศรัทธา คือ เชื่อในความ

ตรัสรู้ของพระตถาคต หมายถึง เข้ามานับถือพระพุทธเจ้าแล้ว หลังจากนั้นไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับตนเอง หรือแก่พระพุทธรูปศาสนา โดยเฉพาะแก่พระสงฆ์ ก็ไม่มีกลับกลายเป็นอื่น หรือแม้แต่จะเกิดความหวั่นไหว ยกตัวอย่างเช่นอนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น

ตั้งท่านเล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบทขุททกนิกายว่า อนาถปิณฑิกเศรษฐีนั้น ได้บริจาคทรัพย์เป็นอันมาก ชื่อที่และสร้างพระวิหารเซตวัน ถวายพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์ หลังจากนั้นได้ถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์เป็นจำนวนมากทุกวัน และได้สมทานศีลเป็นนิตย

ครั้งเวลาผ่านไป เศรษฐีนั้นถูกโกงบ้าง ทรัพย์สิ้นเงินทองถูกน้ำพัดลงแม่น้ำ

ไปบ้าง แม้จะตกอยู่ในสภาพหมดตัวอย่างนี้ เศรษฐีก็ยังทำบุญอยู่เสมอ แต่ว่าของที่ทำบุญนั้นเป็นของไม่ประณีตเหมือนแต่ก่อน วันหนึ่ง พระศาสดาตรัสถามว่า ท่านเศรษฐี ยังบริจาคทานอยู่หรือ ทูลว่ายังบริจาคอยู่พระเจ้าข้า แต่ว่าของที่บริจาคไม่ประณีต พระศาสดาตรัสว่า ท่านเศรษฐี ขอบยาได้คิดว่าของดีหรือไม่ดี เมื่อท่านมีศรัทธาและได้พระทักษิณียบุคคล ทั้งพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเช่นนี้ ทานทุกชนิดเป็นของดีทั้งนั้น ท่านย่อมประสบบุญมาก

ครั้งนั้น เวลากลางคืน เทวดาตนหนึ่ง ซึ่งไม่พอใจพระพุทธเจ้ากับพระ

สงฆ์ ต้องการจะให้เศรษฐีเลิกนับถือมานานแล้ว แต่ยังไม่ได้อโอกาส เพราะก่อนนั้นเศรษฐียังทำบุญมากเท่าไร ยิ่งรำรวยมากเท่านั้น แต่เวลานี้เศรษฐีทำบุญแล้วจงดลง ๆ ถ้ายุยงคงจะเชื่อง่าย ตกกลางคืน ๆ หนึ่ง จึงเข้าไปยังห้องของเศรษฐี แสดงตนให้ปรากฏ เศรษฐีถามว่า ท่านเป็นใคร เราเป็นเทวดา ท่านมาเพื่ออะไร เพื่อเตือนสติท่าน เตือนว่าอย่างไร กรุณาเตือนได้เลย

ทเวดาบอกว่า ท่านเศรษฐี เมื่อก่อนท่านมีทรัพย์เงินทองมากมาย แต่

พอท่านมานับถือพระสมณโคตม และพระสงฆ์สาวก บริจาคทานเป็นอันมากตลอดมา ทรัพย์เงินทองเหล่านั้นก็ค่อย ๆ หมดไป จนบัดนี้ท่านหมดตัวแล้ว ขอให้ท่านเลิกนับถือ และเลิกบริจาคแก่พระสมณโคตม กับพระสงฆ์ แล้วทำงานเก็บทรัพย์เอาไว้อีกในบั้นปลายชีวิตเถิด

เศรษฐีไม่เชื่อคำของทเวดา นั้น จึงถามว่า นี่หรือคือคำเตือนสติของท่าน ท่านพูดคำที่ไม่เหมาะสม ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อคำเตือนของท่านเด็ดขาด และขอเชิญท่านออกไปจากบริเวณบ้านของข้าพเจ้าด้วย

บุคคลผู้มีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย เหมือนกับอนาถบัณฑิตเศรษฐีนี้ ชื่อว่าผู้มีศรัทธา

๒. เป็นผู้มีศีล หมายความว่า ไม่ได้รับศีลแต่พอเป็นพิธี หรือรับแล้วไม่สามารถจะรักษาได้ เพราะเหตุแห่ง ลาก ยศ ญาติ อวยวะ และชีวิต แต่

ยึดมั่นในสัปปุริสาสุติว่า พึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวยวะ พึงสละอวยวะ เพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์อวยวะและชีวิตเพื่อรักษาธรรม ดังพระเจ้าสุตโสมโพรหัสต์ว่า เป็นต้น

พระเจ้าสุตโสมเป็นกษัตริย์ ครองราชสมบัติในอินทปัตถนคร แคว้นกุรุวัน หนึ่งขณะลงทรงสนานในสระโบกขรณี อันเป็นมงคล ได้ถูกนายโปริสาทแปลว่า

มนุษย์กินคนจับไป เพื่อฆ่าบูชาอัญญ และกินเนื้อเป็นอาหาร

ก่อนจะถูกฆ่าบูชาอัญญ พระเจ้าสุตโสมได้ขอร้องนายโปริสาทว่า ข้าพเจ้าติด

ค้าง สัจจาจาที่ได้ให้ไว้กับพราหมณ์ท่านหนึ่งว่า อาบน้ำเสร็จแล้วจะกลับไปฟังธรรมของท่าน และบอกให้ท่านคอยอยู่ที่ประตูเมือง ขออนุญาตให้ข้าพเจ้าได้ไปทำตาม สัจจาจานั้นก่อน แล้วจะกลับมาให้ท่านฆ่าบูชาอัญญ และรับประทานเนื้อเป็นอาหาร

นายโบริสาท กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า คนผู้พ้นจากปากของมัจจุราช
ไป
มีความสุขแล้วจะกลับมาหามัจจุราชอีก

ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม พระองค์ก็เช่นเดียวกัน พ้นจากเงื้อมมือของนายโบริสาท
ได้ชีวิตอันเป็นที่รักกลับคืนแล้ว ก็คงจะเสด็จกลับไปยังพระราชวัง อันเพียบพร้อมไป
ไปด้วยความสุข ไฉนจะกลับมาหานายโบริสาท อันเปรียบเสมือนมัจจุราชของพระองค์
ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม คนผู้มีความสุขคนไหนบ้างที่อยากตาย อย่าว่าแต่อยาก
ตายเลย แม้เพียงจะแบ่งความสุขเพียงเล็กน้อย จากความสุขที่มีอยู่อย่างมากมายของ
ตนให้แก่ผู้ยากไร้บ้าง ยังทำได้ยากแสนยาก

พระเจ้าสุตโสม ได้กล่าวตอบว่า ข้าแต่นายโบริสาท ถ้าคนดีมีศีล
บริสุทธิ์
จะพึงปรารถนาความตาย ก็สมควรแท้ เพราะว่าเมื่อเขาตายไป เขาจะได้ไปเกิดใน
สุคติโลกสวรรค์

แต่คนชั่ว มีนิสัยเลวทราม ทำแต่ความชั่ว ถูกแข่งด่าทุกสารทิศ
ไม่
สมควรปรารถนาชีวิต เพราะอยู่ไปนานเท่าไร ก็มีแต่จะสร้างความทุกข์ความเดือดร้อน
ให้แก่ผู้อื่น และซุดหลุมนรกฝังตนเองให้ยิ่งลึกลงไปทุกวัน จนยากที่จะปีนป่ายออกมาได้

ข้าแต่นายโบริสาท การพูดเท็จอาจช่วยข้าพเจ้าให้พ้นจากความตายในวันนี้
ได้ แต่จะทำให้ข้าพเจ้าต้องไปตกนรก นานหลายกัปหลายกัลป์ นัภพ นัษชาติ
ไม่ถ้วน ไม่คุ้มกันเลย

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่า ท้องฟ้าจะถล่มทลายลงมา พื้นพิภพจะพลิก
คว่ำ
น้ำในมหาสมุทรจะแห้งเป็นโคลนตม ลมจะพัดภูเขาพระสุเมรุให้ลอยไปในอากาศ แต่
ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวมุสาวาทเป็นเด็ดขาด

นายโบริสทาได้ฟังคำรับรองของพระเจ้าสุตโสมมั่นคง

หนักแน่นเช่นนั้น

จึง

ยอมปล่อยพระองค์ไป ทั้งที่ในใจไม่ได้มีความเชื่อเลยว่า พระเจ้าสุตโสมจะกลับมาตามวาทที่ได้ให้ไว้

ฝ่ายพระเจ้าสุตโสม ครั้นได้การปลดปล่อยจากนายโบริสทาแล้ว ได้รับเสด็จกลับไปหาพราหมณ์ตามที่นัดไว้ พงษ์ธรรมและบุษชาธรรมเสร็จแล้ว ได้รับเสด็จกลับมาหานายโบริสทา ครั้นมาถึง ได้ตรัสกับเขาว่า

ข้าแต่นายโบริสทา ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตามสัจวาจาทั้งสองแล้ว คือสัจวาจาที่ได้ให้ไว้กับพราหมณ์ และสัจวาจาที่ได้ให้ไว้กับท่าน บัดนี้ขอเชิญท่านมาข้าพเจ้าบูชาอัญญ และกินเนื้อเป็นอาหารได้แล้ว

นายโบริสทาได้เห็นพระเจ้าสุตโสมเสด็จกลับมาโดยไม่มี ความกลัวตาย และตรัสอย่างองอาจเช่นนั้น เกิดความสงสัยว่า เพราะอำนาจของอะไร พระเจ้าสุตโสมนี้จึงไม่กลัวความตาย จึงได้ถามว่า ทำไม ท่านจึงไม่กลัวตาย

เพราะข้าพเจ้าเห็นคุณค่าของสัจวาจา และเพราะข้าพเจ้าได้แผ้วถางทางสวรรค์เอาไว้แล้ว พระเจ้าสุตโสมตรัส

เขาถามว่า สัจวาจามีคุณค่าอย่างไร

พระเจ้าสุตโสมตรัสตอบว่า บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ ความสัตย์มีรสดีกว่ำรสเหล่านั้น สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ข้ามฝั่งแห่งชาติ และมรณะได้ ก็เพราะตั้งอยู่ในความสัตย์

นายโบริสทาทถามว่า ที่ท่านกล่าวว่า ได้แผ้วถางทางสวรรค์ไว้แล้ว ทางสวรรค์อยู่ที่ไหน

พระเจ้าสุตโสมตรัสตอบว่า อยู่ที่การทำหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ คือ

บิดามารดา ที่ได้ให้ชีวิตให้เลือดเนื้อแก่ข้าพเจ้า และได้เลี้ยงดูข้าพเจ้ามาจน

เจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ข้าพเจ้าได้เลี้ยงดูท่านตอบแทนด้วย
ความเคารพ นับถือ บูชา และความกตัญญูทเวที่
ญาติพี่น้อง ผู้ตกทุกข์ได้ยาก เข้ามาขอพึ่งพาอาศัยข้าพเจ้าก็ได้ช่วยเหลือ
เกื้อกูลด้วยความสำนึกในญาติธรรม

มิตรสหายข้าพเจ้าก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล จริ่งใจ และพูดแต่ความจริง
เสมอต้นเสมอปลายไม่ทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ

อาณาประชาราษฎร์ ข้าพเจ้าก็ปกครองด้วยทศพิธราชธรรม กำจัดทุกข์บ่า
รุงสุขโดยทั่วหน้า ไม่เคยเบียดเบียนผู้ใดให้ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน

คนยากจน คนกำพร้า อนาคตา ข้าพเจ้าก็ได้บริจาคทานด้วยการให้
ข้าว
น้ำ เสื้อผ้า และของใช้ที่จำเป็นแก่ชีวิตตลอดมา

สมณพราหมณ์ ข้าพเจ้าก็ได้ให้ความคุ้มครองรักษาโดยธรรม และได้
ถวาย
การอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ด้วยความเชื่อปรโลกว่า นี่เป็นบุญเขตของเรา

ทั้งหมดนี้เป็นหน้าที่ของผู้เป็นมนุษย์พึงกระทำ และเป็นหนทางไปสู่สวรรค์ของ
ผู้เดินทางไปปรโลก ข้าพเจ้าได้ทำไว้เสร็จแล้ว อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าได้แผ้วถางทางสวรรค์เอาไว้แล้ว จึงไม่กลัวต่อความตาย

นายปรีสาทพึ่งพระดำรัสของพระเจ้าสุตโสมแล้ว มีความรู้สึกว่ถ้าหากินเนื้อของ
พระราชานี้ ศีระษะของเขาคงจะต้องแตกเป็น ๗ เลียง หรือแผ่นดินใหญ่นี้
คง

จะต้องสุมเขาทั้งเป็น จึงได้ทูลว่า ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม พระองค์เป็นผู้ไม่สมควร
ที่ข้าพเจ้าจะกินเนื้อเลย เพราะผู้ใดกินเนื้อของผู้มีวาจาสัตย์เช่นกับพระองค์ ผู้นั้นชื่อว่า
กินยาพิษทั้งที่รู้ จั้บงูพิษร้ายทั้งที่รู้ที่อยู่แก่ใจว่าจะถูกงูกัด และศีระษะของผู้นั้น จะ
ต้องแตก ๗ เลียง

ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม ท่วมพูนทวีปนี้ จะหาคนดีที่เสมอกับพระองค์ไม่มีอีกแล้ว
พระองค์พ้นจากเงื้อมมือของนายโบริสาทไปพึ่งธรรม ลักการะธรรมแล้วยังกลับมาหาความตาย
เพื่อรักษาสังฆาจา

ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม ขอพระองค์ได้โปรดแสดงธรรม ที่ได้ทรงสดับมาแก่
ข้าพ
เจ้าบ้าง เพราะคนทั้งหลายรู้จักความดีและความชั่ว แล้วยินดีละความชั่วประพฤติ
กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก็เพาะการพึ่งธรรมนั่นเอง

พระเจ้าสุตโสม ทรงยึดมั่นในสัจปุริสาณุสติว่า บุคคลพึงเสียดละ
ทรพย์
อภัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาธรรม ด้วยอานุภาพแห่งความดีนั้น จึงทรงรอดพ้นจาก
ความตาย และทำให้นายโบริสาทเลิกทำบาปแล้วมาสมาทานศีล ดังกล่าวมา เพราะ
ฉะนั้น การคิดถึงสัจปุริสาณุสติ จึงเป็นเหตุให้รักษาศีลไว้ได้ ผู้สมาทานศีลทุกคน
ควรคิดถึงอยู่เสมอ

๓. เป็นผู้ไม่ถือมงคลดต้นข้าว หมายความว่า เป็นผู้เชื่อความตรัสรู้ของพระ
พุทธเจ้า ไม่เชื่อมงคลดภายนอก เช่นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาอย่างไรเหตุผล
เป็นต้น ตัวอย่างเช่น พระนางมัลลิกา พระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล มี
เรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงบรรทมไม่หลับ ครั้นถึงมัชฌิม
ยามแห่งราตรี ทรงได้สดับเสียงประหลาดว่า หุสะนะโส ตกพระทัยกลัวมาก
ครั้นรุ่งเช้า ตรัสเรียกพราหมณ์ปุโรหิตมาเฝ้า ตรัสเล่าถึงเสียงนั้นให้ฟัง แล้วตรัส
ถามว่า ภัยอะไรจะเกิดขึ้นกับพระองค์ พระมเหสี และราชสมบัติ หรือไม่

พราหมณ์นั้น ไม่รู้อะไรเลย แต่จะทูลว่าไม่รู้ก็กลัวจะเสื่อมลาภ จึงทำพิธี
ลงเลขยามแล้ว กราบทูลว่าเสียงนั้นเป็นลางร้ายอย่างใหญ่หลวง อันตรายจะเกิดแก่
ชีวิตของพระองค์

มีวิธีแก้ไขได้ไหม ตรัสถาม

พราหมณ์กราบทูลว่า มีพระพุทธรูปเจ้าข้า ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์รู้เวท ย่อมรู้วิธีแก้กลางร้ายนั้นได้ ๓

ต้องการอะไร ตรัสถาม

พราหมณ์กราบทูลว่า ต้องบูชาด้วยช้าง ม้า โคผู้ โคนม แพะ แกะ ไก่ สุกร เด็กชาย เด็กหญิง ชนิดละร้อย

พระราชาทรงดำริว่า ชีวิตของพระองค์สำคัญที่สุด จึงทรงรับสั่งให้จับสัตว์และ มนุษย์มาตามจำนวนที่พราหมณ์บอก เพื่อฆ่าบูชา

มนุษย์และสัตว์จำนวนมากที่ถูกจับไปขัง และพันธนาการไว้ กลัวต่อ มรณภัย

ต่างส่งเสียงร้องคร่ำครวญอย่างน่าเวทนา บิดามารดา และญาติพี่น้องของผู้ที่ถูกจับไป ก็ติดตามลูกหลานมา ร้องไห้เสียงระงมไปทั่ว เสียงร้องไห้ของมนุษย์ และเสียงร้อง ของสัตว์ผู้ประสบมรณภัยดังประหนึ่งว่า เสียงทรมานแห่งแผ่นดิน

พระนางมัลลิกา ได้สดับเสียงนั้นจึงไปเฝ้าพระราชาทูลถามเหตุการณ์นั้น ทราบความทั้งหมดแล้วได้ทูลถามว่า ขอเดชะการเอาชีวิตของคนหนึ่ง ไปต่อให้อีกคน หนึ่งทรงเคยเห็นมาหรือ ทำไมจึงทรงเชื่อคำของพราหมณ์โง่เขลา แล้วเอาความทุกข์ โยมน่าไหม้หาชน พระศาสดาผู้เป็นยอดคนของชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก ประทับอยู่ที่ พระวิหารไกล ๆ นี้ ทำไมจึงไม่เสด็จไปถามปัญหาแล้วปฏิบัติตามพระโอวาทเล่า

พระราชาทรงได้สติแล้ว เสด็จไปยังวิหารเซตวันพร้อมกับพระนาง มัลลิกา

ทูลถึงเรื่องเสียงที่ทรงสดับ แล้วทูลถามว่า จะมีอันตรายอะไรแก่ข้าพระองค์ พระ มเหสีหรือราชสมบัติหรือไม่ พระศาสดาตรัสว่า ไม่มีอันตรายใด ๆ แก่พระองค์เลย เสียงนั้นเป็นเสียงร้องของสัตว์ผู้ทำบาปกรรมไว้มาก ร้องเพื่อระบายความทุกข์ของตนเอง

พระราชาทราบดังนั้นแล้ว สบายพระทัย ถวายบังคมลาพระศาสดาเสด็จ

กลับไป รับสั่งให้ปล่อยมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายจากพันธนาการ มนุษย์และสัตว์ทั้งหมดพร้อมด้วยญาติพี่น้องต่างดีใจ สรรเสริญและให้พรพระนางมัลลิกาว่า ขอให้พระแม่เจ้าผู้มีสติปัญญา และกรุณาคุณจงมีพระชนม์ยืนนานเถิด และพระราชาก็ทรงเกษมสำราญทุกประการ ไม่ได้มีอันตรายใด ๆ เกิดขึ้นตามที่พราหมณ์ทูลบอกเลย พระนางมัลลิกา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าวได้ให้ชีวิตแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นจำนวนมากดังกล่าวมาจะนี้แล

๔. เชื้อกรรม ไม่เชื่อมงคล หมายความว่า เมื่อคิดถึงเหตุแห่งความสุขหรือความทุกข์ คิดไปที่กรรม คือ การกระทำของตนไม่คิดถึงอำนาจดลบันดาลในภายนอก เช่น คิดอยากได้ทรัพย์ก็คิดไปที่หลักกรรม คือ ความขยันประหยัด คบคนดี ใช้จ่ายพอสมแก่ฐานะ และรายได้ ไม่คิดถึงผู้วิเศษ หรือสิ่งวิเศษมี นางกวัก เต่า ปลาไหลเผือก เป็นต้น

๕. ไม่แสวงหานักบุญ และทำบุญนอกพระพุทธศาสนา หมายความว่า จะให้วัตถุสิ่งของ หรือทำสามัคคีธรรม มีการไหว้ เป็นต้น แก่บุคคลต่างศาสนาในฐานะเป็นญาติมิตร ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ สามารถทำได้ และจัดเป็นกุศล คือความดี แต่การให้หรือการทำในฐานะเป็นทักษิณียบุคคล คือบุคคลผู้เป็นบุญเขตอันสูงสุด ย่อมไม่สมควร

ผู้สมาทานอุโบสถศีล จัดว่าเป็นผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยมากกว่าผู้ที่ไม่ได้สมาทาน หากให้ความสนใจศึกษาและปฏิบัติตามคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกา หรือของชาวพุทธทั้ง ๕ ประการนี้ ก็จะทำให้เป็นชาวพุทธผู้พัฒนา และมีคุณค่าอย่างแท้จริง แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตามเสียเลยก็คงมีค่าเพียงแต่เป็นผู้สรรเสริญพระพุทธศาสนาเท่านั้น

บรรณานุกรม

๑. คังคมาลชาดก อัญญาภิชาติ อรรถกถา

๒. อุโบสถขันธกะ มหาวรรค วินัยปิฎก
๓. มังคลัตถที่ปนี อนวัชชกรรม
๔. วัสสูปนายิกขันธกะ มหาวรรค วินัยปิฎก
๕. ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกปาฐะ
๖. อรรถกถาวิกาลโภชนสิกขาบท
๗. อรรถกถาอุโบสถสูตร
๘. อุโบสถสูตร ติกนิบาต อังคุตตรนิกาย
๙. วิสาขาสู่ตร อัมมฏกนิบาต อังคุตตรนิกาย
๑๐. วาเสฏฐสูตร อัมมฏกนิบาต อังคุตตรนิกาย
๑๑. อภิสันทสูตร อัมมฏกนิบาต อังคุตตรนิกาย
๑๒. สุมังคลวิลาสินี ทีฆนิกายอรรถกถา